

**BEBEK KÜTÜPHANESİNDE VERİLEN
“DUYUSAL DENEYİMLER” EĞİTİM
PROGRAMININ BEBEKLERİN GELİŞİM
ALANLARINA VE DUYU GELİŞİMİNE ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**

Hatice BEŞİR

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN**

**BEBEK KÜTÜPHANESİNDE VERİLEN “DUYUSAL DENEYİMLER”
EĞİTİM PROGRAMININ BEBEKLERİN GELİŞİM ALANLARINA VE
DUYU GELİŞİMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

Hatice BEŞİR

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN**

**KARABÜK
Haziran 2020**

Hatice BEŞİR tarafından hazırlanan “BEBEK KÜTÜPHANESİNDE VERİLEN DUYUSAL DENEYİMLER EĞİTİM PROGRAMININ BEBEKLERİN GELİŞİM ALANLARINA VE DUYU GELİŞİMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN

.....

Tez Danışmanı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 23/06/2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Fatma ELİBOL (SBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fatma Betül KURNAZ ADIBATMAZ
(KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içerisinde yer alan tüm bilgi ve belgeleri akademik kurallara uygun şekilde elde ettiğimi,
- Elde ettiğim tüm bilgi ve sonuçları etik kurallara uygun şekilde sunduğumu,
- Yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun şekilde atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum tüm eserleri kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan bilgi ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya farklı bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Hatice BEŞİR

23/06/2020

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince her türlü bilgi, beceri ve tecrübesinden yararlandığım, araştırmamın her aşamasında yanımda olan, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, hem akademik hem manevi anlamda beni destekleyen, her an öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN'a,

Tezimde jüri üyeliğimi üstlenerek görüşleri ile tezimin son halini almasında katkı sağlayan Doç. Dr. Fatma ELİBOL'a; jüri üyem olan ve araştırmam için geliştirdiğim ölçme araçlarımı kontrol ederek geri dönütlerde bulunan, bana yol gösteren Dr. Öğr. Üyesi Fatma Betül KURNAZ ADIBATMAZ'a; araştırma süreci için tasarlanan eğitim planımı inceleyerek görüşlerini sunan Prof. Dr. Müdriye YILDIZ BIÇAKÇI'ya; istatistiksel analizlerde bana destek olan ve değerli zamanını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Mahmut POLATCAN'a; yoğun çalışmalarına rağmen tezim ile ilgili başvurduğum her konuda bana fikir sunan Öğr. Gör. Gürhan BEBEK'e ve analiz kısmında bana yardımcı olan Öğr. Gör. Tuğçenur ÇAĞLIYAN'a,

Araştırmamın uygulama aşamasında bana destek olan değerli kütüphane müdürü Hülya ÖZGÜN'e, değerli arkadaşım Cemre GEMEÇ ve Didem SAYILGAN'a, kütüphane personeline, çalışmaya katılan bebelere ve ebeveynlerine,

Hayatım boyunca her koşulda yanımda olan, sevgisini ve desteklerini her an hissettiğim; bana her daim güvenen CANIM AİLEM'e,

Sonsuz teşekkürler.

Hatice BEŞİR
Karabük, Haziran 2020

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAY SAYFASI	ii
BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
EKLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.1.1. Alt Amaçlar	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Bebeklik Döneminde Gelişim	5
2.1.1. Bilişsel Gelişim	5
2.1.2. Dil Gelişimi	8
2.1.3. Motor Gelişim	10
2.1.4. Sosyal-Duygusal Gelişim	13
2.2. Duyuların Gelişimi	16
2.2.1. Duyuların Tanımı	16
2.2.2. Duyu Organları ve İşlevleri	17

	<u>Sayfa</u>
2.2.3. Duyular	18
2.2.4. Duyuların Sınıflandırılması	21
2.2.5. Duyuların Değerlendirilmesi	21
2.3. Gelişim ve Eğitim Sürecinde Duyu Gelişimi.....	23
2.3.1. Gelişim Kuramlarında Duyu Gelişimi.....	23
2.3.2. Eğitim Programlarında Duyu Gelişimi	26
2.4. Duyu Gelişiminin Desteklenmesi	29
2.4.1. Duyuları Destekleyici Ortam	29
2.4.2. Duyu Materyalleri	30
2.4.3. Duyuların Desteklenmesinde Yetişkinin Rolü	32
2.5. Bebek Kütüphanesinde Duyu Eğitimi	33
2.5.1. Bebek Kütüphaneleri	34
2.5.2. Bebeğin Gelişiminde Kütüphanenin Rolü	35
2.5.3. Bebek Kütüphanesi Eğitim Modeli	36
3. GEREÇ VE YÖNTEM	40
3.1. Araştırmanın Deseni	40
3.2. Araştırmanın Yeri ve Tarihi	42
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	42
3.4. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	44
3.5. Veri Toplama Araçları	44
3.5.1. Denver II Gelişimsel Tarama Testi	45
3.5.2. Duyu Gelişimine Yönelik Dereceli Puanlama Anahtarı	45
3.5.3. Kontrol Listesi	52
3.5.4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları	52
3.6. Veri Toplama Süreci	52
3.6.1. Çalışmanın Hazırlık Aşaması	53
3.6.2. Eğitim Programının Hazırlanması	54
3.6.3. Ön Test Uygulaması	55
3.6.4. Eğitim Programının Uygulanması	56
3.6.5. Son Test Uygulaması	56
3.7. Verilerin Analizi	57
3.7.1. Nicel Verilerin Analizi	57
3.7.2. Nitel Verilerin Analizi	58

3.8. Araştırmanın Etik Yönü	59
3.9. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	60
4. BULGULAR	61
4.1. Dereceli Puanlama Anahtarından Elde Edilen Bulgular	61
4.2. Kontrol Listesinden Elde Edilen Bulgular	64
4.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formundan Elde Edilen Bulgular	66
4.3.1. Eğitim Programı Öncesinde Elde Edilen Bulgular	66
4.3.2. Eğitim Programı Sonrasında Elde Edilen Bulgular	75
5. TARTIŞMA	84
5.1. DDEP'nin Dokunma Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma	84
5.2. DDEP'nin Koku Alma Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma	85
5.3. DDEP'nin Tat Alma Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma.....	86
5.4. DDEP'nin Görme Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma	87
5.5. DDEP'nin İşitme Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma	88
5.6. DDEP'nin Bilişsel Gelişim Alanına Etkisine Ait Tartışma	89
5.7. DDEP'nin Dil Gelişim Alanına Etkisine Ait Tartışma	90
5.8. DDEP'nin İnce-Motor Gelişim Alanına Etkisine Ait Tartışma.....	91
5.9. DDEP'nin Sosyal-Duygusal Gelişim Alanına Etkisine Ait Tartışma	92
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
6.1. Sonuçlar.....	94
6.2. Öneriler	95
6.2.1. Ebeveynlere Yönelik Öneriler	95
6.2.2. Eğitimcilere Yönelik Öneriler	96
6.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	97
7. KAYNAKLAR.....	98
8. EKLER	112
9. ÖZGEÇMİŞ.....	125

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Bebeklerin Genel Bilişsel Gelişim Özellikleri.....	7
Tablo 2. Bebeklerin Genel Dil Gelişim Özellikleri	9
Tablo 3. Bebeklerin Genel Motor Gelişim Özellikleri	11
Tablo 4. Bebeklerin Genel Sosyal-Duygusal Gelişim Özellikleri	15
Tablo 5. Bebeklere Ait Demografik Özellikler	43
Tablo 6. Ebeveynlere Ait Demografik Özellikler	43
Tablo 7. Veri Toplama Araçlarına Ait Bilgiler	44
Tablo 8. Dokunma Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları	49
Tablo 9. Koku Alma Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları	50
Tablo 10. Tat Alma Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları	50
Tablo 11. Görme Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları	51
Tablo 12. İşitme Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları	51
Tablo 13. Eğitim Programında Yer Alan Gelişim Göstergeleri Örnekleri	54
Tablo 14. Nicel Verilerin Normallik Dağılım Analiz Sonuçları	57
Tablo 15. Dokunma Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	61
Tablo 16. Koku Alma Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	62
Tablo 17. Tat Alma Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	62
Tablo 18. Görme Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	63
Tablo 19. İşitme Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	63
Tablo 20. Bilişsel Alan Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	64
Tablo 21. Dil Alanı Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	65

Tablo 22. İnce-Motor Alan Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	65
Tablo 23. Sosyal-Duygusal Alan Ön Test-Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	66
Tablo 24. Ebeveynlerin Bebeklerini Tanımlamalarına Yönelik Görüşleri	67
Tablo 25. Ebeveynlerin Bebekleri ile Gerçekleştirdikleri Etkinlikler ve Bebeklerin Tepkisine Yönelik Görüşleri	70
Tablo 26. Ebeveynlerin Bebekleri ile Gerçekleştirdikleri Duyu Etkinlikleri Bebeklerin Tepkisine Yönelik Görüşleri	72
Tablo 27. Ebeveynlerin Duyu Eğitim Programından Beklentilerine Yönelik Görüşleri	73
Tablo 28. Ebeveynlerin Duyu Eğitim Programından Kazanımlara Yönelik Görüşleri	77
Tablo 29. Ebeveynlerin Eğitim Programının Yeniden Uygulanmasına Yönelik Önerileri	81
Tablo 30. Ebeveynlerin Eğitim Programına Eklemek İstedikleri Görüşleri	82

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Ebeveynlerin Bebeklerin Özelliklerine Yönelik Görüşleri	68
Şekil 2. Ebeveynlerin Bebekler ile Gerçekleştirdikleri Günlük Rutinlere Yönelik Görüşleri	69
Şekil 3. Ebeveynlerin Programdan Beklentilerinin Karşılanması Durumuna Yönelik Görüşleri	75
Şekil 4. Ebeveynlerin Araştırmacı Rehberliğine Yönelik Görüşleri	79

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
EK 1. Dereceli Puanlama Anahtarı	112
EK 2. Kontrol Listesi (Örnek Maddeler)	114
EK 3. Program Öncesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	115
EK 4. Program Sonrası Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	116
EK 5. Ebeveyn İzin Formu	117
EK 6. Eğitim Programı Etkinlik Örneği.....	118
EK 7. Eğitim Programı Sonrası Bebeklere Verilen Belge Örneği	121
EK 8. Etik Kurul İzni	122
EK 9. Kütüphane Bilimsel Çalışma İzni	123
EK 10. Eğitim Sürecine Yönelik Örnek Fotoğraflar	124

KISALTMALAR DİZİNİ

DDEP : Duyusal Deneyimler Eğitim Programı

IFLA : International Federation of Library Associations and Institutions- Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Bebek Kütüphanesinde Verilen “Duyusal Deneyimler” Eğitim Programının Bebeklerin Gelişim Alanlarına ve Duyu Gelişimine Etkisinin İncelenmesi

Bu araştırmanın amacı, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik hazırlanan duyuusal deneyimler eğitim programının bebeklerin duyu gelişimi alt alanları ve bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanları üzerindeki etkisini incelemek ve ilgili programa, programın uygulanma sürecine ve programın etkililiğine yönelik ebeveynlerin görüşlerini belirlemektir. Araştırma kapsamında ilgili eğitim programının bebeklerin duyu gelişimi ve diğer gelişim alanları üzerindeki etki durumunun incelenmesine ve program hakkında ebeveynlerin görüşlerinin alınmasına bağlı olarak karma araştırma deseni tercih edilerek yürütülmüştür. Karabük Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi’nde yer alan bebek kütüphanesi bölümünde gerçekleştirilen araştırmaya, normal gelişim gösteren ve 12-36 ay yaş aralığındaki toplam 15 bebek ve ebeveynleri katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Denver II gelişimsel tarama testi, dereceli puanlama anahtarı, kontrol listesi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre, duyuusal deneyimler eğitim programının bebeklerin dokunma, koku alma, görme ve işitme duyu alanlarına farklılık oluşturacak düzeyde etki ettiği tat alma duyu alanına ise farklılık oluşturacak düzeyde etki etmediği tespit edilmiştir. İlgili program diğer gelişim alanları açısından değerlendirildiğinde anlamlı farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilere göre ise ebeveynlerin duyu gelişimi hakkında farkındalıklarının olduğu, bebekler ile etkinlikler gerçekleştirilmesinin bu sürece etki ettiği ve araştırma sürecine yönelik olumlu yönde fikirlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bebek, Bebek Kütüphanesi, Duyusal Deneyimler Eğitim Programı, Duyu Gelişimi.

Bilim Kodu: 116001

ABSTRACT

Investigation of the Effect of the “Sensory Experiences” Training Program Given in the Baby Library on the Development Areas and Sensory Development of Infants

The aim of this study is to investigate the effect of sensory experiences training program on the sensory development and other developmental areas (cognitive, language, fine-motor and social-emotional) of infants and to determine the opinions of parents regarding the implementation and effectiveness of this program. A mixed-method research design, in which both quantitative and qualitative approaches are used together, was preferred. In the quantitative part of this study, the effect of the sensory experiences training program on sensory development of infants was investigated. In the qualitative part of this study, the opinions of parents regarding the implementation and effectiveness of this program was determined. This study was carried out in the baby library section of the Karabük Zübeyde Hanım Public Library. A total of 15 infants aged 12-36 months and their parents participated in this study. In this study, Denver II, rubric, checklist and semi-structured interview form were used as data collection tools. According to the data obtained from participants, it has been determined that the sensory experiences training program effects the senses of touch, smell, sight and hearing but not the sense of taste. When the effect of this program on other developmental areas is examined, it has been determined that it creates a difference. According to the data obtained from semi-structured interviews, it has been determined that parents have awareness about sensory development, performing activities with infants and have positive opinions about the study process.

Keywords: Infants, Baby Library, Sensory Development, Sensory Experiences Training Program.

Science Code: 116001

1. GİRİŞ

Yaşamın başlangıcı ile birlikte sarmal bir şekilde devam eden hayat döngüsünde (Morrison, 2007) insanların gelişim alanları açısından kritik olarak ifade edilen dönemi, erken çocukluk döneminin ilk yılları olan bebeklik dönemidir. Birey, bu dönemde bedensel olarak gelişim sağlamakta, dil gelişimi açısından ebeveynleri ile iletişim kurabilecek boyutlarda kazanımlar elde etmekte, benlikleri ile ilgili algısal deneyimlere sahip olmakta ve duygularının farkında olmaktadır (Atli, 2018). Meydana gelen bu kazanım, deneyim ve farkındalık durumlarında ise bireylerin çevreyi tanıma ve keşfetmede duyularını en üst düzeyde kullanmalarının ve bilişsel etkinliklerini aktif bir şekilde işe koşuyor olmalarının etkisi bulunmaktadır (Didin, 2017). Bu bağlamda da bebeklik döneminde çevrenin bireye uygun bir şekilde düzenlenmesinin, büyüme ve gelişmeye, yetenekleri fark etmeye ve kavramsal edinime önemli katkılar sağlayacağını söylemek mümkündür (Aydoğan, 2006).

Bebeğin sahip olduğu özelliklere uygun olarak düzenlenmiş çevrede bebekler, yaşadıkları deneyimler ile nesnelere daha kolay tanımakta, algıları geliştirmekte ve neden-sonuç ilişkisi oluşturabilme becerileri ilerlemektedir (Çelebi Öncü, 2016). Ayrıca konu alanına yönelik alanyazın incelendiğinde düzenlenmiş çevre içerisinde büyüyen bebeklerin bilişsel (Howard, Williams ve Lapper, 2011; Ruffin, 2019; Senemoğlu, 2012; Tierney ve Nelson, 2009), dilsel (Berk, 2013; Gander ve Gardiner, 2015; Howard, Williams ve Lapper, 2011; Marrotz ve Allen, 2016) ve kinestetik (Howard, Williams ve Lapper, 2011; Marrotz ve Allen, 2016; Trawich-Swith, 2013) alanlarda olumlu yönde gelişim elde ettikleri belirlenmiştir. Bu nedenle, bebeğin düzenlenen çevre ile sürekli etkileşimde olmasının, duyularını kullanarak yeni öğrenmeler gerçekleşmesinin ve duyu ile ilgili eğitimlerinin bebeğin dünyaya geldiği andan itibaren başlamasının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Taştepe ve Başbay, 2015).

Bebeğin duyu gelişimine ve diğer gelişim alanlarına katkı sağlamak amacıyla verilen eğitim programında bebeklerin duyu alanında daha etkin ve ebeveynleriyle

etkileşim içerisinde olmaları (Dunn, 2004), ebeveynlerini bu sürecin doğal bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla da bebeklere verilecek duyu eğitiminde bebek ve ebeveyn etkileşimi göz ardı edilmemelidir (Çelebi Öncü, 2016). Araştırma kapsamında ilgili önem durumu göz önüne alınarak bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesiyle birlikte ebeveynlerin de ilgili programın etkililiği hakkındaki görüşleri alınarak bebeklerin duyu gelişimlerindeki değişim ortaya konulmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik hazırlanan Duyusal Deneyimler Eğitim Programı'nın duyu gelişimi alt alanları ve bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanları üzerindeki etkisini incelemek ve ilgili programa ilişkin, programın uygulanma süreci ve programın etkililiğine yönelik ebeveynlerin görüşlerini belirlemektir.

1.1.1 Alt Amaçlar

Araştırmanın nicel basamağına yönelik alt amaçları şu şekildedir:

1. Bebeklere verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programı'nın duyu gelişimi alt alanı olan;

- Dokunma duyusuna etkisi var mı?
- Koku alma duyusuna etkisi var mı?
- Tat alma duyusuna etkisi var mı?
- Görme duyusuna etkisi var mı?
- İşitme duyusuna etkisi var mı?

2. Bebeklere verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programı'nın bebeklerin gelişim alanları olan;

- Bilişsel gelişim alanına etkisi var mı?
- Dil gelişim alanına etkisi var mı?
- İnce-motor gelişim alanına etkisi var mı?
- Sosyal-duygusal gelişim alanına etkisi var mı?

Araştırmanın nitel basamağına ilişkin alt amaçları aşağıdaki şekildedir:

1. Bebeklere verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programı öncesinde ebeveynlerin bebeklerine ilişkin görüşleri nasıldır?
2. Bebeklere verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programı öncesinde ebeveynlerin programa yönelik görüşleri nasıldır?
3. Bebeklere verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programı'nın uygulanma sürecine ilişkin ebeveynlerin görüşleri nasıldır?
4. Bebeklere verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programı sonrasında programın etkililiğine ilişkin ebeveynlerin görüşleri nasıldır?

1.2. Araştırmanın Önemi

Bebeklik dönemi, gelişimin çok hızlı olduğu bir dönemdir ve bu dönemde çevre ve uyaranlar önemlidir. Çevreden gelen uyaranları duyu organları ve bu organlarda yer alan reseptörler yoluyla alan (Aksoy, İnal ve Kayıkçı, 2010) bebek, alınan uyarılara uygun yanıtlar sağlamaktadır. Bu uyarıcı-tepkiye bağlı olarak bebek duyularını harekete geçirir ve deneyim elde eder. Çevresini tanıma ve tepki verme eğiliminde bulunduğu için süreçte bebeğe gerekli desteğin sağlanması gelişim açısından önemlidir (Türkoğlu, 2018). Bu doğrultuda çalışma, bebeklerin dokunma, koku alma, tat alma, görme ve işitme duyularını etkin şekilde kullanmalarını sağlayacak materyal ve etkinlikler ile duyu gelişimlerinin erken dönemde desteklenmesi açısından önem arz etmektedir. İlgili desteğin sağlanması noktasında ise önemli bir görev de bebeklerin ebeveynlerine düşmektedir. Ebeveynler, bebeklerinin gelişimlerini desteklemek amacıyla bebekleriyle etkileşim içinde olarak, onlara uygun uyarıcılar ve materyaller sağlayarak ve çevreyi onlara uygun olacak şekilde düzenleyerek gelişimlerini desteklemelidir.

Yürütülen araştırma kapsamında ilgili durum göz önüne alınarak çalışma kütüphanelere yeni bir boyut kazandırılmış ve bebeklerin de kütüphanelerde yer alması sağlanmıştır. Kütüphane içerisinde bebeklerin duyu gelişimini desteklemek amacıyla program oluşturulmuş, ebeveynlerin de çeşitli materyal ve etkinlik desteği

ile bebeğin gelişiminde etkin rol üstlenerek deneyim sağlamasına imkân verilerek gelişim desteklenmeye çalışılmıştır.

Uzman görüşü ve desteği alınarak hazırlanan eğitim programının, halk kütüphanesi bünyesindeki bebek bölümünde uygulanması, kütüphanenin bebelere erken dönemde başlangıç hizmeti sağlaması açısından önemlidir (Çolaklar, 2019). Aynı zamanda bu programın, bebeklerin gelişimlerine, ebeveyn-bebek arasındaki ilişkinin güçlenmesine ve olumlu kütüphane algısı geliştirmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında bebeklik döneminde duyu deneyimlerinin eğitim programı ile sağlanması, duyu gelişimine ve diğer gelişim alanlarına etkisinin incelenmesi ve bu etkileri yapılan görüşmeler yoluyla da desteklemesi açısından alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde bebeklik dönemi ve gelişim özellikleri, duyuların gelişimi, duyuların tanımı, işlevleri, sınıflandırılması, değerlendirilmesi, duyu gelişiminin desteklenmesi, gelişim ve eğitim süreci içinde duyu gelişimi ve bebek kütüphanesinde duyu eğitimi konularında kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Bebeklik Döneminde Gelişim

Bebeklik döneminde gelişim başlığı altında bilişsel gelişim, dil gelişimi, motor gelişim ve sosyal duygusal gelişim alanlarına yönelik bilgiler açıklanmıştır.

2.1.1. Bilişsel Gelişim

Biliş, zihinsel bir süreci ifade eder. Bilişsel gelişim, zihinsel etkinliklere bağlı olarak bireyin tanıma, anlama ve öğrenme gibi biliş süreçlerinin ilerlemesidir (Arslan, 2011; Elibol, 2017). Bilişsel gelişime ve çevreye bağlı olarak düşünme biçimi ve öğrenmelerde meydana gelen değişimler çocuğun yaşına göre farklılık göstermektedir (Sağlam, 2018; Seven 2019). Doğumdan üç yaşına kadar olan süreçte beyinde hızlı bir gelişimin olmasına (Estes, 2004) paralel olarak bilişsel gelişim de bu dönemde hızla ilerlemektedir (Saltalı, 2013).

Bilişsel gelişim kuramcılarından biri olan Piaget, bilişsel gelişim sürecinde olgunlaşmanın ve deneyimin önemine vurgu yapmış ve bu iki yapının bebeğin dünyayı anlamlandırmaya başlamasındaki rolünden bahsetmiştir (Bee ve Boyd, 2009). Çocuğun kendi yeni şemasını oluşturabilmesi için, önce var olan şemasına uymayan yeni durumlarla karşılaşarak bunları özümsemesi, daha sonra davranış ve düşüncelerini düzenlemesi gerekmektedir (Bacanlı, 2002; Dere 2019). Böylelikle çocuğun oluşturduğu yeni şemalar ile bilişsel gelişim süreci devam etmektedir.

Piaget'nin bilişsel gelişim dönemlerinden duyu-motor dönemine göre bebekler refleksler ile dünyaya gelirler. Arama, emme, adım atma gibi refleksler bunlardan

bazılarıdır. Bu dönemde bebekler istemsiz bir şekilde refleks göstermektedirler (Berk, 2013; akmak ve Akıncı Demirbaş, 2018; Zafeiriou, 2004). Bebeklerin göstermiş olduğu bu reflektif hareketlerin ortadan kalkmasından sonra vucudunu keşfetmeye, hareket ettiğinde ya da bir ses çıkardığında kendi hareketi ya da çıkardığı ses ile keyif alarak davranışları tekrar etme eğilimi göstermektedir (Dere, 2019; Miller, 2010). Bebekler, vucutlarını keşfetmelerinden sonra artık çevreye ve nesnelere ynelmeye başlamaktadır. Bu dönemde ise yatağındaki sesli bir nesneye çarparak ya da bir sesli bir oyuncaağı salladığında oluşan sesin ilgisini çekmesiyle bu davranışlar bebek tarafından tekrarlanır (Kandır, 2005). Fakat bu dönemde davranışlar hala amaçlı değildir (Dere, 2019), davranışların tekrarlanmasının nedeni, oluşturduğu sonuçtur. Bebeklerin ilk amaçlı davranışlarını gerçekleştirdiği 8-12 ay döneminde (Elibol, 2017) hedefteki ıngırağına ulaşabilir, çıngırağını sallayabilir, onu bir yere vurabilirler. Davranışlarının belirli sonuçlara sebep olduğunu ancak bu dönemde kavrayabilirler. Bu dönem, Piaget'e göre problem çözme becerilerinin temelini atıldığı dönemdir (Berk, 2013; Köksal Akyol, 2017; Trawick Swith, 2013).

Bir yaş dönemi ile birlikte bebekler, deneyimleriyle kendilerine yeni yöntemler geliştirirler. Nesnenin yeni keşfedilecek yönlerini aramaya başlarlar. Hedefe ulaşmada var olan yöntemlerin ötesine geçerek farklı bir araç kullanarak yeni yöntemler denerler. Bir nesneyi farklı amaçlar için kullanabilirler ve sıklıkla deney yöntemini kullanırlar (Kasten, 2013; Trawick Swith, 2013). Bebeklik döneminin son döneminde doğru bebek, deneyleri içselleştirir. Bu aşamada bebek, önce düşünceler ve sembollerle süreci zihninde şekillendirmekte daha sonra harekete geçmektedir. Problem özme sürecinde deneme-yanılma yerine doğrudan çözüm odaklı davranışlar gerçekleştirmektedir (Arslan, 2011; Berk, 2013; Köksal Akyol, 2017). Sembolik düşüncenin ortaya çıktığı bu dönemde (Kayte, 2018), nesne devamlılığı, ertelenmiş taklit ve –miş gibi oyunlar bu dönemin en önemli bilişsel özelliklerdendir. Bebek nesnenin saklandığı ya da görünmediği bir durumda ortamda var olduğunu anlamaya başlar ve bu nesne devamlılığının geliştiğinin göstergesidir. Ertelenmiş taklit ise bebeğin daha önce grdüğu bir davranışı aradan zaman geçtikten sonra model olmadan taklit etmesi durumudur. Bu dönemde bebek taklitlerin yanı sıra –miş gibi oyunlar oynamaktadır. Örneğin, biberonunu alıp süt içiyormuş gibi yapması, yatağa yatıp uyuyormuş gibi yapması (Berk, 2013; Elibol, 2017; Trawick Swith, 2013).

Bebeklerin, 0-3 yaş aralığındaki bilişsel gelişimine yönelik genel özellikleri aylara göre (Owens Jr, 2016) Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Bebeklerin Bilişsel Gelişim Özellikleri

Yaş (ay/yıl)	Genel Özellikler
1. ay	Tedirgin olduğunda ağlar. 2-3 saniyede tekrar gösterilen nesnelere hatırlar.
2. ay	Nesnelerden daha çok insanların yüzüne bakmayı tercih eder. Uyaranlara yönelik farkındalıkları artar. Kendi eylemlerini tekrar eder.
3. ay	Nesnelere odaklanır. Sesleri görsel olarak arar. Seslere katılmak için emmeyi durdurur.
4. ay	Nesnelerin düştüğü yöne bakar. Beş-yedi saniye görsel olarak hatırlar. Kalabalık bir ortamda annesini tanır. Yabancı yerleri ve insanları fark etmeye başlar.
5. ay	Yaygın olarak kullanılan nesnelere tanır. Üç saatlik görsel bellek yeteneği vardır. Ağız yoluyla keşfeder.
6. ay	Rahat ve hızlı bir şekilde bakar. Nesneleri inceler. Bırakılan nesnelere yakalamaya çalışır.
7. ay	Kaybolan oyuncakları kısa süreli olarak görsel şekilde arar. Repertuarında bulunan fiziksel bir hareketi taklit eder. Hareketli nesnelere hatırlar.
8. ay	Nesnelerin boyutlarını anlar. Yeni ve nispeten karmaşık oyuncakları tercih eder. Şekil, ağırlık, doku, işlev ve özellikleri keşfetmeye çalışır.
9. ay	Saklama eyleminde önce nesneyi izler ve örtüyü kaldırır. Gözünün önünden saklanan nesneyi ilk gizlenen yerde arar.
10. ay	Vücudunun bölümlerini gösterir. Deneme yanılma yolu ile hedefe ulaşır. Bilinen bir yerde saklanan nesneyi arar.
11. ay	Taklit yeteneği artar. Nesneleri özellikleri ile ilişkilendirir.
12. ay	Sürekli olarak kullanılan nesnelere uygun şekilde kullanır. Bir nesneyi en son gördüğü yerde arar.
15. ay	Küçük motor hareketleri taklit eder. Oyuncak telefonu gerçek gibi kullanır.
18. ay	Resimleri ve aynada kendini tanır. Nesnelerin bulunduğu yeri genellikle hatırlar. Bir çubuğu araç olarak kullanır. Yetişkinlerin nesne kullanımını taklit eder.
21. ay	Şekilleri tanır, küçük nesnelere ve sesleri fark eder. Nesneleri sahipleri ile eşleştirir. Ortamda olmayan nesnelere ve kişileri hatırlar.

Tablo 1. Bebeklerin Bilişsel Gelişim Özellikleri (devam)

24. ay	Bilinen nesneleri eşleştirir. Bir ve çok kavramlarını kavrar. Kitaptaki resim ters çevrildiğinde tanır.
3 yaş	Ana renkleri ve şekilleri eşleştirir. Kendi yaşını bilir ama bir yılın karşılığını bilmez. İki nesne gösterir ve iki nesnenin kavramını anlar.

2.1.2. Dil Gelişimi

Dil, ortak bir paydada buluşabilmek için kullanılan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Carrigan ve Coppola, 2016). Dil gelişimi ile ilgili önemli iki kavramdan biri olan alıcı dil, sözel yönergelerin anlaşılmasını açıklarken, ifade edici dil ise kendini ifade edebilmek için seslerin, sözcüklerin, cümlelerin oluşturulması ve dilde kullanılmasıdır (Aksoy ve Baran, 2017; Karacan, 2000a).

Bebeklikte dil gelişimi olgunlaşma, yaşanan çevre, bireysel farklılıklar gibi etmenlere bağlı olarak değişiklik gösterebilse de genelde gözlemlenen dil gelişim süreçleri vardır. Bebekler bu sürece çevresindeki bireylerin seslerini dinleyerek başlar ve o seslere benzer şekilde sesler çıkarma davranışı gösterirler. Henüz anlamlı sözcükler kullanmadan önce bebeklerin alıcı dili gelişir. Ses çıkarma ve taklitte devam eden bu gelişim döneminde bilişsel gelişime paralel olarak sözcükleri tanıma ve sonrasında kullanma gelişir. İfade edici dil, alıcı dilin gelişiminden sonra kazanılmaktadır. İfade edici dilin gelişimi ile birlikte bebeğin kelime dağarcığı hızla artar ve artık dilin yapılarını içeren basit cümleler kurarlar (Akoğlu ve Turan, 2017; Altmışdört, 2013; Gür, 2020; Ribot, Hoff ve Burrige, 2017).

Bebeklerin 0-3 yaş dönemindeki dil gelişimine yönelik genel özellikleri aylara göre (Owens Jr, 2016) Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Bebeklerin Dil Gelişim Özellikleri

Yaş (ay/yıl)	Genel Özellikler
1. ay	İnsan sesine tepki verir. Bir gereksinimi olduğunda ağlar. Keyifli hissettiğinde sesler çıkarır.
2. ay	Farklı durumlarda farklı sesler çıkararak ağlar. Damak ve gırtlak seslerini çıkarır.
3. ay	Tek heceli gıgıldama sesleri çıkarır. Başını sesin yönüne doğru çevirir. Başkalarının konuşmalarına, seslerle tepki verir. Çoğunlukla ünlü sesler çıkarır.
4. ay	Ünsüz sesleri mırıldanır. Ses perdesi çeşitlenir. Ses tonlarını taklit eder. Kendisiyle konuşan kişiye gülümser.
5. ay	Oyuncaklarına ilişkin sesler oluşturur. Karşısındakinin kızgın ya da ilgili olduğu ses tonlarını ayırt eder. Çeşitli sesler çıkarmayı dener. Bazı sesleri taklit eder. İsmi söylendiğinde tepki verir. Aynada kendini gördüğünde gülümser ve sesler çıkarır.
6. ay	Sesinin şiddeti, perdesi ve hızı çeşitlenir. Memnuniyetini ya da memnuniyetsizliğini belli eder: Farklı durumlarda heyecanlı sesler ya da monoton sesler çıkarır.
7. ay	Sesli oyunlar oynar. Tek nefeste çeşitli sesler üretir. Ortamdaki diğer insanların seslerini dinler. Farklı tonlardaki sesleri tanır.
8. ay	Sözcüklerden bazılarını tanır. Hecelerdeki vurgulamaları taklit eder. Yetişkinin hareketlerini ve ses tonunu taklit eder.
9. ay	Konuşulan dile uygun sesler çıkarır. Konuşma içermeyen sesleri taklit eder: Öksürme gibi. Mimiklerini kullanır. İsmi söylendiğinde ve “Hayır” dendiğinde tepki verir.
10. ay	Çıkarabildiği sesler ile yetişkin konuşmasını taklit eder. Tek basamaklı yönergelere uyar.
11. ay	Sesteki yükselip alçalmayı, ritimleri ve yüz ifadelerini taklit eder.
12. ay	Basit motor yönergeleri takip eder: “Bye bye” ya da “Hayır” anlamındaki görsel işaretler gibi. Tek ya da daha fazla sözcükle konuşur. Sözcükler ve jargonları birleştirir.
15. ay	İsimlendirilen giysileri, kişileri, oyuncakları ve hayvanları gösterir. Konuşurken kelime ve jargonları kullanır.

Tablo 2. Bebeklerin Dil Gelişim Özellikleri (devam)

18. ay	İki sözcüklü cümleler kullanmaya başlar. Yaklaşık 20 sözcük içeren sözcük dağarcığı vardır. Vücudun bölümlerinden bazılarını tanır. Kendini ifade edebilir. Mırıldanarak şarkı söyler. Yetişkin ile soru-cevap şeklinde oyunlar oynar.
21. ay	Tekerleme şeklindeki oyunlardan hoşlanır. Başkasına bir şeyi göstermek için uğraşır. Deneyimlerini anlatmaya çalışır. Kişi zamirlerinden bazılarını anlar. “Ben” ve “benim” sözcüklerini kullanır.
24. ay	İfade edici sözcük dağarcığı 200-300 sözcükten oluşur. Kısa ve tamamlanmamış cümleler oluşturur.
3 yaş	İfade edici sözcük dağarcığı 900-1000 sözcükten oluşur. 3-4 sözcüklü cümleler kullanır. Özne ve fiil içeren basit cümleler kullanır. Sesleri ve sözcükleri değiştirir. İki basamaklı yönergeleri takip eder. Halihazırdaki durumunu anlatır.

Yapılan araştırmalar ebeveyn-bebek arasındaki etkileşimin (Turan, 2012), bebek ile etkileşimli kitap okumanın (Karacan, 2000b), bebeğiyle günlük rutin olarak yaptıkları hakkında konuşmanın, alıcı ve ifade edici dil gelişimini destekleyici etkinlikler gerçekleştirilmesinin, erken dönemde konuşmaya başlamadan önce de iletişimin kurmanın (Owens Jr, 2016; Trawick Smith, 2013) dil gelişimi açısından etkili olduğunu ifade etmektedir.

2.1.3. Motor Gelişim

Motor gelişim, doğum öncesi dönemden başlayarak hareketle ilgili becerilerde yaşam boyunca meydana gelen değişimleri ifade etmektedir (Haywood ve Getchell, 2019). Erken dönemlerde hızlı bir gelişim gösteren motor gelişim, yaşla birlikte sıralı ve sürekli olarak ilerlemektedir (Karademir, 2019). Motor gelişim, fiziksel olarak büyüme, olgunlaşma ve özellikle merkezi sinir sisteminin gelişimiyle doğrudan bağlantılı olsa da diğer gelişim alanlarıyla da etkileşimlidir (MEB, 2015). Yapılan araştırmalar bebeğin bilişsel, sosyal-duygusal, dil gibi diğer gelişim alanları üzerinde motor gelişimin önemli derece etkili olduğunu göstermektedir (Erdemir, 2009; Caçola, Gabbard, Santos ve Batistela, 2011; Charitou, Asonitou ve Koutsouki, 2010; Giagazoglou, Kyparos, Fotiadou ve Angelopoulou, 2007).

Motor gelişim iki beceri alanında incelenmektedir: Bunlar büyük kas/ kaba motor beceriler ve küçük kas/ ince motor becerilerdir. İnce motor becerilerin gelişimi, kaba motor becerilerden daha sonra olmaktadır (Ramazan ve Güven, 2019). Bu duruma örnek olarak, okul öncesi çağıdaki bir çocuk rahatlıkla koşma, tırmanma gibi hareketleri en iyi biçimde gerçekleştirirken; makası kullanma, kalemi tutabilme gibi becerileri aynı derecede gelişmiş değildir (Bee ve Boyd, 2009). Kaba motor beceriler, kol, bacak ve gövde gibi kasların kullanımını içeren hareketleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bebeğin başını dik tutabilmesi, desteksiz oturabilmesi gibi denge ve koordinasyon içeren hareketler, yer değiştirmeye gerek olmadan yapılan dönme gibi lokomotor olmayan hareketler ve vücudun yer değiştirmesini içeren lokomotor hareketler büyük kas motor becerileri arasında yer almaktadır (Şahin, 2017). İnce motor beceriler, tutma, yakalama, uzanma, yırtma, çizme gibi el ve vücudun başka bölümleriyle koordinasyonu içeren manipülatif beceriler ve topu ayağıyla tutma, topu yakalama gibi nesne kontrol becerilerinden oluşmaktadır (Gizir, 2017; Karademir, 2019; Kaytez, 2018).

Bebeklerin 0-3 yaş dönemindeki motor gelişimine yönelik genel özellikleri aylara göre (Owens Jr, 2016) Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Bebeklerin Motor Gelişim Özellikleri

Yaş (ay/yıl)	Genel Özellikler
1. ay	Kol ve bacaklarını refleksif olarak hareket ettirir. Baş kontrolünü sağlayamaz. Eşgüdümlü olarak izler.
2. ay	Kollarını dairesel olarak hareket ettirir. Otururken desteklendiğinde başını kaldırır. Elini açıp kapatır, birkaç saniye tutar.
3. ay	Yüzüstü pozisyondayken başını ve göğsünü kaldırır. Yutma eylemini gerçekleştirebilir. Cisimlere ulaşır ve kavrar; sarkan cisimlere vurur.
4. ay	Başını her yöne çevirebilir. Elindeki küçük nesnelere kavrar. Nesneleri ağızına götürür.
5. ay	Yarım saat destekli oturur. Sürünmek için desteklenir. Nesneyi bir elinden diğerine alır.

Tablo 3. Bebeklerin Genel Motor Gelişim Özellikleri (devam)

6. ay	Başını serbestçe hareket ettirir. Desteklendiğinde oturur. Denge kontrolü vardır ve her yöne döner. Sürünür.
7. ay	Nesneleri elden ele aktarır ve birbirine vurur. Çiğneme ve çene kontrolü gelişmiştir. Ellerini ve dizleri ile kalkmaya çalışır.
8. ay	Nesneleri elinde hareket ettirerek inceler. Ayağa kalkar ama tekrar oturmak için desteğe ihtiyaç duyar. Emekler. Nesneleri düşürür ve atar.
9. ay	Kısa süreli olarak yalnız başına ayakta durur. Desteksiz oturur. Nesneleri yerine koyar.
10. ay	Bardaktan tutar ve içer. Ayakta desteklenmeden durur.
11. ay	Merdivenleri dört ayak pozisyonunda çıkar. Kaşık kullanır.
12. ay	Merdivenleri çıkarken ve inerken çömelerek gitmeye çalışır. Kaşık, bardak ve boya kalemi kullanır. Destekli olarak ilk adımlarını atar.
15. ay	Birkaç adım geriye ve yanlara doğru yürür. Kap içindeki oyuncakları döker. İşaret parmağı ve başparmağı ile küçük nesnelere alır. Ayakkabı ve çoraplarını çıkarır.
18. ay	Merdivenlerde yardım ile yürür. Topu atar ve düşmeden yakalar. Yardımsız olarak bardaktan içer. Sayfaları çevirir.
21. ay	Korkuluk ya da el yardımı ile merdivenlerden çıkar ve iner. Atlar, koşar, tırmanır. Müziğe ritmik olarak bedeniyle eşlik eder.
24. ay	Yürürken ayaklarını izler. Çatal ile yemek yer. Yürürken rahatlıkla koşmaya geçer.
3 yaş	Desteksiz olarak merdiven çıkar ve iner. Ayaklarını izlemeden yürür. Tek ayak üzerinde dengede durur. Yemekte bıçak kullanabilir Üç tekerlekli bisiklet sürer.

Motor gelişim dönemleri incelendiğinde, Gallahue'nin, motor gelişimi modeline göre refleksif hareketler dönemi doğum öncesinden başlayarak bir yaşına kadar devam etmektedir. Bu dönemde, bebek istem dışı davranışlar sergileyerek kavrama, emekleme, yüzme gibi refleksleri sergilemektedirler (Gallahue, Goodway ve Ozmun,

2011). Reflekslerin ortadan kalktığı ve 1-2 yaş aralığını kapsayan ilkel hareketler döneminde, bebek ilk istemli hareketlerini gerçekleştirir (Kaytez, 2018). İlkel hareketler dönemi, istemli hareketler için temel oluşturan denge (baş-boyun-gövde) hareketleri, sürünme, emekleme, yürüme gibi lokomotor hareketler ve uzanma, yakalama, bırakma gibi manipülatif becerilerin olduğu dönem olması açısından önemlidir (Bacanlı, 2002; Payne ve Isaacs, 2011). Bu dönemden sonra gelişen temel hareketler döneminin bebeklik dönemini içeren 2-3 yaş aralığı göz önüne alındığında ise, bebek artık hareketlerini kontrol altına almaya başlamaktadır. Örneğin, bebek pastel boya ile yardımsız resim yapma, tek eliyle dolu bardağı tutabilme, çift ayağıyla zıplama gibi çeşitli becerileri temel hareketler döneminin ilk yıllarında gerçekleştirebilir (Gizir, 2017). Her çocuğun motor beceri kazanımı aynı hızda olmamakla birlikte değerlendirmelerin bebeklerin kendi becerileri içinde yapılması gerekmektedir (Durukan, Koyuncuoğlu ve Şentürk, 2016).

2.1.4. Sosyal-Duygusal Gelişim

Sosyal-duygusal gelişim, birbiriyle iç içe olan iki gelişim alanını kapsar. Sosyal-duygusal gelişim, temelde sosyal etkileşim ve duygular olmak üzere kendini ifade edebilme, duygularını yönetebilme, çevre ile uyum halinde olabilme, sosyal bir birey olabilme, paylaşma, işbirliği gibi duyguların gelişmesini içeren bir süreci ifade etmektedir (Malti ve Noam, 2015; Tercan, Dursun ve Yıldız Bıçakçı, 2015).

Erikson'un psikososyal teorisi, sağlıklı bir bebeklik dönemi geçirmenin, bebeğe iyi kalitede bir bakım verilmesine dayalı olduğunu belirtmektedir. Kaliteli bir bakım, bebeği nazikçe kavramak, ihtiyaçlarını zamanında gidermek, ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmak, yeterli besinini alana kadar sabırla beklemek gibi örneklendirilebilir (Berk, 2013; Gredler, 2009). Bu dönem içerisinde bebeğe verilen kaliteli bakım ebeveyn ile bebek arasındaki sevgi ve şefkat gibi duyguların oluşmasına zemin hazırlar (Öztekin, 2018).

Bununla birlikte Bowlby (2012), bebeğin temel ihtiyaçlarının tutarlı ve zamanında karşılanmasının, bebeğe verilen güven duygusunun bebeğin bakım veren kişiye karşı güvenli bağ kurmasını sağladığını ifade eder. Güvenli bağlanan bebekler, bağ kurdukları bireylere güvenir ve tedirgin olduklarında onların her zaman var olduğuna

inanırlar. Bu nedenle de, etraflarıyla daha çok ilgilenir ve kendi kendine çeşitli deneyimler elde etmesi daha kolay olabilir (Bowlby, 2012).

Psikososyal teoriye göre bireyin sosyal-duygusal gelişiminin her döneminde biri olumlu, diğeri olumsuz duygudan oluşan çatışmalar yaşanmaktadır. Bu çatışmalardan ilki 0-18 ay yaş aralığını kapsayan ve güvene karşı güvensizlik adı verilen dönemde meydana gelmektedir (Trawick Swith, 2013). Bu dönemde bebeğe bakım veren tarafından beslenme ve bakım gereksinimlerinin zamanında ve yeterli bir şekilde karşılanması bebekte güven duygusunu oluştururken, ihmal edilerek bakım veren tarafından gereksinimleri karşılanmayan bebek ise çevrenin güvenilir olmadığı duygusu gelişir (Benson ve Haith, 2010; San Bayhan ve Artan, 2007).

İkinci evre olan özerkliğe karşı utanç ve kuşku adı verilen 18 ay- 3 yaş aralığını kapsayan dönemin, en temel özelliğinden biri tutma, bırakma eylemlerinde denetim kazanma özelliğidir. Bebeğin bağımsız olarak yürümeye başlaması, kendi kendine giyinmek, yemek yemek, oyun oynamak gibi işleri yapmak istemesi, bağımsız bir birey olma arzusunu göstermektedir. Aynı zamanda istediği zaman idrar ve dışkısını tutup bırakabileceğini deneyimlemesi, önemli bir özerkliktir (Bonovitz ve Harlem, 2018; Küçükturan ve Keleş, 2017).

Öte yandan, bakım veren tarafından bağımsız eylemlerin kısıtlanması, aşırı koruma gösterme, engelleme tutumları bebekte kendi başına yapabildiği hareketlerinden, dürtülerini kontrol edebilme becerisinden kuşku duymasına sebep olur (Acar Şengül ve Yükselen, 2017; Özözen Danacı, 2018). Bu nedenle bebeklerin sosyal-duygusal gelişimlerinin olumlu bir şekilde ilerleyebilmesi için ilk yıllardaki kaliteli bakım ve ebeveynleriyle olan ilişkileri önemlidir.

Berk (2013)'in 0-3 yaş dönemindeki bebeklerin sosyal-duygusal gelişimlerine ait sıraladığı özellikler aylara göre Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Bebeklerin Sosyal-Duygusal Gelişim Özellikleri

Yaş (ay/yıl)	Genel Özellikler
0-6 ay	Sesli güler ve sosyal iletişim sırasında güler. İletişim sırasında bakım veren kişinin kendi duygularını anlayarak bu duyguyla tepki vermesini bekler. Duygusal ifadeleri anlar. Ses ve jestlerin duruma göre ayrımını yapar. Dikkatini başka yöne çekerek duygularını düzenleyebilir. Yabancılardan daha çok, kendisine bakım veren kişiye güler, agulama sesleri çıkarır ve sesli güler. Fiziksel olarak kendini çevresinden ayırt etmeye başlar.
7-12 ay	Anlamli olarak güler ve bu davranış zamanla artar. Korku ve kızgınlık duyguları artar. Ayrılık korkusu ve yabancı kaygısı duyguları meydana gelir. Bakım veren kişiye karşı bağlılığını gösterir. Çevresindekilerin duygularını anlar ve onlardan sosyal referans alır. Uyarana yaklaşma ve uzaklaşma şeklinde duygularını düzenler.
13-18 ay	Ebeveynleri, akranları, kardeşleri ve tanıdığı kişiler ile oyunlar oynar. Başkalarının duygusal tepkilerini fark eder. Sosyal referans alır. Empati becerisinin belirtileri görülmeye başlar.
19-24 ay	Utanma, kıskanma, suçluluk duyma, gurur gibi duygular ortaya çıkar. Duyguları hakkında konuşur. Ayrılık korkusu azalmaya başlar. Ben, zamirini kullanarak kendisini ifade eder ve benliğinin farkına varır. Öz kontrol duygusu meydana gelir. Oyunda arkadaşıyla iletişim kurarak, arkadaşının davranışlarını etkilemeye başlar.
2-3 yaş	Kendini ifade etmede, duygu ve tutumlarını kullanır. Duyguların davranışsal karşılıklarını anlar. Ahlak gelişiminin belirtileri ortaya çıkmaya başlar. Araç kullanarak saldırganlıklar gösterebilir. Özsaygısı artar. Akranlarıyla işbirliği içeren oyunlar kurmaya başlar.

Bebeğin ebeveynleriyle etkileşim ve iletişimleri kadar sosyal çevreleriyle olan iletişimleri de sosyalleşme ve duygularının gelişiminde önemlidir. İlgili alanyazın incelendiğinde, çocukların erken dönemde bakım vereni ve akranları gibi çevresindeki kişilerle kurdukları ilişkilerin, bu süreçteki sosyal ve duygusal deneyimlerinin ve ebeveynlerin tutumlarının, bebeğin ilerideki sosyal ilişkilerin kalitesini belirlemesi ve

toplumla uyum içinde olan sağlıklı bir birey olması açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Avcı, 2007; Ceylan 2009; Çağdaş ve Seçer Şahin, 2002).

2.2.Duyuların Gelişimi

İnsanlar, kendi bedeninden ya da dış dünyadan algıladığı uyaranlara karşı tepkiler geliştirmektedir. Bu süreçte, uygun uyarının oluşması, duyu organları ve uyarıyı beyne ileten reseptörlerle uyarıcıların alınması, duyu organlarının anlamlandırılması ve ortaya çıkması son derece önemlidir (Özkan ve Çepni, 2018). Yaşamın devam ettirilebilmesi ve çevreye uyumun sağlanabilmesi için elzem olan bu duyu organlarının gelişimi ve duyu organları ile ilgili başlıklar bu bölümde incelenmiştir.

2.2.1. Duyuların Tanımı

Duyu, canlıların kendisinde veya çevresinde ortaya çıkan fiziksel, kimyasal, ruhsal, elektriksel uyarılar gibi değişiklikleri duyu organlarıyla algılama yeteneği ve bunun sonucunda yaşamını şekillendirebilmesidir (Çetin Sultanoğlu ve Aral, 2015). Duyular, yaşam boyunca yapılması gereken işler konusunda bireylere gerekli bilgileri sağlamaktadır. İnsanın hayatta kalmasını sürdürmek duyu organlarının birinci görevleri iken, bireyin kendini güvende hissettikten sonra sosyal ve aktif bir varlık olabilmesine yardımcı olmak diğer bir görevidir (Kranowitz, 2014).

Duyular aracılığıyla alınan uyarıcıların algılanması, beyne ulaşması, orada kullanılması ve yorumlanması, akıl yürütülmesi için biyokimyasal bazı işlevlerin ortaya çıkması gerekir (Dehart, Sroufe ve Cooper, 2004). Duyunun oluşması için, bu olay sırasında ortaya çıkan elektrik sinyalleri tek başına yeterli değilken, reseptörlerin uyarıları beyindeki duyu merkezine iletmesi ve uyarıların, algı yoluyla anlamlandırılması gerekmektedir (Akt. Yazıcı, Kandır ve Can Yaşar, 2014; Doğan ve Tecimer, 2019).

Bebekler bütün duyu organları işlevsel olmasın rağmen farklı derecede olgunlaşmış olarak dünyaya gelirler (Erkan, 2015). Bebeklik ve erken çocukluk döneminde hızlı bir gelişim gösteren bu duyu organları, bebeğin doğumdan itibaren bedenini, çevresini keşfetmesini sağlar ve öğrenme yaşantıları oluşturur (Kaytez, 2018). Berk (2013), bu süreçte duyu organlarının önemini vurgularken bebeğin çevresini anlamlandırmasının

duyular yoluyla elde edilen bilgilerin işlenmesi sonucu oluştuğunu ifade eder. Duyuların alınması ve işlenmesi sürecinde rol oynayan duyu organları ve işlevlerine yönelik bilgiler duyu organları ve işlevleri başlığında açıklanmıştır.

2.2.2. Duyu Organları ve İşlevleri

Duyu organları, bireyin çevresindeki uyarıları alarak sinirsel iletim yoluyla beyinde yer alan merkezlere taşınıp yorumlanmasını sağlar. Uyarıların beyindeki ilgili merkeze iletilmesi, duyu organlarının yapısında bulunan reseptörler ve sinirler sayesinde gerçekleşir ve bunun sonucunda duyum oluşur (Morgan, 2009; MEB 2012). Duyusal sistemin harekete geçmesi için, alıcı duyu organının minimum seviyede uyarılması gerekir (Cüceloğlu, 2015). Vücudumuzda beş adet duyu organı yer almaktadır. Her bir duyu organının kendine ait özellikleri ve görevleri bulunur. Bu duyu organları, oluşumlarını anne karnında tamamlar ve doğumu takiben gelişimlerini devam ettirirler (Yükselen ve Aldış, 2018).

İlgili beş duyu organı ve işlevleri aşağıda sıralanmıştır.

- **Görme organı/ Göz:** Göz, görme duyusu organıdır. Yaşanılan çevredekileri görmeyi ve algılamayı sağlar.
- **İşitme ve denge organı/ Kulak:** Kulak, sesleri işitme ve dengeyle ilgili organı içinde bulunduran duyu organıdır. Sesleri işitme ve dengenin sağlanmasıyla ilgili duyuların alınmasını sağlar.
- **Koku alma organı/ Burun:** Burun, solunum işlevini ve koku duyusunun alınmasını sağlayan organdır. Koku alma görevini gerçekleştirir.
- **Tat alma organı/ Dil:** Dil, sindirim sisteminde besinlerin çiğnenmesi, yutulması gibi görevlerinin yanı sıra konuşmak ve tat duyusu almak için görevli organdır. Tat alma işlevini görür.
- **Dokunma organı/ Deri:** Deri, bedenimizin tümünü örten, yoğun damarlara sahip bir yapıdır. Dokunma, ısı, ağrı ve basınç gibi duyuların alınmasını sağlar (MEB, 2012; Koyuncuoğlu, 2017).

2.2.3. Duyular

Duyular, bireyin günlük yaşamda yapmak istediği ve yapmayı planladığı işlevleri yerine getirebilme sürecinde başvurdukları algısal durumlar olarak adlandırılırlar (Kranowitz, 2014). Bebekler doğumdan itibaren çevreyi keşfetmek için en temel araç olarak duyularını kullanırlar. Duyuları aracılığıyla çevresini anlamaya, benzerlikleri anlamaya, farklılıkları ayırt etmeye ve nesnelere arasındaki ilişkileri öğrenmeye çalışır ve bu duyular bebeği yaşama hazırlar (Taygur Altıntaş ve Yılmaz, 2015).

Alanyazın incelendiğinde duyular görme, işitme, koklama, tat alma, dokunma, denge, pozisyon, hareket ve vücut farkındalığı başlıklarından oluşmaktadır. Bebeğin doğduğu andan itibaren işlevsel olarak kullanılmaya ya da geliştirmeye başladığı bu duyulardan beş tanesi hakkında bilgiler aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Görme

Görme duyusu, ailelerin bebeklerinden beklentisi en yüksek olan duyu alanlarından birisidir. Ebeveynler “acaba bebek beni görüyor mu?” vb. sorularla bebeğinin görme düzeyini merak etmektedir. Bebeklerin doğduklarında gözlerini açmış olmalarına rağmen net ve keskin bir şekilde görmeyi gerçekleştiremedikleridir. Görme keskinliği olarak adlandırılan görme kalitesinin 20/20 olması beklenirken bebeklerde bu durum 20/200 ile 20/400 arası değişim göstermektedir (Didin ve Köksal Akyol, 2017). Yeni doğmuş bebeğin görme duyusu, diğer duyu alanlarına göre daha az gelişmiş olan duyu türü olduğu söylenebilir (Santrock, 2011).

Bebeklerin doğum sonrasında görme organına ait yapılar ve beyine iletim süreci ile ilgili olgunlaşma ve gelişiminin devam ediyor olması görme duyusunun geç gelişmesinde etkili olmaktadır. Göze gelen ışığın mercekte kırılmasından optik sinirlerle beyne iletimine kadar birkaç aylık süreci geçmektedir. Görsel odaklanmanın sağlanması ise bebekten bebeğe değişim göstermekle birlikte birkaç yılı alabilmektedir (Çetin Sultanoğlu ve Aral, 2015).

Yeni doğan bebeklerin, ebeveynlerinin yüzüne bakma nedenleri yüzü hareketli bir desen olarak algılayarak incelemeye başlamasıdır. Yaklaşık altı haftalık olduklarındaki gülümsemeleri, bebeklerin bu desene karşı gösterdikleri bir tepkidir

(Trawick Swith, 2013). Üçüncü ayında farklı yüzleri algılamaya başlayan bebek önce annesinin yüzünü tanır (San Bayhan ve Artan, 2007). Kellman ve Arterberry (2006), bebeklerin dördüncü ayda yetişkinlerinkine yakın bir renk algılarının oluştuğunu ifade eder. Yabancı kişilerin yüzlerini, dördüncü ay sonrasında ayırt etmeye başlarlar ve sekizinci aya kadar devam eder. Yabancı kişilerin yüzlerini net olarak ayırt etmeye başladığında ise yabancılardan korkma davranışının geliştiği gözlemlenebilmektedir (Gander ve Gardiner, 2015).

İşitme

İşitme duyusu dış kulak, orta kulak ve iç kulak adı verilen yapıların sorunsuz bir şekilde kullanımı sonucunda oluşur. Ses dalgaları öncelikle kulak kepçesine oradan kulak yoluna oradan çekiç, örs ve üzengi kemiklerine ve oradan da iletim sistemine aktarılmaktadır (Nazzi ve Ramus, 2003).

Yeni doğmuş bir bebek, kulak kepçesi ile alınan sesin kulak yolunda iletimi ve iletime karşılık verilecek tepki yeterli düzeyde değildir. Bebeğin işitme duyusunun oluşması ve tepki verebilir hale gelmesi birkaç ayını almaktadır (Vouloumanos ve Werker, 2007). Bebekler doğdukları birkaç gün yoğun gürültüye sahip ortamlarda rahatsız olurlar ve daha basit düzeyde ses olan ortamları tercih etme eğilimi gösterirler. Bu eğilimlerine bağlı olarak da zamanla ses tonları arasındaki farklılıkları, müzik içerisinde ritmik vuruşları, duygu durumunun sese yansımalarını ve azalıp artan seslerdeki tınıyı algılamaya ve tepki vermeye başlarlar (Kranowitz, 2014).

Koku Alma

Koku alma duyusu, dış burun ve burun boşluğu adı verilen yapıların etkin bir şekilde kullanılması ve reseptörlerin beklenen düzeyde çalışabilmesine bağlı olarak hissedilen bir algı durumudur (Çetin Sultanoğlu ve Aral, 2015; Kranowitz, 2014). Bu algı durumu sistemsel bir problem olmadığı sürece sürekli olarak kendilerini yenilemekte ve kokuya karşı duyarlılık bebeklikten itibaren başlamaktadır. Bebeklerin koku alma duyusuna yönelik olarak yürütülen çalışmalarda bebekler daha fetüs halindeyken bile koku alabilme yeterliklerinin olduğu dile getirilmiştir. Bu konuda yürütülen deneysel bir çalışmada bebeklere koklatılan amniyotik sıvı örneklerinden annesine ait olan sıvı örneğini diğerlerinden ayırt edebildiği belirlenmiştir. Bu deney,

bebek ile anne arası etkileşim sürecinde kokunun önemli bir kriter olduğunu ve bebeklerde koku gelişiminin açık ve anlaşılır bir şekilde kavranması gerektiğinin önemini ortaya koymuştur (Doty ve Shah, 2008).

Tat Alma

Tat alma, dil üzerinde yer alan epitel dokunun kullanılması ve tat alma tomurcuklarının yaratmış olduğu haza bağlı olarak oluşan bir algı sürecidir (Çetin Sultanoğlu ve Aral, 2015). Algılama sürecinde dil üzerinde yer alan tomurcuklar ve tat almada görevli olan yapılar sayesinde yiyeceklerin tatlı-tuzlu, acı-ekşi gibi özellikleri algılanabilir (Doty, Shah ve Bromley, 2008).

Koku alma duyusu ile birlikte açıklanan tat alma duyusuna yönelik yürütülen çalışmalarda, tat alma duyusunun koku alma duyusundan etkilenebileceği dile getirilmiştir. Fakat ayrı bir duyu alanı olduğu unutulmaması gerektiğine vurgu yapılarak işlevsel olarak bebeklik döneminden itibaren değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kranowitz, 2014). Yeni doğmuş bebeklerin tuzlu sıvılardan hoşlanmadıkları tuzsuz sıvılara karşı hassasiyetlerinin olduğu görülmektedir. Bebeklerin tuzsuz sıvılara karşı bu hassasiyeti anne sütü ile beslenmeye bebeğe yardımcı olmaktadır (Doty ve Shah, 2008).

Dokunma

Dokunma duyusu koruyucu sistem ve dokunuşun hissedilmesi şeklinde iki bileşenden meydana gelmektedir. Koruyucu sistem bileşeninde amaç zararlı olabilecek durumlara karşı bireyi uyarmaktır. Sıcak bir sobaya dokunduğumuzda elimizi geriye doğru çekmemiz bu duruma örnek olarak verilebilir. Dokunuşun hissedilmesi bileşeninde amaç ise temas edilen nesne ya da yapıya bağlı olarak hissedilen duygudur. Anne tenine dokununca sıcaklık baba sakalına dokununca sertlik gibi hisler bu duruma örnek olabilecek niteliktedir (Kranowitz, 2014).

Yeni doğmuş bir bebeğin dokunma duyusu ele alındığında öncelikli olarak ağız çevresinin, avuç içlerinin ve ayak tabanının duyarlı olduğu görülmektedir. Bebeğin ağız çevresine, avuç içine ya da ayak tabanına dokunulması halinde tepki göstermesi bu durumu destekleyen özelliklerdir (Streri, 2005). Bebeklerin ellerine verilmiş olan

bir nesneyi sıkıca kavramaları ve nesnenin sahip olduğu sertlik-yumuşaklık gibi ayrımı yapabilir olması da dokunma duyusunun bebeklik döneminde kullanılabildiğini göstermektedir. Ebeveynlerin bebeklerine dokunuşları, bebeklerin duygu durumlarında ve sağlıkları üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Bu duruma örnek olarak bebeklerin sırtlarına dokundurulduğunda sakinleşmeleri ve ebeveyne gülümsemeleri verilebilir (Ferber, Feldman ve Makhoul, 2008).

2.2.4. Duyuların Sınıflandırılması

Duyular sınıflandırılırken özel duyular ve genel duyular şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

Özel duyular; görme, işitme, koku alma ve tat alma duyularından oluşur. Bu duyuların reseptörleri göz, kulak, burun gibi özel yapılarda yer alırlar. Çevreden alınan bilgileri, beyne iletmelerinden dolayı uzak duyular olarak da tanımlanırlar (Dominy, Ross ve Smith, 2004; Pomfrett, 2009).

Genel duyular ise dokunma, sıcaklık, ağrı duyuları ve derin basınç, visceral ağrı gibi organizma içi duyulardır. Bu duyuların reseptörleri, tüm vücutta, iç organlarda, kas ve eklemlerde, deride bulunmaktadır. Bu duyular, doğrudan gözlenemezler ve kontrol edilemezler (Erol Çelik, 2013).

2.2.5. Duyuların Değerlendirilmesi

Duyuların anlamlandırılabilmesi için duyu organlarının görevlerini yerine getirmesiyle birlikte merkezi sinir sisteminin bütünsel olarak çalışması ve bölgelerde deformenin olmaması gerekmektedir. Duyusal işlem anne karnında başlamakta ve çocukluk dönemi boyunca gelişimini sürdürmektedir. Bebeğin merkezi sinir sistemi olgunlaştıkça buna paralel olarak duyu sistemi de olgunlaşır. Duyular işlenirse de bebekler duyularını çok küçük yaşlarda kullanmaya başlar (Isbell ve Isbell, 2007).

Duyular, bireyin dünyayı tanınması için rehberlik eder, yaşamını sürdürebilmesini, tehlikelerden korunmasını ve yaşamdan keyif almasını sağlar. Yaşam için vazgeçilmez olan duyularda yaşanacak bir problemin hayatı olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır (Aksoy Zor, 2019). Duyu gelişimiyle ilgili sorunların da erken dönemde

belirlenmesi ve uygun destek eğitiminin gerçekleştirilmesi, gelişimin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve ileriki dönemlerde karşılaşılabilecek problemlerin önlenmesi açısından önemlidir (Bruder, 2010). Bu süreçte bebek/çocuğun yakın çevresinde olan ebeveynler ve öğretmenler erken dönemde sorunların fark edilmesi için iyi bir gözlemci olmalıdırlar. Gözlemleri doğrultusunda duyuusal bir problem fark ettiklerinde ise ayrıntılı bir değerlendirme için uzman kişiye başvurmalıdırlar (Çetin Sultanoğlu ve Aral, 2015).

Uzmanlar tarafından duylardaki gelişim değerlendirilirken, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun ölçme araçları tercih edilir. Ölçme aracı ile değerlendirme yapmadan önce bebeğin/çocuğun ayrıntılı şekilde gözlemlenmesi gerekmektedir. Bebeklikte duyların değerlendirilmesinde kullanılan bazı yöntem ve araçlar aşağıda açıklanmıştır.

- Bebeğin gözlemlenmesi: Çeşitli duyu uyaranları (görsel, işitsel vb.) sunarak tepkilerinin incelenmesi, oyun, yemek ya da etkinlik sırasında duylarını kullanma şeklinin doğal ortamda gözlenmesi gibi ayrıntılı gözlem ve değerlendirmeleri içerir (Çetin Sultanoğlu ve Aral, 2015).

- Duyu Profili Testi: Winnie Dunn (2002) tarafından geliştirilen ölçme aracı, günlük etkinlikler sırasında duyu uyaranlarına yönelik cevap verme eğilimi ve günlük yaşamda hangi duyu sistemlerinin daha çok etkili olduğunu değerlendirmek amacıyla kullanılır (Savaş vd., 2019). Dunn, bebeklik/yürüme çağı duyu profilin modelinde nörolojik eşikler yani duyarlılığın, kendi kendine düzenlenmiş davranışsal yanıtlarla sürekli etkileşim içinde olduğu belirtmektedir (Dunn ve Daniels, 2002).

- Bebeklerde Duyu Fonksiyonları Testi: 4-18 ay aralığındaki bebeklerde duyuusal işleme sorunlarını değerlendirmek için DeGangi ve Greenspan (1989) tarafından geliştirilmiştir (Aracikül Balıkçı, 2014). Belirli bölgelere uygulanan basınca yanıt, keşfe yönelik motor hareket planlama becerisi, görsel ve dokunsal uyarıcılara tolerans gösterme, görsel takip ve pozisyona verilen yanıtlarla duyuusal uyarana tepki verebilme ve duyuusal işleme becerisi değerlendirilir (DeGangi, Breinbauer, Roosevelt, Porges ve Greenspan, 2000).

- Ayres Güney Kaliforniya Duyu Bütünlüğü Testi: Ayres duyu bütünleme teorisinin üç bileşeni vardır. İlki duyuşal işleme yeteneğinin gelişimi, ikincisi duyuşal işleme bozukluklarının belirlenmesi ve son bileşeni ise erken müdahale programlarının hazırlanmasıdır (Kayıhan ve Kars, 2019). Ayres (1980) tarafından geliştirilen duyu bütünleme testi, dokunma duyuşu, pozisyonu sürdürme ve hareket duyuşu, denge, el-göz koordinasyonu, görsel ayırt etme, motor planlama becerileri ve beden farkındalığı alanlarının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır (Akt. Aksoy vd., 2010).

2.3. Gelişim ve Eğitim Sürecinde Duyu Gelişimi

Bebekler dünyaya farklı duyu hassasiyetleri ile gelirler. Ancak yaşamın ilk yıllarındaki gelişim sürecinde bebelere sunulan duyuşlarını kullanma fırsatı, onların hâlihazırdaki potansiyellerini bir üst aşamaya taşımak için desteklemektedir (Taştepe ve Başbay, 2015). Aşağıda gelişim kuramlarında ve eğitim programlarında yer alan bebeklik dönemindeki duyu gelişimi ile ilgili görüşler açıklanmıştır.

2.3.1. Gelişim Kuramlarında Duyu Gelişimi

Gelişim kuramları arasında yer alan ve doğumdan itibaren değerlendirme yapan Psikoseksüel Gelişim Kuramı, Psikososyal Gelişim Kuramı, Bilişsel Gelişim Kuramı ve Bağlanma Kuramı içerisindeki bebelere duyu gelişimlerine yönelik görüşlere aşağıda değinilmiştir.

Psiko-Seksüel Gelişim Kuramı

Freud'a göre bireyler kişiliklerini belirli dönemlerden geçerek oluştururlar. Psikoseksüel gelişim aşamaları olarak adlandırılan bu dönemlerden ilki bebeklik döneminin ilk yılları olan doğumdan 18 aya kadar olan oral döneme denk gelmektedir (Arı, 2018). Bu dönemde bebek için en duyarlı bölge dil, dudak ve ağız bölgesi olmaktadır. Bebekler emmek, yemek, ısırma gibi eylemlerden haz almaktadırlar. Bu eylemlerle birlikte, gelişimin normal ilerlemesi için bebek gerekli seviyede oral uyarımlara gereksinim duyar (Gündoğdu 2016; Shultz ve Shultz, 2005). Bu evrede bebeğin gelişimine katkı sağlamak için bebeğin haz bölgesi olan ağız bölgesiyle ilgili oyunlar oynanabilir. Emme refleksi ile nesnelere ağızına götüren bebeğe sert, yumuşak,

kuru, ıslak, kaygan ve pütürlü gibi çeşitli özellikteki emzikler, dolgu oyuncaklar, dişlikler ile duyu deneyimi kazanması sağlanabilir. Yine bu dönemde bebeğe zarar vermeyecek farklı ek gıdalara başlanması, yutma becerisinin gelişmesini destekleyebilir (Taştepe ve Başbay, 2015; Kamide, Hashimoto, Miyamura ve Honda, 2015).

Anal dönem olarak adlandırılan 18-36 yaş aralığında ise, çocuklar dışkılamaktan haz alırlar ve bazen de tuvaletini tutma eğilimi gösterebilirler (Cüceloğlu, 2015). Bu nedenle, bu dönemdeki tuvalet eğitiminin baskısız ve hoşgörülü yöntemlerle kazandırılması gerekir. Ters bir durumda aşırı kontrollü ya da gevşek verilen tuvalet eğitimi, bireyin öfkeli ve tutucu veya umursamaz ve düzensiz davranışlar edinmesine yol açabilir (Demircioğlu, 2016; Parke ve Gauvain, 2008). Kişiliğin gelişimi için önemli olan bu yıllarda, tuvalet eğitimi sırasında bebeğin duyuları ile kokuyu, ıslaklığı, rahatlama gibi hisleri deneyimlemesi bu süreçte yol gösterici olabilmektedir (Taştepe ve Başbay, 2015).

Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson'un psikososyal gelişim kuramı, sekiz aşamadan oluşmaktadır. Toplum ve kültürden etkilenen bu sekiz dönem, kendi içinde bir olumlu ve olumsuz duyguyu barındırmaktadır (Özözen Danacı, 2018). Bebeklik dönemine denk gelen temel güvene karşı güvensizlik döneminde oral-motor yetenekler ön plandadır ve bu yetenekleri kullanarak bebek güven duymaya çalışır. Ebeveynlerin bu aşamada bebeği ile kurduğu güvenli bağ, bebeğiyle emzirme esnasında yakın teması, bebeğe sarılma, saçını okşama gibi dokunsal eylemler ile desteklenebilir. Aynı zamanda dokunsal kitap okuma ya da çeşitli duyu etkinliklerinin gerçekleştirilmesi bebek ile olan güvenli bağı güçlendirebilir (Santrock, 2011; Taştepe ve Başbay 2015).

İkinci aşama olan özerkliğe karşı utanç ve kuşku döneminde ise bebekler bağımsız hareket etme davranışlarına yönelmektedirler. İlk zamanlar bakım vereni ile fiziksel temas olmasa bile onu görebileceği, duyabileceği ortam içinde oyunlar oynamaya, dokunmaya ve keşfetmeye çalışır. Daha sonra bebeğin bağımsız olarak hareket etme isteği artar ve bebek bu davranışlarından haz alır (San Bayhan ve Artan, 2007). Bu dönemde bebeğin dokunma, keşfetme, oyun etkinliklerini yumuşak, sert gibi farklı

dokular sunarak destekleme, tek başına yemek yeme, yürüme gibi hareketlerine fırsat vermek özerklik hissetmesini destekleyebilir (Newman ve Newman, 2017).

Bilişsel Gelişim Kuramı

Piaget'in bilişsel gelişim kuramında yer alan ve ilk dönem olan duyu-motor dönemde, bebekler duyuları ve eylemleri ile öğrenmelerini gerçekleştirirler. Duyular ile sağlanan deneyimler, bebeğin bilişsel etkinliklerini hızla harekete geçirir. Yaşadıkları deneyimleri içeren olayları ve düşünceleri sembolleştirmek ve hatırlamak için bebekler dil geliştirme sürecine girerler. Piaget'e göre bebekler, duyu bilgisi gözleri, elleri, kulakları ve diğer duyu-motor organları ile birleştirir ve dünyayı anlamaya çalışırlar. Bu nedenle bebeğin dünyayı anlaması, farklı şemalar oluşturabilmesi için kritik olan bu dönemde duyu-motor etkileşimini içeren etkinlikler son derece önemlidir (Berk 2013; Santrock, 2011; Simatwa, 2010).

Bebeklik döneminde oynanan ve bebeklerin keyif aldığı motor oyunlar ebeveyn-bebek etkileşimini artırırken aynı zamanda bilişsel gelişime de katkı sağlar (Frost, Wortham ve Reifel, 2008). Bebeğin çeşitli döngüsel tepkileri de çoğunlukla oyun şeklindedir. Bebeğin ritmik şekilde elindeki nesneyi sandalyesine vurması, durup ebeveynine bakıp gülümseyip tekrarlaması örnek olarak verilebilir (Trawick Swith 2013). Bunların dışında bebeklerin duyularını harekete geçiren çingiraklar, farklı dokuda dolgu materyaller, renkli bloklar, toplar duyu-motor dönemde sıklıkla kullanılabilir; ce-e, tak-çıkır, nesneyi saklama gibi oyunlar oynanabilir (Elibol, 2018).

Bağlanma Kuramı

Bowlby'nin bağlanma kuramına göre bebek ve bakım vereninin davranışları, kurulan ebeveyn-bebek ilişkisini anlamak için önemli bir faktördür. Bağlanma, bebeğin bağlanması ve ebeveynin bakımı arasındaki ilişkiyi vurgulayan içgüdüsel bir yakınlık kurma ve sürdürme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Bebeğe verilen bakımın kalitesi, bebeğin ebeveyninin ulaşılabilir olduğu düşüncesine ve güven geliştirmesine etki eder. Özellikle, bireyin korkmuş, hasta ya da bitkin olduğu durumlarda rahatlama ihtiyacı duyduğunda bağlanma davranışı daha çok ortaya çıkar. Bebeklik döneminde bu davranış sıklıkla gözlemlenirken, bağlanma figürünün bebek için güvenilir ve

ulaşılabilir olması, bebeği güçlü ve güvende hissettirerek bu bağı sürdürme eğilimi göstermesini sağlar (Holmes 2017; Turner, 2005).

Bebeğin ilk bağlandığı bireyleri bakım verenleri olarak düşünürsek, bebek ile annenin emzirme esnasında fiziksel temas kurması, bebeğin annesinin kokusunu alması, annesine dokunması, ağlaması, ebeveynlerine gülümsemesi, göz teması, iletişim kurması aralarındaki bağlanmayı geliştiren davranışlardır (Yılmaz, 2018). Bebeklerin ebeveynlerine gülümsemesi, göz teması kurması, dokunması, seslenmesi ya da ağlaması gibi davranışları Bee ve Boyd (2009) tarafından bağlanma davranışları olarak tanımlanmıştır. Bowlby, bu bağlanma sürecinin bebek ve annenin karşılıklı etkileşimden oluşan bir döngü olduğunu ve bebek ile ebeveyn arasındaki temasın bu noktada temel olduğunu vurgulamıştır (Bee ve Boyd, 2009; Yağmurlu ve Kodalak, 2010).

2.3.2. Eğitim Programlarında Duyu Gelişimi

Bu bölümde, gelişim için ilk yılların önemine vurgu yapan Montessori, Waldorf yaklaşımları, High Scope ve Milli Eğitim Bakanlığı 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı kapsamında bebeklikte duyu gelişimine yönelik yaklaşımlara yer verilmiştir.

Montessori Yaklaşımı

Montesori'ye göre, çocuğu oluşturan, ona yürümeyi, konuşmayı öğreten annesi değil, çocuğun kendi başarılarıdır. Çevresinde yer alan materyalleri, olayları, durumları kaydeden emici bir zihne sahip olan bebek, ilk yıllardan itibaren çaba gösterir (Montessori, 2015). Bu süreçte yetişkinlerin görevi, bebeğin zihin çalışmalarına destek sağlamaktır. Yaşamın ilk yılları, bebeğin yaratıcılık enerjisini geliştirmeye ve zihin gelişimini güçlendirmeye yardım etmek için uygun bir dönemdir. Bilinçsiz emici zihin adı verilen doğumdan üç yaşına kadar olan bu dönemde, çocuklar bilinç dışı olarak çevresinde etkileşim kurduğu her şeyden etkilenmekte ve görme, işitme, koklama, tatma duyuları uyarıldığında yeni öğrenmeler gerçekleştirmektedir (Danişman, 2012; Montessori, 2015; Singh, 2005).

Temelinde duyuların yer aldığı ve çocuk merkezli olan Montessori yaklaşımında, hareket, duyu ve dil eğitimi alanındaki hedefler ön plandadır (Oğuz ve Köksal Akyol

2006). Duyu eğitimi için hazırlanmış materyaller doku, renk, boyut, tat vb. kavramları ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini açıklayabilecek şekilde tasarlanmıştır. Boyut ya da renkleri farklı silindirler, farklı uzunluktaki kırmızı çubuklar, ziller vb. çeşitli duyu materyalleri bebeklikten itibaren duyuların uyarılması artırarak öğrenmelerin daha iyi olmasını kolaylaştırır (Edwards, 2006; Oğuz ve Köksal Akyol 2006; Ulutaş ve Tutkun, 2019).

Waldorf Yaklaşımı

Waldorf eğitiminin amacı, çocuğun benlik bilinci oluşturmasını sağlayarak kendi potansiyelini açığa çıkarması ve dünyaya yararlı bir hale gelmesini sağlamaktır. Steiner (1919), benlik bilincini sağlayan unsurları yedi yıllık dönemler halinde incelemiş ve her döneme uygun çevre ve eğitim planlanmasının gerekliliğinden bahsetmiştir (Akt. Kotaman, 2009). Bebeklik dönemini kapsayan fiziksel bilinçlilik aşamasında (0-7 yaş), çocuklar fiziksel keşifler, yaratıcı oyunlar ve yetişkinleri taklit etme yoluyla becerilerini geliştirmektedirler. Bu dönemde bebekler, çevreyi keşfetmede duyularını ve duyu-motor hareketleri aktif olarak kullanırlar. Çevresinde karşılaştığı materyaller, nesnelere ya da durumlar aracılığıyla duyuşsal etkileşimler kurarak zihinsel düzenlemeleri sağlar (Nordlund, 2013; Sobo, 2014; Toran, 2019).

Waldorf yaklaşımı benimsenen okullarda, doğadan ulaşılabilen kozalaklar, yapraklar, taşlar, deniz kabukları vb. her şey bir materyaldir. Bu materyalleri fark eden çocuğun estetik duygusu gelişirken, oyun materyallerinin yapılandırılmamış olması zihinsel tasarım gücüne de destek sağlamaktadır. Tamamlanmamış materyalleri özgürce şekillendiren çocuk, bu süreçte hayal güçlerini aktif olarak kullanır (Patterson ve Bradley, 2011). Yapılan bir araştırma da, Waldorf eğitimi benimsenen okullarda öğrenim gören çocukların, diğer okullarda öğrenim gören çocuklara göre daha yüksek yaratıcılık ve hayal gücüne sahip olduğu belirlenmiştir (Bayhan ve Bencik, 2008).

Head Start Programı

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1965 yılında geliştirilen bu programın temel amacı, düşük gelire sahip ailelere ve çocuklarına zengin uyarıcı eğitim ortamı, sağlık ve sosyal hizmetler sunarak eğitsel ve sosyal fırsatlar tanımadır (Roggman, Boyce ve Cook, 2009; Taştepe ve Başbay, 2015). Bu programda çocuğun tüm gelişim alanlarına

yönelik potansiyellerinin üst seviyeye çıkması hedeflenirken, ebeveynlerin öğretmen olarak bu sürece doğrudan katılmaları programın temel felsefesini oluşturur. Çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun olacak bakım ve ortam düzenlenmesi için ebeveynlere eğitim verilmekte, çeşitli materyaller sunulmakta ve etkileşimli oyunlar, oyuncak yapımı vb. konularda ebeveyni geliştirici hizmetler sağlamaktadır (Can Yaşar, 2018; Manz, Lehtinen ve Bracaliello, 2013).

Nitelikli bir Head Start programı için, çocuklara çeşitli materyallere ulaşma imkanı verilmesi ve bakım verenler için eğitim desteği sağlanması temel kaynaklardır. Buna ek olarak, program çocuğu merkeze alan, bilgi ve beceri sağlayan ve çocuğun özgüvenini arttıran şekilde hazırlanmalıdır (Danişman, 2012; Raikes ve Love, 2002). Head Start sınıflarında yer alan su ve kum duyu masaları, çocuklar için duyu farkındalıklarını arttırması ve deneyim sağlaması açısından örnek oluşturmaktadır (Akt. Taştepe ve Başbay, 2015).

Millî Eğitim Bakanlığı 0-36 Aylık Çocuklar için Eğitim Programı

Türkiye’de gelişimsel program modeli şeklinde hazırlanan 0-36 Aylık çocuklara yönelik eğitim programının amacı, çocuğun tüm gelişim alanlarında en üst kapasiteye ulaşması ve sağlıklı şekilde büyümesini sürdürebilmesi için uygun desteğin sağlanmasıdır (Gürkan, 2015). MEB’in mevcut programında da belirtildiği gibi bebek doğduğu andan itibaren duyularını çevreyi tanımak için kullanır. Erken dönemde duyuları uyaran materyal ve ortamların düzenlenmesi, bebeğin duyularını geliştirmek için elzemdir. Oluşturulan ortamda bebeğin yaşadığı deneyimler dünyayı daha kolay anlamasına yardımcı olabilmektedir (MEB, 2013). Bu programda yer alan duylara yönelik olarak tasarlanan etkinlik önerileri ve uyarlamalar, yetişkinlere ve eğitimcilere yol gösterici olabilir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 0-36 aylık çocuklar için tasarlanan eğitim programının sahip olduğu bazı özellikler aşağıda özetlenmiştir:

- İlgili program içerisinde çocukların gelişim düzeylerinin ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasına bağlı olarak her yaş seviyesine uygun olacak şekilde program hazırlanmıştır. Program gelişimsel özelliğe sahiptir.

- Programın temelinde ardışıklık ilkesinin göz önüne alınmış olması ve öğrenme durumunun eski öğrenme durumlarına üzerine kurulmuş olmasına bağlı olarak program sarmallık özelliğine sahiptir.

- Eğitim programının uygulanacak olduğu kurumun sahip olduğu özellikler, çocukların ihtiyaçları ve ilgi durumları doğrultusunda özgürlük tanınması ve çocuğu merkeze alarak farklı öğrenme ortamları uygulanabilir olması nedeniyle esneklik özelliğine sahiptir.

- Çocukların oyun aracılığı ile öğrenmeleri, kendilerini ve dış dünyayı tanıma sürecinde oyuna bağlı olarak fikir geliştirmeleri ve bir yöntem olarak oyunun kullanılmasına bağlı olarak program oyun ve etkileşim temellidir.

- Çocuğun sahip olduğu duyu alanlarının her birisinin sistematik olarak geliştirilmesi ve bu gelişim sürecinde çocuğun keşfetmesine imkan tanınması, çocukların gelişimlerine göre çeşitli fırsatlar oluşturması ve güvenli bir ortamın sağlanması da programın diğer özellikleri arasında sayılabilir (MEB, 2013).

2.4. Duyu Gelişiminin Desteklenmesi

Yaşamın ilk aylarından itibaren duyuların desteklenmesi, çocuğun gelişiminde önemlidir. Bebeklerin duyularını uyarmaya yönelik ortam, materyal ve çeşitli etkinlikler duyu gelişimiyle birlikte bilişsel, dil, sosyal-duygusal, motor ve öz bakım gelişim alanlarının desteklenmesine doğrudan katkı sağlamaktadır (Koyuncuoğlu, 2017). Bu bağlamda, bebeğin duyu gelişimi üzerinde destek sağlayan kavramlar başlıklar halinde aşağıda özetlenmiştir.

2.4.1. Duyuları Destekleyici Ortam

Bebeklerin doğumdan itibaren çevrelerinde yer alan materyallerle kurduğu etkileşimleri, duyuların desteklenmesinde katkı sağlar. Bebeğe sunulan ortamda planlamalar yapılırken bir ya da daha fazla duyu ile etkileşime geçebileceği şekilde oluşturulabilir. Duyusal etkinliklere başlamak için uygun ve çeşitli uyaranların olduğu, güvenli ortamlar hazırlamak bebek için önemlidir. Araştırmalar, farklı duyular

arasındaki uyarılmanın bilgiyi işlemeyi arttırdığını, öğrenmeyi hızlandırdığını ve anımsamayı güçlendirdiğini göstermiştir (Berk, 2013; Levine, 2006).

Bebeğin duyularını destekleyecek ortamın özelliklerine yönelik öneriler aşağıda sıralanmıştır.

- Ortam, bebeğin yaş ve gelişim düzeyine uygun olarak tasarlanmalıdır.
- Bebeğin bütün duyularını uyararak çeşitli duyu deneyimleri sağlayacak ortam düzenlenmelidir.
- Bebeğin duyularıyla çevreyi ve nesnelere rahatça keşfedebileceği özellikte olmalıdır.
- Duyusal uyaranlar, bebeğin rahatça ulaşabileceği yerde olmalıdır.
- Ortamdaki uyarıcıların, bebeği rahatsız edebilecek yüksek düzeyde (çok parlak ışıklar, çok yüksek sesli uyarıcı vb.) olmamasına özen gösterilmelidir.
- Çocuğun güven duyabileceği, sakin ve dikkati dağıtmayan öğrenme ortamı sağlanmalıdır.
- Ebeveyn ya da yetişkin, bebeğin duyu deneyimlerine karşı tepkilerini ortamda rahatça gözlemleyebilir olmalıdır (Hussein, 2012; Taygur Altıntaş ve Yılmaz, 2015).

2.4.2. Duyu Materyalleri

Bebek/çocuklara ev içi ortamlarda ya da dışarıda sunulan duyu materyalleri, onlara keşif, deneyim, özerk ve benmerkezci faaliyetlerin yanı sıra öğrenme fırsatı sağlar. Duyuları harekete geçiren malzemeler, duyu materyali olarak nitelendirilir. Krem, tahıl, mısır unu gibi dokunma duyusu deneyimi sağlayan doğal malzemeler bu materyallere örnek olarak gösterilebilir (Goodwin, 2008).

Duyu materyalleri bebeğin birçok gelişim alanına destek sağlamaktadır (Dursun, 2011). Materyalleri incelerken daha fazla, daha az, dolu, boş gibi kavramları öğrenir, materyallerle problem çözme ve yaratıcı düşünme vb. bilişsel becerileri desteklenir. Çeşitli denge, hareket etme, materyali açma-kapama, dökme gibi etkinlikler sırasında büyük ve küçük kas motor gelişimi ve öz bakım becerileri gelişir (Goodwin, 2008). Sert, yumuşak, sesli, sessiz, farklı kokudaki ve tattaki nesnelere deneyimlerken

nesnelerin benzerliklerini ve farklılıklarını ayırt etmelerine; yeni kavram geliştirmelerine katkı sağlar. Keşfetmek ve deneyimlemek istediği materyale karar verirken benlik sayęısı ve güven duygusu desteklenir, seçtikleri materyalleri duygularını yönetmek için kullanabilirler (Chilvers ve Cole, 2006).

Duyu materyalleri bebeklerin gelişim özelliklerine, ilgilerine ve gereksinimlerine göre sunulmalıdır. Aşağıda çeşitli dönemlere göre materyal önerilerine yer verilmiştir.

- **Sıfır-üç ay:** Farklı ses, renk ve dokuda çingiraklar, ziller, marakaslar, mobiller, müzik kutuları (her döneme uygun), renkli mendiller, bebek CD'leri (her döneme uygun) önerilebilir.

- **Üç-altı ay:** Farklı doku ve renkte dişlikler, ses çıkaran oyuncaklar (her döneme uygun), farklı ses, renk ve dokuda çingiraklar, bebek aynaları (tehlikeli olmayan kırılmaz özellikte, her döneme uygun), el kuklaları (her döneme uygun), oyun minderi, oyun halısı, poşetler (hışirtılı) önerilebilir.

- **Altı-dokuz ay:** Büyük renkli Lego parçaları, çeşitli doku ve renkte toplar (her döneme uygun), farklı görsel ve dokunsal özelliklerdeki bebek kitapları, emekleme oyuncakları önerilebilir.

- **Dokuz-on iki ay:** Birbiri içine geçen kutular, kalın karton kitaplar (resmin sayfayı kapladığı, mümkünse yazı olmayan), farklı şekillerde kutular, çeşitli müzik aletleri (ksilofon gibi vurmali özellikte), sesli ve konuşan oyuncaklar önerilebilir.

- **On iki-on sekiz ay:** Resimli kartlar, yapbozlar, farklı dokuda pelüş ve dolgu oyuncaklar, renkli boya kalemi (küçük yaş grubuna uygun tasarlanmış, her döneme uygun), resim defteri, kalın karton kitaplar (resmin sayfayı kapladığı, mümkünse yazı olmayan), dokun-hisset kitapları önerilebilir.

- **On sekiz- yirmi dört ay:** Bahçe oyuncakları, oyun hamurları, resmi çok ve yazısı az olan kitaplar, farklı duyular için hazırlanmış kitaplar, üç parçalı yapbozlar, evcilik oyuncakları.

- **Yirmi dört- otuz altı ay:** Duyulara yönelik eşleme materyalleri, hikaye kitapları, farklı renklerde iri boncuklar ve dizme ipi, doktor setleri, mutfak setleri önerilebilir (Fowler, 2006; Koyuncuoğlu, 2017; Taygur Altıntaş ve Yılmaz, 2015).

Bu materyallerin yanı sıra evde bulunan birçok materyal duyuları destekleyebilir özelliktedir. Farklı dokuda ve renkteki banyo lifleri, kumaşlar, halılar, perdeler, farklı özellikteki kaşıklar (büyük, küçük, ahşap, metal vb.), traş köpükleri, bebek sabunları, renkli kıyafetler, farklı kokular (vanilya, tarçın vb.), farklı tatlar (çikolata, şekerli, tuzlu ve tüm yiyecekler), aynalar, evdeki ışıklar, sesli ev aletleri, farklı dokudaki meyve ve sebzeler, kurutulmuş ya da canlı yaprak gibi materyaller örnek olarak sayılabilir. Bu materyallerin kullanımında bebeklere özel tehlike içermeyen şekilde tasarlanmış olmasına ve yetişkin gözetiminde kullanılmasına dikkat edilmelidir (MEB, 2013; Taygur Altıntaş ve Yılmaz, 2015).

2.4.3. Duyuların Desteklenmesinde Yetişkinin Rolü

Erken dönemlerde öğrenmenin daha kolay olması için uyaran ve deneyimlerin somut olması önerilmektedir. Ebeveynler, bakım verenler ve öğretmenler bebeklerin öğrenmelerini ve gelişimlerini desteklemek için onlara ev ya da okulda zengin uyarıcı ortam, materyaller ve duyuları içeren bir eğitim sunabilir (Çelebi Öncü, 2015).

Duyu eğitimi, duyular yoluyla bilgi edinilirken, çocukların çevresinde etkin şekilde bedenini kullanma fırsatı sunan, kullanılacak olan duyuları ve vücudun hangi bölümlerinden yararlanmanın uygun olacağını belirleyen bilişsel süreçlere dayalı, duyu materyalleri ve etkinliklerle öğrenmeye katkı sağlayan, eğitimsel yöntemlere dayalı bir süreç şeklinde tanımlanmaktadır (Goodwin, 2008). Somut öğrenmeyi destekleyen etkinlikler ve duyu materyalleri ile yaşantıları içeren deneyimler, duyu eğitimine katkıda bulunabilir (Yazıcı, 2013).

Duyuların desteklenmesinde yetişkinlerin, bebeklerin gelişim özelliklerini bilerek uygun gelişimsel destek sağlaması önemlidir. Bebeğin çevresindeki bireylerin, bebekleri ve gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Hem ebeveynler hem de eğitimci bebeklere, duyu uyaranları içeren ortam, materyal sağlamalı ve etkinlikler sunmalıdır. Sağlıklı bir öğrenme deneyimi sağlamak için, ebeveynlerin sunduğu ortam sıcak ve güvenilir olmalıdır. Ebeveynler, bebeklerine vakit ayırmalı ve onun

gelişimine uygun etkileşim içeren duyu etkinlikleri, oyunlar, kitaplar vb. ile çeşitli etkinlikler gerçekleştirmelidir. Bebekler için oluşturdukları uyarıcılara karşı bebeğin tepkileri iyice gözlemlenmeli ve gerekiyorsa uygun uyarıcılar ile düzenleme yapılmalıdır (Mol ve Neuman, 2014).

Eğitim kurumlarındaki ortamlar, çocukların gereksinimlerine ve gelişimine paralel bir şekilde hazırlandığında yaratıcı, problem çözme becerisine sahip, kurallara uyan ve bağımsız hareket edebilen bireyler olma yönünde fayda sağlayıcı olabilmektedir. Bu nedenle oluşturulacak eğitim ortamındaki düzenlemelerin, bebek ve küçük çocukların duyarını etkin ve işlevsel biçimde kullanabilecekleri özellikte olması önerilir. Programların günlük rutinler, beslenme, temizlik gibi bölümlerinin içinde de duyasal deneyimler rahatlıkla yer alabilir (Isbell ve Isbell, 2007; Taygur Altıntaş ve Yılmaz, 2015). Bebeğin duyarını kullanarak etkileşimlerini izlemek, değerlendirmek ve duyu gelişiminin desteklenmesine katkı sağlamak, eğitiminin ve ebeveynin önemli bir rolüdür (Koyuncuoğlu, 2017).

2.5. Bebek Kütüphanesinde Duyu Eğitimi

“Bebek kütüphanesi” kavramı, 0-3 yaş arası bebekler ve aileleri için hizmet veren kütüphaneler olarak açıklanmaktadır (Arslan Bülbül vd., 2020). Bebeklerin yalnızca bilişsel olarak değil, duyasal, dil, sosyal, duygusal, motor gelişimlerinin desteklenmesinde önemli rolü olan bebek kütüphaneleri, yazılı materyallerin yanı sıra bebek ve küçük çocuklar için duyarını harekete geçiren müzik aletleri, dokunsal ve üç boyutlu kitaplar, renkli materyaller, sesli oyuncaklar gibi materyalleri içermelidir (Gürdal Tamdoğan vd., 2020). Bebeklerle kütüphanede etkileşimli kitap okuma, oyun oynama, müzik etkinlikleri gibi çeşitli şekillerde gerçekleştirilen geliştirici etkinlikler sırasında duyu materyalleri etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu esnada sağlanan duyu eğitimi, çeşitli etkinlikleri içinde barındırarak duyu gelişimini desteklerken, diğer gelişim alanlarının gelişimine yardımcı olur (Ceylan ve Akkaya, 2020).

Bebeklerin gelişim sürecindeki etki durumu göz önüne alındığında bebek kütüphaneleri, bebek kütüphanesinin gelişim üzerindeki önemi ve örnek modellerin ortaya konulması önemlidir. Aşağıda her bir kavram başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.5.1. Bebek Kütüphaneleri

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Sözleşmesi (1989), her yaştaki ve özellikteki çocuğun eşit şartlarda, bilgi, program ve materyallere açık ve ücretsiz erişim hakkı olduğunu belirtmektedir. Bu bilgiyi destekleyen bir ifade ise, IFLA (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu) Bebekler ve Küçük Çocuklar için Kütüphane Hizmetleri Rehberi (2007)'nde, üç yaş altı çocukların halk kütüphanelerine ücretsiz erişim sağlamalarının temel hak olduğu şeklinde vurgulanmaktadır.

IFLA (2007), bebek ve çocuklar için sağlanacak kütüphane hizmetinin hedef kitlesinde bebekler ve küçük çocukları (üç yaş altı), ebeveynleri ve diğer aile fertlerini, bakıcıları, öğreticileri, sağlık uzmanlarını, çocukları, kitaplar ve medya ile çalışma yapan yetişkinleri belirtmektedir. Bu hizmetlerin amaçlarından bazıları ise şu şekildedir: Bütün bebekler ve çocuklar için oyuncak ve materyal sağlamak, bebeklerin dil gelişimlerine destek olmak, bebekleri konuşmaya teşvik etmek, bebeklerin gelişimlerini ve becerilerini arttırmak için ebeveynleri ve bakım verenine kitaplar, sesli okuma, materyallerin kullanımı vb. konularında eğitim sağlamak, halk kütüphanesinde kullanılacak materyallerin yaş ve gelişime uygunluğu konusunda bebeğin bakım verenini bilgilendirmek, başarılı okur-yazarlık deneyimini sağlamak için bebeğe kütüphane alışkanlığı oluşturmak, bebeğin bakım vereni ile sosyalleşebileceği bir alan oluşturmak, ebeveynler ve çocuklar için güvenilir ortam sağlamak (IFLA, 2007; Yılmaz ve Ekici, 2011).

Dünya'da ilk ulusal bebek kitabı veren kurum olma özelliğini taşıyan İngiltere'deki *Booktrust* hayır kurumu tarafından 1992'de yürütülmeye başlanan, *Kitaba Başlangıç (Bookstart)* programı bebeklik dönemini hedef alan kütüphane programlarından biridir. Programın amacı, bebeklere en erken dönemde kitap okuma, şarkı, tekerleme gibi etkinlikler sunarak kitap okuma sevgisine teşvik etmek ve gelişimlerine katkıda bulunmak; bu süreçte ebeveynlere profesyonel destek sağlamaktır (EURead, 2020; Khan, 2018).

Ülkemizde, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Halk Kütüphaneleri hizmetleri kapsamında, 0-36 aylık için bebek kütüphanesi bölümleri yer almaya başlamıştır. Türkiye'deki ilk bebek kütüphanesi, Kasım 2018'de Karabük İlinde açılmıştır

(Çolaklar, 2019). Türkiye’deki diğer bebek kütüphaneleri örnekleri ise Tekirdağ Şarköy ilçesinde, Tokat ilinde, Ankara Mamak ilçesinde, Mersin Yenişehir ilçesinde, Bitlis ve Urfa ilinde faaliyet göstermektedir. Bebekler için düzenlenen bölümlerdeki ortak amaç, erken dönemde bebeklerin kütüphane hizmetlerinden faydalanmasını ve kütüphane bilincinin oluşmasını desteklemek, bebekler ve ebeveynine etkileşimli kitap okuma fırsatı sunarken aynı zamanda tüm gelişim alanlarını destekleyici zengin uyarıcı güvenli bir ortam sağlamaktır (Ceylan, Özgün, Altın ve Dede, 2018; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

2.5.2. Bebeğin Gelişiminde Kütüphanenin Rolü

Bilgi edinme ve öğrenme süreci, bebeklik döneminden itibaren yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Gök, 2018). Özellikle yaşamın ilk üç yılındaki deneyimler ve yaşantılar, bilişsel alan başta olmak üzere çocukların birçok gelişim alanında ilerlemelerine imkân sağlamaktadır. İlgi, merak ve dikkatlerinin açık olduğu 0-3 yaş döneminde bilgiyi anlamlandırma, düşünce geliştirme için sunulan çevre, yazılı ve görsel materyallerle birlikte kitaplar önemli araçlardır (Oktay, 2000).

Bebek kütüphanesinin amacı doğrultusunda, erken dönemde bebeklere sunulan zengin uyarıcı çevre bebeğin gelişiminde önemlidir. Bu kütüphaneler, 0-36 aylık dönemde hem bebeklere hem de ailelerine bebeklerinin gelişimleri konusunda müdahale etmek için fırsat oluşturmaktadır. Bu zaman diliminde bebekte alışkanlık edinilmesi desteklenen okuma sevgisi ve kütüphane bağı ile yaşamın ilerleyen dönemlerinde bebeğin bilgi ve eğitime olan ilgisi artırılabilir (Ceylan ve Akkaya, 2020).

Birden fazla uygulamaya yönelik olan kütüphanelerde, bebeklerin erken dönemde okuma etkinlikleri aracılığıyla etkileşime girerek dil gelişimlerinin ve öğrenmelerinin desteklenmesi sağlanır (Gönen, Burçak, Uysal ve Bediz, 2015; Maclean, 2008). Çeşitli etkinliklerin sunulduğu kütüphanelerde, aktif katılımı sağlanarak çocukların hayal gücü ve yaratıcılıkları desteklenir (Cevher, 2015). Kütüphaneler, okuma etkinliklerini eğlenceli şekilde düzenleme ve oyun ile destekleme fırsatı sunar (Bohrer, 2005). Merak ve hayal gücü ile kütüphanenin bir üyesi olmak, bebeğe erken bir toplumsal deneyim kazandırır. Bununla birlikte bilişsel oyunlar, eğitici materyaller,

eğlenceli kitaplar çocuk ve bakım vereni arasındaki etkileşimin artmasına katkıda bulunur (IFLA, 2007).

Kütüphaneler, bebekler ve bakım verenleri için güvenilir, gelişimsel bir ortam özelliği de taşımaktadırlar. Burada, yalnızca bilişsel olarak öğrenme değil bunun yanında eğlenme, sosyalleşme gibi gereksinimler de karşılanmalıdır. Çeşitli kütüphane programları bebeğin tekerlemeler, şarkılar, kitaplar ile erken dönemde karşılaşmasına olanak tanırken, rahat bir ortamda çeşitli okuma, oyun, müzik etkinliklerini ebeveyni ile birlikte gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bu etkinlikler sırasında ebeveynler ve bebekler birbirleri ile tanışarak sosyalleşme yolunda önemli adımlar atarlar (Marino, 2003). Kütüphane hizmetlerine erken erişim imkanı, iki dilli çocuklar gibi özel gereksinimi olan ve risk grubu çocukların gelişimlerinin desteklenmesi açısından da önemlidir (Ceylan vd., 2018). Araştırmalar, halk kütüphanelerinin ebeveyne eğitim, bilgi ve destek sağlayarak çocuklarının beceri geliştirmelerinde yol gösterici olabilmeleri açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır (Maclean, 2008; Tan, 2020). Kütüphane personelinin yanı sıra, bebeğin/çocuğun gelişimi ile ilgili eğitimini tamamlamış uzman kişilerin bebek kütüphanesinde yer alması, kütüphaneye, ebeveynlere ve bebeklere destek sağlayacaktır (Gürdal Tamdoğan vd., 2020).

2.5.3. Bebek Kütüphanesi Eğitim Modeli

Ülkemizde bebek kütüphanesi eğitim modellerinden ilki, Karabük'te Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi ve Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü iş birliği içinde oluşturulmuştur. Oluşturulan bebek kütüphanesi, 2018 yılında hizmet vermeye başlamış ve kütüphanede bebeklerin ve ailelerin etkin katılımı ile sürekliliğinin sağlanabilmesi amacıyla bir eğitim modeli geliştirilmiştir. Eğitim modelinin ilk basamağında, uzmanlar kütüphaneye gelen bebeklere gelişimsel değerlendirme yapmakta sürecin devamında ise bebekler için uzmanlar tarafından onaylanan beş farklı eğitim programı ve ebeveynlere gelişimsel destek önerileri sunulmaktadır (Ceylan ve Akkaya, 2020). Sunulan programlara ait bilgiler aşağıda açıklanmıştır:

Duyu Eğitimi

Bebek kütüphanesinde duyu gelişimi için hazırlanan etkinlik programı, bebeğin bütün duyularını ve bilişsel, dil, motor, sosyal, özbakım becerilerini desteklemektedir (Ceylan ve Beşir, 2019). Bebeğin bulunduğu ortam bebeğin gelişimi üzerinde önemli bir yere sahiptir. Ortam, bebeklerin güven duyabileceği, çeşitli duyu uyaranları (dokunma, ses, renk gibi) içeren, özgürce keşif yapabilecekleri şekilde olmalıdır (Altıntaş ve Yılmaz, 2015). Duyusal deneyim sağlayan materyaller sayesinde bebeğin duyuları uyarılırken bedenini keşfetmekte ve bilgiyi anlamlandırması kolaylaşabilmektedir (Erben, 2005).

Bebek kütüphanesinin duyu bölümü, beş duyuyu harekete geçirecek şekilde hazırlanan duyu materyalleri, dokun-hisset kitapları, çeşitli dokulardaki dolgu oyuncaklardan oluşmaktadır. Materyaller, bebeklerin görme (parlak, renkler gibi), dokunma (yumuşak, sert gibi), işitme (ritim, çeşitli hayvan sesleri gibi), koku alma (farklı koku deneyimleri), tat alma (farklı tat deneyimleri) duyularına hitap etmektedir. Bu materyaller kullanılarak oluşturulan eğitim programı, duyu eğitimi şeklinde ailelere belli aralıklar ile sunulmaktadır (Ceylan ve Akkaya, 2020).

Etkileşimli Kitap Okuma

Whitehurst ve diğerleri (1998) tarafından aktif katılımlı olarak çocuğun kitap okuma etkinliği için Etkileşimli Kitap Okuma–Dialogic Reading yöntemi geliştirilmiştir. Etkileşimli kitap okuma, hikâyeyi okuyan kişi ile dinleyen çocuğun rol değiştirmeleri, okuyucunun hem dinleyici hem de soru soran durumunda olması gibi ölçütlere dayanır (Ergül, Karaman, Akoğlu, Sarıca ve Tufan, 2015).

Bebek kütüphanesinin etkileşimli kitap okuma bölümünde, bebeklerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun olması, ebeveynlerle kitap seçimi yapma, bebeklerle rahat okuma pozisyonlarını seçme, ebeveynle öykü okuma çalışmaları gerçekleştirilmektedir (Yıldız Bıçakçı vd. 2020). 0-3 yaş dönemi için seçilen resimli kitaplar, dokunsal kitaplar, üç boyutlu kitaplar vb. özellikteki kitaplar bu bölümde yer alır (Demir vd., 2020).

Oyun Etkinlikleri

Oyun, benliğin tümünü içeren aktif bir öğrenme şeklidir. Beden ve beyin ile yakından ilişkili olan oyun, tüm duyuların düzenlenmesini sağlar (Aksoy, Özkan, Aksoy ve Köycekaş, 2018). Erken dönemde sunulan oyunlar sayesinde, çocukların bilişsel, dil, motor gibi gelişimleri desteklenirken daha sosyal bir varlık olmalarına zemin hazırlanır. Bebekler bir yandan çevreyi ve materyalleri keşfetmek için oyunlar oynarken diğer yandan oyun yoluyla duygularını ifade ederler, problem çözme becerilerini geliştirirler ve diğer insanlar hakkında fikirler geliştirirler (Santer ve Griffiths, 2007). Bu nedenle oyun etkinliklerinin bebeklik döneminde kullanımına ve düzenlenmesine önem göstermek ilgili alanlarda gelişimin sağlanması açısından önemlidir.

İlgili konu alanında gelişim ve destek sağlamak için bebek kütüphanesinde oyun etkinlikleri kapsamında bebeklerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun olarak, küçük yaş grubuna cee-e, emekleme, adımlama çalışmaları; yürüme çağındaki bebekler için ise denge ve hareket içeren oyunlar ile kukla, yap-boz, bul-tak gibi bilişsel oyun etkinlikleri gerçekleştirilmektedir (Ceylan ve Akkaya, 2020).

Müzik Etkinlikleri

Bebekler, yaşamın ilk yıllarında duydukları sese doğru başını çevirebilir, müziği fark edebilir ve çoğunlukla müzik ile sakinleşirler. Bebekliğin ilk aylarını takiben, kol ve bacakları ile sesli uyarıcıya tepki verme eğilimine sahiptirler (Dikici Sığırtmaç, 2018). Yürüme çağına yaklaştıkça müziğe odaklanma, yürüme çağında ise yetişkinin ses ve hareketlerini taklit etme, mırıldanma, şarkı söyleme, hareketler ile şarkıya eşlik etme, nesnelere kullanarak ses ve ritim oluşturma davranışları göstermektedirler (Dikici Sığırtmaç, 2005). Bu bağlamda bebekliğin ilk yıllarından itibaren bebeğin ses ve ritme karşı gösterdiği tepkilere yönelik çeşitli ortamlarda uygulamalar yürütülmeli ve ilgili durum desteklenmelidir.

Bebeklere ses ve ritim gibi alanlarda gelişim desteğinin sağlanmasında uygulama alanlarından biri kütüphanenin müzik etkinlikleri bölümüdür. Kütüphanenin bu bölümünde, marakas, zil, ksilofon vb. çeşitli ritim aletleri yer almaktadır. İlk aşamada,

bebek ile yaşına uygun basit ritim çalışmaları yapılmakta ve bu çalışmaları taklit, şarkı dinleme ve eşlik etme, müzik aletlerini kullanma, müzikli dans etkinlikleri, drama gibi müziksel etkinlikler takip etmektedir (Ceylan ve Akkaya, 2020). Bireysel ya da grup şeklinde yapılan bu etkinlikler, bebeğin özgürce hareket etmesini ve kendini farklı yollar ile ifade edebilmesini sağlar. Müziğin diğer kişilerle paylaşımında bulunmaya fırsat vererek öğrenme ortamında rahat bir his oluşturduğu söylenebilir (James, 2000).

Yaratıcı Dans

Yaratıcı dans diğer adıyla modern eğitsel dans, çocuk merkezli, özgür ve açık yaklaşımların sonucunda ortaya çıkan bir harekettir. Yaratıcı dansta önemli olan oluşan üründen çok oluşma süreci, hayal gücünün kullanılması, yaratıcılık ve hislerdir (Smith Autard, 2002). Yaratıcı dans hareketlerin anlamını hissetmeyi sağlarken problem çözmeye ve eleştirel düşünmeye de teşvik eder (Akt. Tokinan ve Bilen, 2007).

Bebek kütüphanesinde yürütülen yaratıcı dans uygulamaları sırasında canlandırma ve taklit gibi tekniklerden, maske, parmak kukla gibi materyallerden yararlanılmaktadır. Yaratıcı dans etkinlikleri, bebeklerin ebeveynleri ve çevreleri ile etkili zaman geçirmesine, bebeğin sosyalleşmesine yardımcı olmasına, hayal güçlerinin ve yaratıcılıklarının gelişmesine, bebeklerin saygı ve konsantrasyon gibi duygularını kontrol etmelerine imkân tanınması ve kendilerine yönelik güven duygusu geliştirmelerine katkı sağladığı için önemlidir (Ceylan ve Akkaya, 2020).

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın deseni, yeri ve tarihi, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılacak veri toplama araçları, veri toplama yöntemi, veri toplama işlemi ve analizi, araştırmanın etik yönü ve sınırlılıkları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1.Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik olarak hazırlanan “Duyusal Deneyimler” eğitim programının bebeklerin duyu gelişimi ve gelişim alanlarına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca hazırlanan eğitim programı, programın uygulama süreci ve programın etkililiğine yönelik ebeveynlerin görüşleri de alınarak etki durumu hakkında bütünsel değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda da araştırmanın gelişim boyutlarındaki etki durumunu irdeleyecek olması ve program, süreç ve etkililik hakkında ebeveynlerin görüşünün alınacak olmasına bağlı olarak karma araştırma deseni tercih edilerek yürütülmüştür.

Karma araştırma deseni, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin sahip olduğu özelliklerin göz önüne alındığı, uygulama sürecinde sıra ya da eş zamanlılık faktörünün değerlendirildiği, kendi içerisinde bütünsel anlayışa sahip olan (Cresswell, 2017) ve nitel ve nicel verilerinin toplanmasını ve yorumlanmasını kapsayan (Tunalı vd., 2016) bir yöntemdir. Karma araştırmalarda içerisinde nicel ve nitel verilerin birleştirilmesi ve birlikte yorumlanabilir oluşu, araştırmacılar için problemin kavranması ve açıklanmasındaki sonuçları sağlamlaştırma konusunda imkân tanımaktadır (Creswell, 2012). Araştırmanın geniş bir yelpazede değerlendirilmesi konusunda araştırmacıya fırsat sunan karma araştırma deseni, sıralı açıklayıcı tasarım, sıralı araştırıcı tasarım, sıralı dönüşümsel tasarım, eşzamanlı üçgenleme, eşzamanlı iç içe geçmiş ve eş zamanlı dönüşümsel olmak üzere tasarımlara sahiptir (Baki ve Gökçek, 2012).

Araştırma kapsamında ilgili tasarımlardan eş zamanlı iç içe geçmiş tasarım kullanılmıştır. İç içe karma desen, nicel ve nitel verilerin eş zamanda toplanması ve analiziyle birlikte, genellikle nicel veya nitel veriye ağırlık verilen bir desendir. Bunun nedenlerinden biri, görece az önemli veri türünün başka bir probleme yanıt aramada kullanılıyor olmasıdır (Baki ve Gökçek, 2012). İç içe desende farklı problemlere yanıtlar aranması ile birlikte tek veri kümesi yeterli olmamakta, farklı veri kümelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu desende, ikincil verilerin toplanması ve analizi, ilk verilerin toplanmasından önce, ilk verilerin toplanması sırasında ya da sonrasında gerçekleşebilir (Creswell ve Plano Clark, 2014). Araştırma kapsamında ise, bebeklerin duyu gelişimlerini desteklemek amacıyla geliştirilen eğitim programının etkililiğini ortaya koymak adına ön test ve son test olarak dereceli puanlama anahtarı ve kontrol listesi kullanılmıştır. İlgili programın uygulanma sürecinin öncesinde ve sonrasındaki değişimleri yorumlamak ve nicel veri toplama araçlarından elde edilen verileri desteklemek için ise görüşme formu eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda da araştırma iç içe karma desenin sahip olduğu özelliklere uygun olarak yürütülmüştür.

Araştırmada, nicel araştırma yaklaşımlarından kontrol grupsuz basit deneysel desen kullanılmıştır. Basit deneysel desende, kontrol grubu yer almayıp yalnızca tek grup üzerinden uygulama süreci yürütülmektedir. Uygulama grubuna uygulama süreci öncesinde ön test uygulanır, sonrasında uygulama sürecine geçilir ve en sonunda ön test olarak uygulanan test son test olarak yeniden uygulanarak süreç tamamlanır. Bu nedenle, bu desende deney değişkeninin yalnızca tek grubun gelişimine etkisi incelenmektedir (Çepni, 2007; Sönmez ve Alacapınar, 2011). Araştırma kapsamında, belirli zaman içerisinde deney grubu için yeterli sayıya ulaşılamaması, çalışmanın kontrol grupsuz basit deneysel desen ile yürütülmesine neden olmuştur. Bu kapsamda çalışmada, duyu gelişimi konusunda geliştirilen “Duyusal Deneyimler Eğitim Programı” deney grubuna uygulanarak, uygulamanın bebeklerin duyu gelişimleri ve gelişim alanları üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Eğitim öncesinde bebeklerin var olan performansları dereceli puanlama anahtarı ve kontrol listesi ile belirlenmiştir. Geliştirilmiş olan eğitim programı 12 haftalık süre içerisinde bebelere uygulanarak duyu deneyimi geliştirme eğitimi verilmiştir. Eğitim sonrasında ise ilgili ölçekler aynı gruba uygulanarak değerlendirmeleri yapılmış ve araştırmanın nicel kısmı tamamlanmıştır.

Araştırmada, bebeklere yönelik hazırlanan eğitim programı, programın uygulama süreci ve programın etkililiğine yönelik ebeveynlerin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi hedefi doğrultusunda ise nitel araştırma yaklaşımlarında özel durum çalışması deseni kullanılmıştır. Özel durum çalışmalarında amaç, bir veya daha fazla problemin ayrıntılı olarak incelenerek probleme ilişkin sonuçların açık bir biçimde ortaya koyulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda araştırmada uygulanan eğitim programının bebeklerin gelişimlerine yönelik etkisinin derinlemesine incelenmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen ve uzman görüşü alınan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları ile uygulamalar öncesinde ve uygulamalar sonrasında ebeveynlerin programa ilişkin görüşleri alınarak nitel kısmı tamamlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yeri ve Tarihi

Bu araştırma 2018-2019 yılında Karabük Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi'nde yer alan Bebek Kütüphanesi bölümünde gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın amaç durumu göz önüne alınarak yürütülen karma araştırma yöntemine bağlı olarak araştırmanın evren ve örneklem grubuna ait bilgiler nicel ve nitel boyut için ayrı ayrı ele alınmıştır. Araştırmanın nicel ve nitel boyutunda yer alan çalışma gruplarının özelliklerine ait bilgiler aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 yılında Karabük ilinde ikamet eden, normal gelişim gösteren ve 12-36 ay yaş aralığındaki bebekler ve ebeveynleri oluşturmaktadır. Eğitim programı on iki hafta devam edeceği için, sürenin sonunda bebeklerin 36 aydan büyük olmayacağına dikkat edilmiştir. Bebeklerin araştırma kapsamına seçim sürecinde evreni temsil edecek katılımcıların evrenden rasgele olarak seçildiği (Ekiz, 2013) basit olasılıklı örneklem seçim tekniği kullanılmış ve kütüphaneye kayıt için başvuran ebeveynler arasından kura ile 15 ebeveyn ve bebeği seçilmiştir. Araştırmanın planlanan şekilde uygulanması için Karabük İli Zübeyde Hanım Halk Kütüphanesi Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış ve bebeklerin

ebeveynleri eğitim hakkında bilgilendirilmiştir. Hazırlanan eğitim programı, bebeğe 12 hafta boyunca uygulanmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan bebeklere ait demografik bilgiler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Bebeklere Ait Demografik Bilgiler

Değişken	Özellik	f
Cinsiyet	Kız	10
	Erkek	5
	Toplam	15
Yaş	12 – 19 Aylık	3
	20 – 27 Aylık	4
	28 – 36 Aylık	8
	Toplam	15

Tablo 5 incelendiğinde araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 15 bebeğin 10'u kız ve 5'i erkek bebeklerden oluştuğu görülmektedir. Yaş değişkenine göre incelendiğinde ise 8 bebeğin 28-36 aylık, 4 bebeğin 20-27 aylık ve 3 bebeğin 12-19 aylık olduğu görülmektedir.

Araştırmanın çalışma grubu oluşturan bebeklerin anne ya da babasının seçim durumunda ise gönüllülük esasına dayalı olarak seçim yapılmıştır. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede; çalışmanın amacına uygun bireyler seçilme yoluna gidilir, diğer bir ifade ile araştırmacılar önceki bilgi ve kararlarından yola çıkarak örneklem seçerler (Özen ve Gül, 2007). Bebeği ile eğitim programına katılacak olan ebeveynlere ait demografik bilgiler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlere Ait Demografik Bilgiler

Değişken	Özellik	f
Cinsiyet	Kadın	14
	Erkek	1
	Toplam	15
Yaş	25 Yaş ve Altı	1
	26 – 29 Yaş	5
	30 – 34 Yaş	6
	35 – 39 Yaş	2
	40 Yaş ve Üzeri	1
	Toplam	15

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 15 ebeveynin 14'ünün kadın ve 1'inin erkek ebeveyninden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan 6 ebeveynin 30-34 yaş, 5 ebeveynin 26-29 yaş, 2 ebeveynin 35-39 yaş, 1 ebeveynin 25 yaş ve altı ve 1 ebeveynin ise 40 yaş ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir.

3.4. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Araştırma kapsamında bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik olarak hazırlanan “Duyusal Deneyimler” eğitim programının etkililiği, çalışmanın bağımsız değişkenidir. Araştırmanın bağımlı değişkeni ise eğitim programının bebeklerin duyu gelişimi ve gelişim alanları üzerindeki etkisi olarak belirlenmiştir.

3.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında; öncelikle bebeklerin gelişimini değerlendirmek amacıyla “Denver II Gelişimsel Tarama Testi” kullanılmıştır. Araştırmanın nicel verileri, araştırmacı tarafından oluşturulan Duyu Gelişimine Yönelik Dereceli Puanlama Anahtarı (Analitik Rubrik) ve Kontrol Listesi ile nitel verileri ise Program Öncesi ve Sonrasında ayrı ayrı tasarlanmış olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sürecinde kullanılan veri toplama araçları, ne zaman kullanıldıkları ve kullanım amaçlarına ait bilgiler Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Veri Toplama Araçlarına Ait Bilgiler

Veri Toplama Aracı	Uygulama Süreci	Kullanım Amacı
Denver II Geliş. Tarama Testi	Uyg. Öncesi	Gelişimin Değerlendirilmesi
Dereceli Puanlama Anahtarı	Uyg. Öncesi - Sonrası	Duyu Gelişim Tespiti
Kontrol Listesi	Uyg. Öncesi - Sonrası	Gelişim Alanları
Yarı Yap. Görüşme Formu	Uyg. Öncesi - Sonrası	Uygulamaya Ait Görüş

3.5.1. Denver II Gelişimsel Tarama Testi

Denver II gelişimsel tarama testi, 0-6 yaş arasındaki çocuklarda gelişimsel problemleri belirlemeyi amaçlayan gelişimsel tarama aracıdır. Ülkemizde standardizasyonu gözden geçirilmiş haliyle Yalaz vd. (2009) tarafından yapılmıştır. Denver II, kişisel-sosyal, ince motor-uyumsal, dil ve kaba motor olmak üzere dört gelişim alanından ve toplam 134 maddeden oluşmaktadır. Testteki bazı maddeler anneye sorularak, bazı maddeler ise çocuğun gösterdiği performansa göre ölçülür. Çocuk test maddesindeki davranışı başarıyla yaparsa “geçer (G)”, başaramaz ise “kalır (K)”, farklı sebeplerden dolayı davranışı yapma ihtimali yoksa “olanak dışı (O.D)”, yapmayı reddederse “reddetme (R)” olarak belirtilir. Çocuğun gelişimi, testteki gecikme ve uyarı maddelerine bağlı olarak normal, anormal, şüpheli ve test edilemez olarak değerlendirilir. Testin yorumlanmasında önce maddeler, daha sonra testin tamamının yorumlanması gerçekleştirilir (Yalaz vd., 2009).

Denver II’ nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yalaz vd. tarafından (2010) tarafından yapılmıştır. Testin güvenilirlik çalışmalarında değişik yaş gruplarından 10 çocuk aynı anda birden fazla testör tarafından test edildiğinde ve aynı çocukların en fazla 5 gün aralıkla yapılan test sonuçları karşılaştırıldığında testörler arası uyumluluk % 90, test-test uyumluluğu ise % 86’nın altına düşmemiştir. Geçerlilik çalışmalarında ise Denver II ve DGTT ile ortak olan maddelerinin geçerlilikleri DGTT’nin yaygın kullanımı ile ispat edilmiştir. Yeni maddeler, çocuk gelişimi ve çocuklardaki tarama yöntemleri konularında uzmanlaşmış kişilerce seçilmiştir. Denver II’nin örnekleme ve standartları, uygulandığı toplumu temsil edecek şekilde seçilmiş ve toplanmıştır.

3.5.2. Duyu Gelişimine Yönelik Dereceli Puanlama Anahtarı

Dereceli puanlama anahtarları, diğer adıyla rubrikler performansı ölçmek için sıklıkla kullanılan, ayrıntılı ölçme araçlarından biridir (Yılmaz vd., 2016). Rubriklerde, ölçülmek istenen durum boyutlara ayrılır ve bu boyutlar için gerçekleştirilecek performansın derecesi düşükten yükseğe ya da tam tersi şeklinde bir sıralama yapılarak, derecelere uygun tanımlamalar yapılır.

Rubrikler, bütünsel ve analitik şeklinde tasarlanabilir. Bütünsel (holistik) rubrik, performansın ölçülmesinde performans boyutlara bölünmeden bütün niteliklerin çeşitli

düzeyley için açıklanması ile geliştirilirken; analitik rubrikte performans boyutlar halinde ayrılıp farklı performans dereceleri için tanımlamalar yapılır (Sezer, 2005). Araştırma kapsamında tasarlanan rubrik içerisinde de farklı performans boyutları yer alması nedeniyle analitik özellik taşımaktadır.

Rubrikler hazırlanırken, performansa karar verilmesi, performans boyutlarının belirlenmesi, performans düzeylerinin tespiti ve performans tanımlarının yapılması şeklindeki aşamalar takip edilir (Korkmaz, 2009). İlgili aşamalar göz önünde bulundurularak dereceli puanlama anahtarının geliştirilmesi sürecine yönelik bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

Dereceli Puanlama Anahtarının Geliştirilmesi

Bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik dereceli puanlama anahtarının geliştirilmesinde, bebeklerin duyu gelişimleri ile ilgili yürütülen çalışmalar incelenmiş ve temel boyutlar belirlemiştir. Çeşitli çalışmalar çerçevesinde beş duyu alanını içeren beş boyut oluşturulmuştur ve taslak halinde uzmanlardan görüşler alınmıştır. Bunun sonucunda ilk üç boyut ve son boyut iki ölçüt, dördüncü boyut ise dört ölçüt olmak üzere toplam 12 maddelik bir analitik rubrik hazırlanmıştır (EK 1).

Dereceli puanlama anahtarı hazırlanırken, bebeklerin farklı gelişim özelliklerinin olmaları göz önünde bulundurularak, eğitim programının kazanımlarına uygun olarak maddeler seçilmiştir. Ölçülebilirlik ve gözlenebilirlik açısından kullanışlı olması için 4 performans düzeyi belirlenmiştir. Uzmanlar tarafından alınan görüşler doğrultusunda ölçütlerden bazılarının performansı niteleyen derecelerinin birbirine yakın olmasından ve bazı niteliklerin az sayıda dereceyi açıklayabilir olmasından dolayı altı ölçüt, üç performans düzeyine; iki ölçüt ise iki performans düzeyine düşürülmüştür. Kalan dört ölçüt ise dört performans düzeyinde kalmıştır. Performans dereceleri en düşük dereceden hedeflenen kazanıma doğru şu şekilde sıralanmaktadır: “önemli eksikleri var”, “geliştirilmesi gerekir”, “iyi” ve “çok iyi”. Üç derece olarak belirlenen ölçütler ise, “önemli eksikleri var”, “geliştirilmesi gerekir” ve “çok iyi” olarak sıralanmaktadır. İki derece olan ölçütlerde, “önemli eksikleri var” ve “çok iyi” dereceleri yer almaktadır. Bununla birlikte ilk kısımda bebeğin cinsiyeti ve yaşına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Ölçütlerin her birinin performans derecesine uygun olarak açıklamaları da eğitim programında yer alan duyu materyallerinin kazanımlarına yönelik olarak, bebeklerin yaş grubuna uygun olarak yapılmıştır.

Dereceli puanlama anahtarının beş temel boyutu şu şekildedir:

- Dokunma Duyusu: “Dokunma Duyusu” boyutunda dokuları ayırt etme ve dokuları adlandırma olarak iki alt boyut belirlenmiştir. “Dokuları ayırt etme” alt boyutunda; yumuşak ve sert- kaygan ve pütürlü- tüylü ve tüysüz olarak üç madde halinde incelenmiş, yan yana yer alan iki nesneyi birbirinden ayırt edebilme derecesinin saptanması amaçlanmıştır. “Dokuları adlandırma” alt boyutunda ise yaş grubuna uygun olarak yalnızca yumuşak ve sert nesnelere bebeğe sunularak dokuyu isimlendirilebilme derecesinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

- Koku Alma Duyusu: Bu boyutta asıl amaç, bebeğin kokusu olan ve kokusu olmayan nesnelere tanıyabilme başarı derecelerinin incelenmesidir. Kokuları ayırt etme ve kokuları adlandırma olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. “Kokuları ayırt etme” alt boyutu, kokusu olan nesneyi kokusu olmayan nesneden ayırt edebilme durumunun belirlenmesi amacıyla oluşturulmuştur. “Kokuları adlandırma” alt boyutunda ise kokulu olan nesneyi kokulu olarak isimlendirebilme derecesinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

- Tat Alma Duyusu: “Tat Alma Duyusu” boyutunda tatlı ve ekşi tatlar olarak seçilen doğal portakal suyu ve limonata besinleri az miktarda bebeğe uygun olarak kullanılarak tatları ayırt etme ve tatları adlandırma olarak iki alt boyut ele alınmıştır. Asıl amaç, bebeğin tatlar arasındaki farklılığı hissedebilmesidir. “Tatları ayırt etme” alt boyutu, bu iki farklı tadın arasındaki farkı ayırt etmeyi bebeğin gerek yüz ifadeleri ile gerekse işaretler ve sözel olarak gözlenmeyi amaçlar. “Tatları adlandırma” alt boyutu ise portakal ve limon sularını tanıdıktan sonra tattığı içeceği isimlendirebilme becerisini içerir.

- Görme Duyusu: Görme duyusu ile ilgili olarak ana renklerin yer aldığı renkleri ayırt etme ve renkleri adlandırma olarak iki alt boyut; yine görme duyusu ile ilgili olarak görünüşü içeren görünüşü ayırt etme ve görünüşü adlandırma becerilerinin

derecesini belirlemek amacıyla iki alt boyut olmak üzere toplan dört alt boyuttan meydana gelmektedir. “Renkleri ayırt etme” alt boyutunda, ana renkler olan kırmızı, mavi ve sarı rengi ayırt edebilme durumunu, “Renkleri adlandırma” alt boyutunda ise kırmızı, mavi ve sarı rengin isimlendirilme becerisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. “Görünüğü ayırt etme” alt boyutunda parlak olan ve parlak olmayan nesnelerin ayırt edebilme durumun derecesi, “Görünüğü adlandırma” alt boyutunda ise parlak olan ve olmayan nesneyi isimlendirebilme derecesinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

- İşitme Duyusu: “İşitme Duyusu” boyutu sesleri ayırt etme ve sesleri tanımlama alt boyutlarını kapsamaktadır. Bu sesler eğitim programı içerisinde yer alan materyallerin içerdiği beş hayvan sesinden oluşmaktadır. “Sesleri ayırt etme” alt boyutunda bebeğin dinlediği kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinin hangi hayvana ait olduğunu gösterebilme, dolayısıyla sesleri ayırt edebilme becerisinin saptanması amaçlanmıştır. “Sesleri tanımlama” alt boyutunda ise gösterilen hayvanların seslerine ilişkin tanımlama yapabilme becerisi (örneğin; kedi gösterildiğinde, miyav demesi gibi.) gözlenmiştir.

Dereceli Puanlama Anahtarında Geçerlik ve Güvenirlik

Geliştirilen dereceli puanlama anahtarının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için gönüllülük esasına dayalı olarak rastgele seçilen 72 bebek ve ebeveyni çalışma grubunu oluşturmuştur. Ölçek geliştirme çalışmalarında, ölçekteki madde sayısının en az beş katı katılımcının yer alması tavsiye edilmektedir (Büyüköztürk vd. 2019). Bu doğrultuda araştırmanın geçerlik ve güvenirlik çalışmasında her bir ölçüt bir madde kabul edilmiş ve madde sayısının altı katı bebek ile uygulama yürütülmüştür. Uygulama sürecinde katılımcı kaynaklı sebeplerden dolayı iki ölçek değerlendirmeye alınmadan, 70 ölçek üzerinden analiz sağlanmıştır. Bebeklerin %54’ü kız, %46’sı erkek ve tümü 12-36 ay yaş aralığından oluşmaktadır.

Dereceli puanlama anahtarında yer alan ölçütlerin aynı yapıyı ölçtüğünü belirlemede açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olması için KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) güvenirlik katsayısı ve Bartlett Küresellik testi hesaplanmıştır. Bu bağlamda, KMO değeri alt sınırın .50 olabileceği ve Bartlett Küresellik testinin $p < .05$ olması gerektiği belirtilmiştir (Çokluk vd., 2016). Bununla

birlikte, araştırmacılar faktör yük değerinin .45 veya daha büyük olmasının iyi bir ölçümü gösterdiğini ifade etmektedir. Faktörlerin açıkladığı varyansın ise minimum % 30 olması gerektiği belirtilmiştir (Büyüköztürk, 2011).

Dereceli puanlama anahtarının güvenilirliğini belirlemede ise Cronbach's Alpha Katsayısı ve düzeltilmiş madde toplam korelasyonları kullanılmıştır. Bu bağlamda Büyüköztürk vd. (2019) madde toplam korelasyonu değerlerinin $\geq .40$ ise maddelerin ayırt ediciliğinin çok iyi olduğunu ifade etmiştir. Duyu Gelişimine Yönelik Dereceli Puanlama Anahtarı'nın güvenilirliğine ve geçerliğine ilişkin bulgular Tablo 8, Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11 ve Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 8. Dokunma Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları
Yumuşak ve sert nesnelere ayırt edebilme durumu	.95	.90
Tüylü ve tüysüz nesnelere ayırt edebilme durumu	.92	.86
Yumuşak ve sert nesnelere adlandırabilme durumu	.87	.78
Kaygan ve pütürlü nesnelere ayırt edebilme durumu	.86	.76

Özdeğer = 3.28;
Açıklanan Varyans= %82.02 Cronbach Alpha Katsayısı=.92

Tablo 8'de duyu gelişimine yönelik dereceli puanlama anahtarının 4 maddeden oluşan "dokunma duyusu" alt alanının yapı geçerliği için yapılan temel bileşenler analizi sonuçları incelendiğinde KMO değeri .82; Bartlett Küresellik testi sonuçları anlamlı olarak hesaplanmıştır ($X^2= 232,89$; $p < .05$). Dokunma duyusu alt alanının açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise madde faktör yükleri .86 ile .95 arasında sıralanmış ve tüm maddeler toplam varyansın % 82.02'sini açıklamıştır. Bununla birlikte dokunma duyusu alt alanına ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonları .76 ile .90 arasında değişmiş ve Cronbach Alpa güvenilirlik katsayısı $\alpha = .92$ olarak bulunmuştur.

Tablo 9. Koku Alma Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları
Kokulu ve kokusuz nesnelere adlandırabilme durumu	.93	.74
Kokulu ve kokusuz nesnelere ayırt edebilme durumu	.93	.74
Özdeğer = 1.74; Açıklanan Varyans= %87.01		Cronbach Alpha Katsayısı=.85

Tablo 9 incelendiğinde, 2 maddeden oluşan “koku alma duyusu” alt alanının yapı geçerliği için yapılan temel bileşenler analizi sonuçları incelendiğinde, örneklem yeterliği KMO değeri .50; Bartlett Küresellik testi sonuçları anlamlı olarak hesaplanmıştır ($X^2= 53,590$; $p< .05$). Koku alma duyusu alt alanının açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise madde faktör yükleri .93 olarak sıralanmış ve tüm maddeler toplam varyansın % 87.01’ini açıklamıştır. Bununla birlikte, bu alana ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonları .74 olarak sıralanmış ve Cronbach Alpa güvenilirlik katsayısı $\alpha= .85$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 10. Tat Alma Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları
Portakal ve limonu ayırt edebilme durumu	.96	.85
Portakal ve limonu adlandırabilme durumu	.96	.85
Özdeğer = 1.85; Açıklanan Varyans= %92.93		Cronbach Alpha Katsayısı=.92

“Tat alma duyusu” alanının yapı geçerliği için Tablo 10’daki sonuçlara göre, KMO değeri .50; Bartlett Küresellik testi sonuçları anlamlı olarak hesaplanmıştır ($X^2= 90,273$; $p< .05$). Tat alma duyusu alt alanının açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise madde faktör yükleri .96 olarak sıralanmış ve tüm maddeler toplam varyansın % 92.93’ünü açıklamıştır. Bununla birlikte, bu alana ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına madde toplam korelasyonları .85 olarak sıralanmış ve Cronbach Alpa güvenilirlik katsayısı $\alpha= .92$ olarak bulunmuştur.

Tablo 11. Görme Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları
Kırmızı, mavi ve sarı renkleri adlandırabilme durumu	.86	.70
Parlak olan nesneyi adlandırabilme durumu	.85	.74
Kırmızı, mavi ve sarı renkleri ayırt edebilme durumu	.84	.68
Parlak ve parlak olmayan nesnelere ayırt edebilme durumu	.77	.64
	Özdeğer = 2.79; Açıklanan Varyans= %69.83	Cronbach Alpha Katsayısı=.84

Duyu gelişimine yönelik dereceli puanlama anahtarının 4 maddeden oluşan “görme duyusu” alt alanının yapı geçerliği sonuçları için Tablo 11 incelendiğinde, KMO değeri .71; Bartlett Küresellik testi sonuçları anlamlı olarak bulunmuştur ($X^2=145,40$; $p<.05$). Görme duyusu alt alanının açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise madde faktör yükleri .77 ile .86 arasında sıralanmış ve tüm maddeler toplam varyansın % 69.83’ünü açıklamıştır. Bunun yanında, görme duyusu alanına ilişkin yapılan güvenirlik analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonları .64 ile .74 arasında değişmiş ve Cronbach Alpa güvenirlik katsayısı $\alpha=.84$ ’tür.

Tablo 12. İşitme Duyusu Alt Alanına İlişkin Temel Bileşenler Analiz Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları
Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerini tanımlayabilme durumu	.97	.91
Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerini ayırt edebilme durumu	.97	.91
	Özdeğer = 1.91; Açıklanan Varyans= %95.69	Cronbach Alpha Katsayısı=.95

Tablo 12’ye göre dereceli puanlama anahtarının 2 maddeden oluşan “işitme duyusu” alt alanının temel bileşenler analizi sonuçları incelendiğinde, KMO değeri .50’dir. Bartlett Küresellik testi sonuçları anlamlı olarak saptanmıştır ($X^2=121,74$; $p<.05$). İşitme duyusu alt alanının açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise madde faktör yükleri .97 olarak sıralanmış ve tüm maddeler toplam varyansın %95,69’ünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, güvenirlik analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonları .91 olarak bulunmuş ve Cronbach Alpa güvenirlik katsayısı $\alpha=.95$ olarak hesaplanmıştır.

3.5.3. Kontrol Listesi

MEB (2013) 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı esas alınarak bebeklerin bilişsel, dil, ince-motor, sosyal-duygusal gelişim alanlarına yönelik olarak araştırmacı tarafından kontrol listesi hazırlanmıştır (EK 2). Bebeğin maddeye uygun davranışı göstermesi durumunda “Evet (1)” ve göstermediğinde “Hayır (2)” olarak iki seçenekli olarak belirlenmiştir.

Kontrol listesindeki maddeler, Duyusal Deneyimler Eğitim Programı'nın içeriğine yönelik olarak düzenlenmiştir. Eğitim programının duyu gelişimi dışında desteklediği gelişim alanlarını incelemek amacıyla oluşturulmuştur. Kontrol listesinde, bilişsel gelişim alanında beş başlık ve içerisinde 81 madde, dil alanında beş başlık ve 48 madde, ince-motor alanda üç başlık, 4 madde ve sosyal duygusal alanda üç başlık ve 10 madde olmak üzere, toplam 143 madde yer almaktadır. Kontrol listesi oluşturulurken konu alanı uzman öğretim üyelerinden görüşler alınarak hazırlanmıştır. Uzmanlardan alınan geri dönüşlere doğrultusunda içerik ve bütünlük açısından son düzenlemeler yapılmış ve uygulanabilir hale getirilmiştir.

3.5.4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları

Ebeveynlerden eğitim programı öncesinde ve sonrasında görüşlerini almak üzere araştırmacı tarafından görüşme formları düzenlenmiştir. Görüşme formundaki soruları hazırlanırken iki uzmanın görüşüne sunulmuş ve içerik ve bütünlük kriterlerine göre düzenlemeler yapılmıştır. Görüşme formları uzmanlar tarafından onaylandıktan sonra nihai şekline karar verilmiştir. Program Öncesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (EK 3) beş açık uçlu soru ve Program Sonrası Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (EK 4) altı açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

3.6. Veri Toplama Süreci

Bu kısımda çalışmanın hazırlık aşaması, gerekli izinlerin alınması, eğitim programının hazırlanması, nicel ve nitel verilerin toplanması için ön test uygulaması, eğitim programının uygulanması ve nicel ve nitel verilerin toplanması için son test uygulaması konularına yer verilmiştir.

3.6.1. Çalışmanın Hazırlık Aşaması

- Çalışmada, bebekler için oluşturulan kütüphanede uygulanmak üzere 12 hafta sürecek bir eğitim programı hazırlanmıştır (DDEP). Araştırmacı tarafından hazırlanan eğitim programı uzman görüşü formu ile uzman görüşüne sunulmuş, gerekli düzenlemeler yapılarak uzman onayı alınmıştır.

- Araştırmanın içeriğine ait bir rapor ile Karabük Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğüne başvurularak, çalışmanın Bebek kütüphanesinde gerçekleştirilebilmesine dair gerekli izinler alınmıştır. Karabük Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi ile işbirliği yapılmış ve bebek kütüphanesi bünyesinde verilecek duyu eğitimi programının (DDEP) afiş ve broşürleri hazırlanmıştır. Hazırlanan afiş ve broşürlerin kütüphaneye, Aile Sağlığı Merkezlerine, kreş ve gündüz bakım evlerine, okul öncesi eğitim kurumlarına ve halka açık alanlarda bireylere ulaşılması sağlanmış, aynı zamanda sosyal medya aracılığı ile de paylaşımı yapılmıştır.

- Duyu eğitimi programı için iletişime geçen ebeveynler için bir katılım listesi oluşturulmuş ve ebeveynler ile görüşmek ve bebekleri tanımak için ayrı ayrı görüşmek için kütüphaneye davet edilmiştir. Çalışma için gönüllü ebeveynlerin bebeklerine kütüphane içinde oluşturulan sakin bir odada, bebeklerin gelişim durumlarını saptamak amacıyla araştırmacı tarafından Denver II Gelişim Tarama Testi uygulanmıştır. Test sonucunda “N (Normal)” olarak saptanan 15 bebek ve ebeveyni duyu eğitimi için seçilmiştir. Ebeveynlerden geri kalan kısım, bebek kütüphanesinde gerçekleştirilecek olan duyu eğitimi dışındaki diğer etkinliklere yönlendirilmiş ve kaydı sağlanmıştır.

- Veri toplama ve eğitimin uygulanması öncesinde çalışma grubunu oluşturan ebeveynler ve bebekler ile tanışma ve ebeveynleri bilgilendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, çalışmanın içeriği, süresi, uygulama yerine ait bilgiler paylaşılmış, daha sonra devamlılık sağlamanın önemine ve haftalık olarak hazırlanacak gün ve saatlere uyulması gerekliliği belirtilmiş, her hafta sonrasında aileler ile paylaşılacak önerilere uyulmasının önemi açıklanmıştır. Ebeveynlere “Ebeveyn İzin Formu (EK 5)” dağıtılarak gerekli bilgilendirmeler yapılmış, gönüllü

ebeveynlerden formu doldurmaları rica edilmiş ve bebekleri ile birlikte kütüphanede eğitim alacakları gün ve saatler belirlenmiştir.

- Toplantı günü ve takip eden iki gün de bebeklerin araştırmacıya ve ortama uyum sağlayabilmeleri için çeşitli oyun ve kaynaşma etkinlikleri yapılmıştır.

3.6.2. Eğitim Programının Hazırlanması

- Çalışma kapsamında, Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencileri tarafından hazırlanan duyu materyalleri temel alınarak geliştirilen Duyusal Deneyimler Eğitimi Programı (DDEP) ile 12-36 ay yaş aralığındaki bebeklerin duyu gelişimlerini desteklemek amaçlanmaktadır.

- Eğitim programı hazırlanırken öncelikli olarak alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Sonrasında, Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 0-36 aylık çocuklar için hazırladığı eğitim programında yer alan gelişim göstergeleri incelenmiş ve uygun olanlar eğitim planı için seçilmiştir. Duyusal gelişim için gelişim göstergeleri ise ilgili alanyazın doğrultusunda uzman görüşü alınarak plan içeriğine ve duyu materyalinin niteliğine göre oluşturulmuştur.

- Hazırlanan eğitim programı, duyu gelişimi ve gelişim alanlarının hepsini içermesi, tezin kapsamına ve amacına uygunluğu, uygulanacak grubun yaş ve gelişim özelliklerine uygunluğu açısından incelenmek üzere uzman görüşüne sunulmuştur. Alınan görüşler sonrasında gerekli düzenlemeler yapılarak son şekli verilmiştir.

Programda yer alan gelişim göstergelerinden bazıları Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. Eğitim Programında Yer Alan Gelişim Göstergeleri Örnekleri

Gelişim Alanları	Gelişim Göstergeleri Örnekleri
Bilişsel Alan	Nesnelerin ya da kişilerin adlarını söyler. Özellikleri söylenen nesnelere gösterir.
Dil Alanı	Basit sorulara uygun yanıt verir.
Motor-İnce Alan	Nesnelerin kapağını yerleştirir.
Sosyal-Duyusal Alan	Eylemleri uygun ses taklitleriyle ifade eder.
Duyusal Alan	Çeşitli dokular ile temas ederek dokuları ayırt eder.

- Bu gelişim göstergeleri esas alınarak; bebeklerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun, etkinliklerin yapılacağı mekanın sahip olduğu fiziksel koşullar ve programa uygunluk durumları göz önünde bulundurularak eğitim programı hazırlanmıştır.

- Etkinlik planı düzenlenirken, bebeklerin duyu gelişimlerini destekleyici olarak tasarlanan 15 duyu materyali seçilmiş ve etkinlikler duyu materyallerine bağlı kalarak planlanmıştır. Böylece, 9 hafta boyunca haftada bir kez ve 3 hafta boyunca ise haftada iki kez uygulanmak üzere toplam 12 haftada eğitim programı tamamlanmıştır.

- Eğitim programı, materyal merkezli olmaktan ziyade bebek merkezli olarak hazırlanmış ve bebeğin gelişimini desteklemek amacıyla uygulanmıştır.

- Her etkinlik planı aşağıdaki içerik sırası ile düzenlenmiştir:

Duyu Materyalinin Adı, Yaş Grubu, Desteklediği Duyu Alanları, Gelişim Göstergeleri, Kavramlar, Kullanılan Materyaller, Kimlerle Oynanacağı, Materyalin Fotoğrafı, Kaç Kişi Oynanacağı, Materyalin Tanıtımı, Materyalin Oynanışı, İlgili Öneriler (EK 6).

3.6.3. Ön Test Uygulaması

Kütüphane müdürlüğü ile görüşülerek Duyusal Deneyimler Eğitim Programı (DDEP) ile ilgili gerekli bilgiler paylaşılmış ve eğitim programının uygulanması için bebek kütüphanesi bölümü seçilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen Duyu Gelişimine Yönelik Dereceli Puanlama Anahtarı ve Kontrol Listesi araştırmacının yanında olacak şekilde ayarlanmıştır. Aynı zamanda, bebekler ile iletişimin sağlanabileceği gerekli ortam düzenlemeleri yapılmıştır. Araştırmacı, ilk iki hafta boyunca eğitim programında yer alan duyu materyallerini kullanarak bebeklere ilgili ölçme araçlarını uygulamıştır. Dereceli puanlama anahtarında yer alan duyu alanları ile ilgili maddeler ve kontrol listesinde yer alan gelişim alanlarına yönelik maddeler bebeklere uygun yönergeler ile uygulanmıştır. Maddelerin uygulanması sırasında bebeklerin dikkatlerini dağıtıcı materyaller uzaklaştırılmıştır. Araştırmacı, verilen cevaplara uygun olarak dereceli puanlama anahtarına ve kontrol listesine işaretlemelerini yapmıştır. Dereceli puanlama anahtarı her çocuk için 10-15 dakika, kontrol listesi ise eş zamanlı olarak 15-20 dakika sürmüştür. Deney grubu olan bebeklerin ön testlerinin uygulanması iki hafta sürmüştür.

Programın uygulanmasından bir hafta önce bebeklerin ebeveynleri ile yüz yüze şekilde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak program öncesindeki nitel veriler elde edilmiştir. Program Öncesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir form bireysel olarak yapılmış, ortalama 10-15 dakika sürmüştür.

3.6.4. Eğitim Programının Uygulanması

Program haftanın beş günü, her gün üç bebek ile bireysel olarak yaklaşık 20-30 dakika süren etkinlikler ile on iki (12) hafta boyunca bebek kütüphanesinde uygulanmıştır. Her hafta için, bebeklerin etkinlik günleri ve saatlerine ilişkin haftalık program hazırlanmış ve ebeveynler ile paylaşılmıştır.

Eğitim programının duyu materyalleri bebek kütüphanesinde yer almakta ve uygulanacak etkinliğe göre duyu materyali seçilmiştir. Etkinlik süresince bebeğin dikkatini dağıtabilecek diğer materyaller ortamdaki uzaklaştırılmıştır. Uygulamalar, bebeklerin dikkat süreleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Eğitim Programı uygulamalarının tamamlanmasından sonra bebeklere “Duyusal Deneyimler” eğitim programına katılım belgeleri verilmiştir (EK 7).

3.6.5. Son Test Uygulaması

Eğitim programının uygulanma süreci tamamlandıktan sonra, araştırmacı tarafından geliştirilen dereceli puanlama anahtarı ve kontrol listesi ön testteki koşullar tekrar sağlanarak ayrı ayrı şekilde çalışma grubu oluşturan bebeklere yeniden uygulanmıştır. Son testin uygulanması da ön testte olduğu gibi iki hafta sürmüştür.

Programın uygulanmasından bir hafta sonra bebeklerin ebeveynleri ile yüz yüze olarak yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanarak program sonrasındaki nitel veriler elde edilmiştir. Program Sonrası Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir form bireysel olarak yapılmış, ortalama 10-15 dakika sürmüştür.

Veri toplama süreci, ön test uygulaması ile program öncesi görüşmeler (iki hafta), programın uygulama süreci (on iki hafta) ve son test uygulaması ile program sonrası görüşmeler (iki hafta) ile birlikte toplam 16 haftada tamamlanmıştır.

3.7. Verilerin Analizi

Bu bölümde, nicel ve nitel verilerin analizlerine yer verilmiştir.

3.7.1. Nicel Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde SPSS 25.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde kullanılacak olan test yöntemlerinin belirlenmesi için normallik analizine başvurulmuştur. Normallik analizinde ölçüt olarak katılımcı sayısına ve Shapiro-Wilks analizi sonuçları göz önünde bulundurulmuştur. Örneklem sayısının 30'dan küçük olması nedeniyle, normallik analizi için Shapiro-Wilks testi kullanılmıştır. Shapiro-Wilk testi örneklem sayısı 50'den küçük gruplar için normalliği test etmede kullanılan test tekniklerinden biridir (Razzali ve Wah, 2011). Analiz sonuçlarına bakıldığında bazı değerlerde anlamlılık değerlerinin .05'den küçük olması, bu faktörlerin normal dağılım göstermediğini ifade etmektedir. Aynı zamanda örneklemin 30'dan az sayıda olması ve bazı verilerin Q-Q Plot normal dağılım eğrisinde sapmalar göstermesi nedeniyle normal dağılım gösteren evren karşılanamamıştır. Verilerin normallik testi sonuçları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14. Nicel Verilerin Normallik Dağılım Analiz Sonuçları

Veri Toplama Aracı	Alt Basamaklar	Test Türü	Sd.	p	
Dereceli Puanlama Anahtarı	Dokunma Duyusu	Ön Test	15	.000	
		Son Test	15	.001	
	Koku Alma Duyusu	Ön Test	15	.000	
		Son Test	15	.000	
	Tat Alma Duyusu	Ön Test	15	.000	
		Son Test	15	.004	
	Görme Duyusu	Ön Test	15	.003	
		Son Test	15	.013	
	İşitme Duyusu	Ön Test	15	.006	
		Son Test	15	.009	
	Kontrol Listesi	Bilişsel Gelişim Alanı	Ön Test	15	.033
			Son Test	15	.018
Dil Gelişim Alanı		Ön Test	15	.113	
		Son Test	15	.066	
Motor-İnce Gelişim Alan		Ön Test	15	.002	
		Son Test	15	.000	
Sosyal-Duygusal Alan	Ön Test	15	.419		
	Son Test	15	.174		

Tablo 14 incelendiğinde, dereceli puanlama anahtarının tüm alt basamaklarında (dokunma, koku alma, tat alma, görme ve işitme) normallik değeri $p < .05$ olarak hesaplanmıştır. Normallik değerinin $.05$ 'ten küçük olması verilerin normal dağılmadığını göstermektedir. İlgili verilere ait olarak yapılacak olan anlamlı farklılık belirleme testlerinde nonparametrik testlerin kullanılması gerektiği ortaya çıkarılmıştır. Benzer biçimde kontrol listesinin her bir alt boyutuna yapılan normallik dağılım testinde bilişsel gelişim alanı ile ince-motor gelişim alanlarında normallik değeri $p < .05$ olarak hesaplanırken dil gelişim alanı ile sosyal-duygusal alanda normallik değeri $p > .05$ olarak ölçülmüştür. Bilişsel gelişim alanı ile ince-motor gelişim alanlarındaki anlamlı farklılık belirleme durumunda nonparametrik testlerin kullanılması gerektiği, dil gelişim alanı ile sosyal-duygusal alandaki anlamlı farklılığı belirleme durumlarında ise parametrik testlerin kullanılması gerektiği belirlenmiştir. Bu bağlamda normal dağılım göstermeyen verilere nonparametrik testlerden “Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi” uygulanarak anlamlı farklılık değerlendirilmeye çalışılırken normal dağılım gösteren verilere parametrik testlerden tek örneklem üzerinden “ilişkili ölümler için t testi” uygulanarak anlamlı farklılık belirlenmeye çalışılmıştır.

3.7.2. Nitel Verilerin Analizi

Çalışmanın nitel boyutunda eğitim programı öncesi ve eğitim program sonrası yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanan verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde, elde edilen verileri belirten kavramlara ve ilişkilere ulaşma amaçlanmaktadır. Elde edilen nitel araştırma verilerinin işlenmesi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olarak dört aşamada gerçekleşir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda görüşmeler sonrasında dokümanlar okunmuş ve kodlar belirlenmiştir. Daha sonra kuramsal çerçeveye dayanarak temalar oluşturulmuş ve veriler, temalar ile alt temalara uygun olarak düzenlenmiştir. Kodlama ve tema oluşturma süreci konu alanı uzmanı öğretim üyesi tarafından kontrol edilerek gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular sunulurken, ebeveynlerin görüşme sürecindeki bazı ifadelerinden alıntılanarak desteklenmiştir.

Nitel araştırmanın iç ve dış geçerliğini ve iç ve dış güvenilirliğini arttırmak için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Araştırmanın iç geçerliğini arttırmak üzere görüşmenin yapıldığı katılımcılar ile araştırmanın yapıldığı ortamda uzun süreli etkileşim sağlanmıştır. Bununla birlikte ikinci bir yöntem olarak araştırmanın aşamaları, ayrıntılı inceleme sonucu geri bildirim oluşturmaları amacıyla konu alanı uzmanı incelemesine sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmanın dış geçerliğini sağlamak üzere ise, ayrıntılı betimleme yönteminden faydalanılmıştır. Ayrıntılı betimleme yöntemde toplanan veriler, oluşan temalara göre düzenlenmiş ve araştırma süreci ayrıntılı olarak betimlenerek yorum eklenmeden okuyucuya doğrudan aktarılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırmanın nitel boyuttaki verilerinin iç güvenilirliğini arttırmak amacıyla ise tutarlık incelemesi yapılmıştır. Araştırmacının görüşmelerdeki tutarlılığı, benzer yaklaşımlar göstermesi, veriler ve sonuçlar arasındaki kurduğu ilişkiler tutarlık incelemesinde büyük öneme sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Çalışmanın dış güvenilirliği için, iki uzman araştırmadaki sonuçlar, yorumlar ile ham verileri karşılaştırarak teyit incelemesi sağlamıştır. Araştırmanın ham verileri, farklı araştırmacıların talep etmesine ve farklı araştırmalarda karşılaştırmalar için kullanılabilmesi durumunda dış güvenirliliğin artırılması amacıyla saklanmıştır.

3.8.Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmada, etik açıdan uygun olup olmadığının değerlendirilmesi amacı ile Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı'na başvurulmuş, gerekli izin alınmıştır (EK 8).

Araştırmanın uygulamasının yapılması için, Karabük Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmıştır (EK 9). Daha sonra eğitim programının ve ilgili ölçeklerin uygulanması için gönüllü olan ebeveynler bilgilendirilmiş, sözlü ve yazılı olarak izin alınarak bebekleri ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

3.9. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, 2018-2019 eğitim ğretim döneminde Karabük İli ve ilçelerinde yaşayan 0-36 ay yaş aralığında olan 10’u kız ve 5’i erkek bebek ile sınırlıdır.
2. Araştırma, deney grubundan elde edilen verilerle sınırlıdır.
3. Araştırma, alışma grubunu oluşturan bebeklerin ebeveynleri ile sınırlıdır.
4. Araştırmada elde edilen bulgular, çalışma grubuna uygulanacak veri toplama araçlarının ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, Duyu Gelişimine Yönelik Dereceli Puanlama Anahtarı ve Kontrol Listesi ile toplanan nicel verilerin analiz bulguları ile Program Öncesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ve Program Sonrası Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ile ebeveynlerden toplanan nitel verilerin analiz bulguları tablolar halinde sunulmuştur.

4.1. Dereceli Puanlama Anahtarından Elde Edilen Bulgular

Bebeklerin duyu gelişimi alt alanlarına ilişkin dereceli puanlama anahtarı ile bebeklerden elde edilen verilerin bulgularına bu bölümde yer verilmiştir. Bebeklerin duyu gelişimlerinden dokunma duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki becerileri ile eğitim sonrasındaki becerileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını değerlendirmek için ön test- son test puanlarına Wilcoxon İşaretli Sıralar testi uygulanmıştır. Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15. Dokunma Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	1	1.00	1.00	3.26*	.00
Pozitif Sıra	13	8.00	104.00		
Eşit	1				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 15 incelendiğinde, bebeklerin duyu gelişimlerinden dokunma duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki puanları ve eğitim sonrasındaki puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($z=3.26$, $p<.05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamı incelendiğinde farkın pozitif sıralar, yani son test puanları lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin duyu gelişim alanlarından birisi olan dokunma duyusu üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Bebeklerin duyu gelişimlerinden koku alma duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki ve eğitim sonrasındaki becerileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16. Koku Alma Duyusu Alt Alanı Ön Test-Son Test Puanları İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	0	.00	.00	3.49*	.00
Pozitif Sıra	14	7.50	105.00		
Eşit	1				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 16’deki sonuçlara göre, bebeklerin duyu gelişimlerinden koku alma duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki puanları ile eğitim sonrasındaki puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($z=3.49$, $p<.05$). Fark puanları, sıra ortalaması ve toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani son test puanları lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar incelendiğinde, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin duyu gelişim alanlarından birisi olan koku alma duyusu üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Bebeklerin duyu gelişimlerinden tat alma duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki ve eğitim sonrasındaki becerileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17. Tat Alma Duyusu Alt Alanı Ön Test - Son Test Puanları İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	3	3.17	9.50	1.55*	.11
Pozitif Sıra	6	5.92	35.50		
Eşit	6				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 17’deki analiz sonuçlarına bakıldığında, bebeklerin duyu gelişimlerinden tat alma duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesi ve eğitim sonrasındaki puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir ($z=1.55$, $p>.05$). Tat alma duyusu alanına

yönelik ön test puan toplamları ile son test puan toplamları dikkate alındığında son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğunu gösteren veriler olmaktadır. Buna rağmen her iki puan toplamlarının eşit değer toplamlarına sahip olma kriterinin de etkisi ile birlikte anlamlı farklılık oluşmamıştır. Bu sonuçlara göre, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin, tat alma duyu alanına yönelik becerileri geliştirmede fark oluşturacak derecede etkili olmadığı söylenebilir.

Bebeklerin duyu gelişimlerinden görme duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki ve eğitim sonrasındaki becerileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Görme Duyusu Alt Alanı Ön Test - Son Test Puanları İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	0	.00	.00	3.41*	.00
Pozitif Sıra	15	8.00	120.00		
Eşit	0				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 18’de, bebeklerin duyu gelişimlerinden görme duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki ile eğitim sonrasındaki puanları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($z=3.41$, $p<.05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamı göz önüne alındığında farkın son test lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, verilerin eğitimin görme duyusu alanı becerilerine önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir.

Bebeklerin duyu gelişimlerinden işitme duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesindeki ve eğitim sonrasındaki becerileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. İşitme Duyusu Alanı Ön Test-Son Test Puanları İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	1	5.50	5.50	2.97*	.00
Pozitif Sıra	13	7.65	99.50		
Eşit	1				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 19 incelendiğinde bebeklerin duyu gelişimlerinden işitme duyusu alt alanına yönelik eğitim öncesinde ve eğitim sonrasında aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($z=2.97$, $p<.05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamına göre son test puanları ön test puanlarından daha yüksektir. Bu bulgulardan hareketle bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin, işitme duyusu becerilerini geliştirmede etkili olduğu sonucuna varılabilir.

4.2. Kontrol Listesinden Elde Edilen Bulgular

Bebeklerin gelişim alanlarından bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanlarına ilişkin kontrol listesi ile bebeklerden elde edilen verilerin bulgularına bu bölümde yer verilmiştir. Kontrol listesi ile elde edilen verilerin analiz bulguları tablolar halinde sunulmuştur.

Bebeklerin, duyu gelişimine yönelik aldıkları eğitimin öncesinde ve sonrasında bilişsel alan becerileri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sonuçları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Bilişsel Alan Ön Test – Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	0	.00	.00	3.41*	.00
Pozitif Sıra	15	8.00	120.00		
Eşit	0				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 20’deki analiz sonuçları, bebeklerin duyu gelişimine yönelik verilerin eğitimin bilişsel alan testinde eğitim öncesinde ve sonrasında aldığı puanlar arasında anlamlı bir farklılık oluşturduğunu göstermektedir ($z=3.41$, $p<.05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamına göre son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin bilişsel alan üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Bebeklerin, duyu gelişimine yönelik aldıkları eğitimin öncesinde ve sonrasında dil alanı becerileri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan İlişkili t testinin sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Dil Alanı Ön Test – Son Test Puanları için İlişkili t Testi Sonuçları

Dil Alanı	n	X	Ss.	Sd	t	p
Öntest	15	21.60	12.93	14	12.872	.00
Sontest	15	34.46	10.37			

Tablo 21 incelendiğinde bebeklerin duyu gelişimine yönelik verilerin eğitim sonrasında dil alanı becerilerinde anlamlı düzeyde bir yükselme olduğu tespit edilmiştir ($t(14)=12.872$; $p<.05$). Eğitim öncesi, bebeklerin dilsel alan beceri puanları ($X=21.60$) bulunurken eğitim sonrası puanları ($X=34.46$) artmıştır. Bu bağlamda, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin dil alanı becerilerini geliştirmede önemli bir etki sağladığı belirtilebilir.

Bebeklerin, duyu gelişimine yönelik aldıkları eğitimin öncesinde ve sonrasında ince-motor alan becerileri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sonuçları Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. İnce-Motor Alan Ön Test – Son Test Puanları için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Öntest-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	0	.00	.00	2.64*	.00
Pozitif Sıra	8	4.50	36.00		
Eşit	7				

Tablo 22’ye bakıldığında, bebeklerin duyu gelişimine yönelik verilerin eğitimin ince-motor alan testinde eğitim öncesi ve sonrasında aldığı puanlar arasında anlamlı bir fark oluşturduğu görülmektedir ($z=2.64$; $p<.05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani son test lehine olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin ince-motor alan becerilerini geliştirmede etkili olduğu ifade edilebilir.

Bebeklerin, duyu gelişimine yönelik aldıkları eğitimin öncesinde ve sonrasında sosyal-duygusal alan becerileri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan İlişkili t testinin sonuçları Tablo 23'te sunulmuştur.

Tablo 23. Sosyal-Duygusal Alan Ön Test – Son Test Puanları için İlişkili t Testi Sonuçları

Sos. Duy.	n	X	Ss.	Sd	t	p
Alan						
Öntest	15	5.60	2.41	14	20.286	.00
Sontest	15	9.46	1.80			

Tablo 23 incelendiğinde, bebeklerin duyu gelişimine yönelik verilerin eğitim sonrasında sosyal-duygusal alan becerilerinde anlamlı bir yükselme olduğu belirlenmiştir ($t(14)=20.286$; $p<.05$). Bebeklerin eğitim öncesi sosyal-duygusal alan beceri puanları ($X=5.60$) iken eğitim sonrası puanları ($X=9.46$) artmıştır. Bu bağlamda, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin sosyal-duygusal alan becerileri üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

4.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formundan Elde Edilen Bulgular

Bebeklerin duyu gelişimini desteklemek amacıyla verilen duyu eğitiminin etkilerini belirlemek ve süreç içerisindeki değişimi değerlendirmek amacıyla kullanılan nicel veri toplam araçlarından elde edilen verileri desteklemek ve süreç içerisinde aktif rol oynayan ebeveynlerin de konu alanı ile ilgili görüşlerini almak amacıyla araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Eğitim programı öncesinde ve eğitim programı sonrasında uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formlarından elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur

4.3.1. Eğitim Programı Öncesinde Ebeveynlerden Elde Edilen Bulgular

Bebeklerin duyu gelişimini sağlamak amacıyla verilen duyu eğitimi öncesinde ebeveynlerin bebeklerini tanımlama şekilleri, bebeklerinin özellikleri, bebekleri ile gerçekleştirdikleri günlük rutinler, bebekleri ile gerçekleştirdikleri etkinlikler ve bebeklerin etkinliklere karşı tepkileri, bebekleri ile gerçekleştirdikleri duyu etkinlikleri ve bebeklerin etkinliklere karşı tepkileri ve duyu gelişimini sağlamak için

uygulanan programdan beklentileri konularındaki görüşlerini belirlemek amacıyla program öncesi yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Her bir konu alanına yönelik elde edilen veriler aşağı tablolar ve şekiller halinde sunulmuştur.

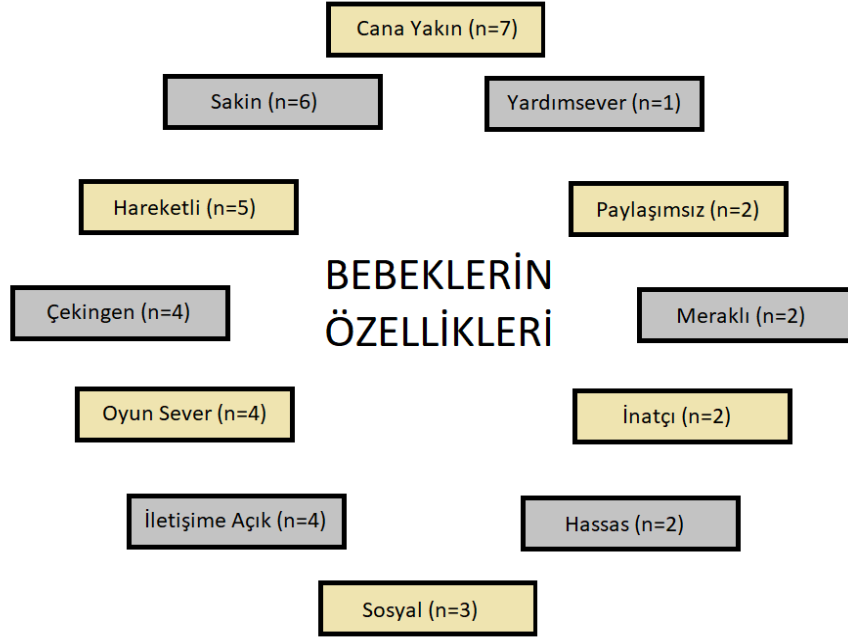
Ebeveynlerin “*Bebeğinizi nasıl tanımlarsınız?*” sorularına verdiği yanıtlara bağlı olarak bebeklerini tanımlamalarına yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 24. Ebeveynlerin Bebeklerini Tanımlamalarına Yönelik Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Ebeveynler	f
Bebeklerin Tanımlanması	Analoji Tabanlı Tanımlama	E03, E07, E08, E10, E13, E14, E15	7
	Cinsiyete Yönelik Tanımlama	E02, E03, E08, E09, E13	5
	Fiziksel Özelliğe Yönelik Tanımlama	E06, E11, E13	3
	İsme Yönelik Tanımlama	E01, E10	2

Tablo 24 incelendiğinde, ebeveynlerin bebeklik kavramına yönelik görüşlerinin analoji tabanlı (n=7), cinsiyet (n=5), fiziksel özellik (n=3) ve isim (n=2) olmak üzere dört farklı alt tema altında toplandığı belirlenmiştir. Bebeğini tanımlama sürecinde cinsiyet alt temasına bağlı olarak açıklamalar yapan E02 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Babası oğlumuzu aslan oğlum diye sever, ben sadece canım oğlum derim ...*” şeklinde dile getirirken E03 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Bence her anne kızına prenses der, anneler için kızları çok özeldir...*” şeklinde ifade etmiştir. Benzer biçimde E09 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Canım oğlum, deriz sıklıkla ...*” şeklinde açıklamıştır. Bebeğini tanımlarken bebeklerin sahip olduğu fiziksel özellikleri göz önüne alınarak açıklamalar yapan E06 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Ben kara gözlüm, gamzelim diye hitap ederim ...*” şeklinde dile getirirken E11 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Saçları sarı olduğu için sarı kuzum diye severiz ...*” şeklinde ifade etmiştir. Bebeğini tanımlarken analoji (benzeşim) tabanlı tanımları kullanan E03 kodlu ebeveyn “... *minik kelebek ...*”, E07 kodlu ebeveyn “... *ponçik tatlı ...*” ve E10 kodlu ebeveyn ise “... *cimcik makarna ...*” şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Ebeveynlerin “*Bebeklerinizin özelliklerini açıklar mısınız?*” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak bebeklerin özelliklerine yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Şekil 1’de sunulmuştur.

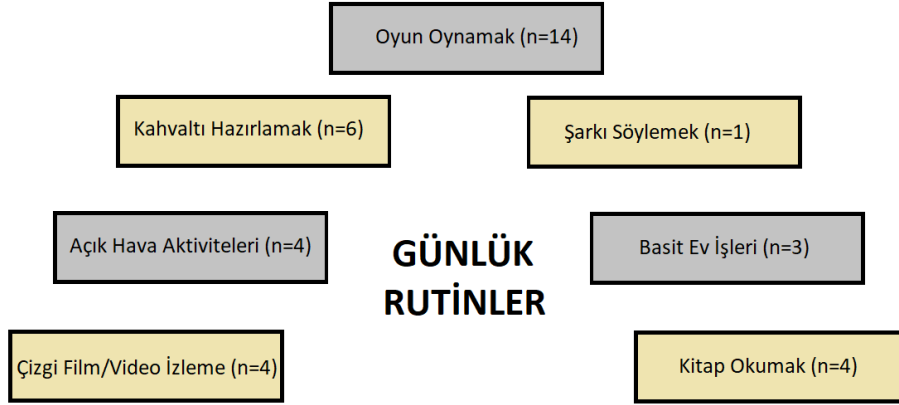

Şekil 1. Ebeveynlerin Bebeklerinin Özelliklerine Yönelik Görüşleri

Şekil 1 incelendiğinde, ebeveynlerin bebeklerinin özelliklerine yönelik görüşlerinin cana yakın (n=7), sakin (n=6), hareketli (n=5), çekingen (n=4), oyun sever (n=4), iletişime açık (n=4), sosyal (n=3), hassas (n=2), inatçı (n=2), meraklı (n=2), paylaşsız (n=2) ve yardımsever (n=1) olmak üzere 12 farklı alt tema altında toplandığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin bebeklerin özelliklerine yönelik görüşleri içerisinde birden çok alt temaya değinmiş olmalarına bağlı olarak görüşleri bütüncül olarak ele alınmıştır. E11 kodlu ebeveyn bebeklerin sahip olduğu özelliklere yönelik görüşünü “ ... İnatçı bir kişiliğe sahip ama kıyımsız ve cana yakındır. İlk girdiği ortamda biraz utangaçtır. Alıştıkça açılmaya başlar ... ” şeklinde dile getirmiştir. E10 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Uyumlu, sakin, normal bir bebek. Çok zor bir bebek değil. Bu aralar gelişim olarak mı bilmiyorum ama bana düşkün ve sakin bir hali var gibi o kadar ... ” şeklinde ifade etmiştir. Konu ile ilgili olarak E05 kodlu ebeveyn “... O sevecen, oyun oynamayı seven bir çocuktur. Sadece paylaşım konusunda yaşatlarına göre daha az paylaşım yapmayı seviyor ... ” şeklinde görüş belirtirken, E04 kodlu ebeveyn ise görüşünü “ ... Kalabalık ortamları önce garipsiyor. Bir süre etrafta

inceledikten sonra açılıp etrafı keşfeder... Hareketli ve konuşkan aynı zamanda merhametli ve yardımsever olduğunu düşünüyorum ...” şeklinde betimlemiştir.

Ebeveynlerin “Bebeğiniz ile normal bir gününüzü nasıl geçirirsiniz?” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak bebekleri ile gerçekleştirdikleri günlük rutinlere yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Ebeveynlerin Bebekleri ile Gerçekleştirdikleri Günlük Rutinlere Yönelik Görüşleri

Şekil 2 incelendiğinde, ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri günlük rutinlere yönelik görüşlerinin oyun oynamak (n=14), kahvaltı hazırlamak (n=6), açık hava etkinlikleri (n=4), çizgi film/video izleme (n=4), kitap okumak (n=4), basit ev işleri (n=3) ve şarkı söylemek (n=1) olmak üzere 7 farklı alt tema altında toplandığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri günlük rutinlere yönelik görüşleri içerisinde birden çok alt temaya değinmiş olmalarına bağlı olarak görüşleri bütüncül olarak ele alınmıştır. E06 kodlu ebeveyn bebekleri ile gerçekleştirdikleri günlük rutinlere yönelik olarak görüşünü “ ... Sabah kalkar kahvaltısını yaparız, ben ev işlerini yaparken o oyuncaklarla oynar. Kısa çizgi filmler izler, sonra birlikte oyu oynarız. Yemeğini yiyip öğlen uyur. Kalktıktan sonra ablası ile oynar, akşam olduğunda da babası ile yakalamaca gibi oyunlar oynar ...” şeklinde dile getirirken, E10 kodlu ebeveyn görüşünü “... Kahvaltısını yapınca gün boyu farklı şeyler yapmaya çalışıyorum. Kitaplara bakıyoruz, etkinlik setlerini yapıyoruz. Cee, saklambaç oynuyoruz ve müzik açıyoruz ...” şeklinde dile getirmiştir. E13 kodlu ebeveyn konu ile ilgili olarak “... Kahvaltı yaptıktan sonra oyun oynamaya başlanır... Babası ve ben 17.30’da evde oluruz ve tekrar sevdiği oyunları oynarız ...” şeklinde görüşünü

betimlerken E01 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Ev işlerini yaparken oyalanması için ona da silmek, toparlamak gibi görevler veriyorum. Arda kalan zamanda oyunlar oynarız. Dışarıda vakit geçirmeyi de çok seviyor...*” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “*Bebeğiniz ile birlikte gerçekleştirdiğiniz etkinlikler nelerdir? Bebeğinizin bu etkinliklere tepkisi neler oluyor?*” sorularına verdiği yanıtlara bağlı olarak bebekleri ile gerçekleştirdikleri etkinliklere ve bebeklerin tepkilerine yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 25’te sunulmuştur.

Tablo 25. Ebeveynlerin Bebekleri ile Gerçekleştirdikleri Etkinlikler ve Bebeklerin Tepkisine Yönelik Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Ebeveynler	f
Bebekler ile Yapılan Etkinlikler	Oyun etkinlikleri	E01, E02, E03, E05, E06, E07, E08, E09, E10, E12, E13, E14, E15	13
	Sanat etkinlikleri	E01, E05, E07, E08, E11, E14, E15	7
	Kitap okuma etkinlikleri	E04, E05, E07, E10, E13, E14	6
	Müzik etkinlikleri	E07, E10, E12, E14	4
	Basit ev işleri	E04, E07	2
	Drama	E02	2
Bebeklerin Etkinliklere Tepkileri	Mutluluk	E02, E04, E07, E08, E09, E12, E13, E14, E15	9
	Yüksek sesle tepki	E06, E10, E11	3
	Severek yapma	E03, E05, E11	3
	Odaklanma	E03, E15	2
	Bağımsız yapma isteği	E04, E09	2
	Tekrar isteme	E08	1
	Tepki gösterilmedi	E01, E06	2

Tablo 25 incelendiğinde, ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri etkinliklere yönelik görüşlerinin oyun etkinlikleri (n=13), sanat etkinlikleri (n=7), kitap okuma (n=6), müzik etkinlikleri (n=4), basit ev işleri (n=4) ve drama (n=2) olmak üzere 6 farklı alt tema altında toplandığı belirlenmiştir. Bebekleri ile oyun etkinlikleri yaptıklarını ifade eden E01 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Bul-tak, sıralama gibi oyunları sever, onun sevdiği oyunları oynarız ...*” şeklinde dile getirirken E05 kodlu

ebeveyn ise görüşünü “... *Sulu oyunları çok seviyor, birlikte onları oynuyoruz ...*” şeklinde betimlemiştir. Bebekleri ile sanat etkinlikleri yaptıklarını ifade eden E11 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Karton şekiller keserek renkleri ve şekilleri öğretmeye çalışıyoruz. Boyama yaptırmaya çalışıyoruz ...*” şeklinde dile getirmiştir. Bebekleri ile kitap okuma etkinlikleri yaptıklarını ifade eden E04 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Beraber kitap okuyoruz. O da bana okur gibi yapıyor...*” şeklinde açıklamıştır. Bebekleri ile müzik etkinlikleri yaptıklarını ifade eden E07 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Bazen Youtube'dan müzik açar kızım ile oynarız...*” şeklinde dile getirirken E05 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Şarkı söylemeyi sever... Ne yapmak istediğini söyler, yaparız ...*” şeklinde betimlemiştir.

Ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri etkinliklere bebeklerin gösterdiği tepkilere yönelik görüşler mutluluk (n=9), yüksek sesle tepki verme (n=3), seyerek yapma (n=3), odaklanma (n=2), bağımsız yapma isteği (n=2), tekrarını isteme (n=1) ve tepki meydana gelmedi (n=2) şeklinde 7 farklı alt tema altında toplanmıştır. Konu ile ilgili olarak E07 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Oyuncak süpürgesi ile evi süpürür. Çok mutlu oluyor bunları yapmaktan...*” şeklinde dile getirirken E14 kodlu ebeveyn ise “... *Birlikte yaptığımız etkinlikler ile mutlu oluyor ...*” şeklinde görüş bildirmiştir. E04 kodlu ebeveyn konuya yönelik olarak görüşünü “... *Benim ona mutfakta yardım ettiğimi düşünüyor ve yardımsız şeyler yapmak istiyor ...*” şeklinde betimlerken E08 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Yap-boz, hamur, balon etkinliklerinden çok mutlu oluyor. Yine yine tekrar yapalım diyor ...*” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “*Bebeğiniz ile duyularını içeren etkinlikler yapıyor musunuz? Bebeğinizin bu etkinliklere tepkisi neler oluyor?*” sorularına verdiği yanıtlara bağlı olarak bebekleri ile gerçekleştirdikleri duyu etkinliklerine ve bebeklerin tepkilerine yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 26’da sunulmuştur.

Tablo 26. Ebeveynlerin Bebekleri ile Gerçekleştirdikleri Duyu Etkinlikleri ve Bebeklerin Tepkisine Yönelik Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Ebeveynler	f
Bebekler ile Yapılan Duyu Etkinlikleri	Dokunma etkinlikleri	E01, E02, E04, E06, E13, E14	6
	Görme etkinlikleri	E01, E06, E09, E12, E14	5
	İşitme etkinlikleri	E06, E09, E12, E13, E14	5
	Koku alma etkinlikleri	E04, E06, E11, E12, E13	5
	Tatma etkinlikleri	E06, E11	2
	Duyu etkinliği gerçekleştirilmedi	E03, E05, E07, E08, E10, E15	6
Duyu Etkinliklerine Tepkiler	Mutluluk	E01, E02, E09, E13	4
	Duyulara yönelik tepki	E04, E06, E11, E12, E14	5
	Etkinlik olmadığı için tepki yok	E03, E05, E07, E08, E10, E15	6

Tablo 26 incelendiğinde, ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri duyu etkinliklerine yönelik görüşlerinde dokunma etkinlikleri (n=6), görme etkinlikleri (n=5), işitme etkinlikleri (n=5), koku alma etkinlikleri (n=5), tatma etkinlikleri (n=2) ve duyu etkinliği gerçekleştirilmedi (n=6) olmak üzere 6 farklı alt tema altında toplandığı belirlenmiştir. Bebekleri ile dokunma duyu alanına yönelik etkinlikler yaptıklarını ifade eden E02 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Çeşitli duyulara yönelik eğitim setleri alıyoruz ...*” şeklinde dile getirirken E13 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Dokun-hisset kitapları alıyoruz, yumuşak-sert ile ilgili etkinlikler yapıyoruz ...*” şeklinde betimlemiştir. Bebekleri ile görme duyu alanına yönelik etkinlikler yaptıklarını ifade eden E12 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Saklambaç oynarız, bu sırada seni gördüm, der ...*” şeklinde dile getirirken E14 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Nesnelerin renklerine yönelik etkinlikler yapıyoruz, renklerle ilgili farkındalık kazanmasını sağlıyoruz*” şeklinde betimlemiştir. Bebekleri ile işitme duyu alanına yönelik etkinlikler yaptıklarını ifade eden E06 kodlu ebeveyn görüşünü “*TV’deki sesleri ve oyuncak seslerini dinleyerek ve tekrar ederek oyunlar oynarız ...*” şeklinde dile getirirken E09 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *İşitme; davul, gitar ve zeybek oynama çabaları... Müzikal etkinlikleri seviyor ...*” şeklinde betimlemiştir. Bebekleri

ile koku alma duyu alanına yönelik etkinlikler yaptıklarını ifade eden E03 kodlu ebeveyn görüşünü “... *Parfüm, kolonya ya da çiçek gibi yapılardan koku alarak farkındalık sağlanıyor*” şeklinde betimlemiştir. Bebekleri ile tatma duyu alanına yönelik etkinlikler yaptıklarını ifade eden E13 kodlu ebeveyn görüşünü “*yiyecekleri tadarak*” şeklinde dile getirirken E11 kodlu ebeveyn ise görüşünü “*Yemek sırasında tatlı, tuzlu şeklinde örneklerle tatma çalışmaları*” şeklinde betimlemiştir.

Ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri duyu etkinliklerine bebeklerin gösterdiği tepkilere yönelik görüşler mutluluk (n=4), duylara yönelik tepki (n=5) ve etkinlik olmadığı için tepki yok (n=6) şeklinde 3 farklı alt tema altında toplanmıştır. Konu ile ilgili olarak E13 kodlu ebeveyn görüşünü “...*Örneğin, iştih için şarkı söylüyoruz. Birlikte yaptığımız bu etkinliklerden çok keyif alıyor...*” şeklinde dile getirirken E11 kodlu ebeveyn ise “...*Parfüm sıktığımda ya da hoş bir koku duyduğunda mis ya da koktu şeklinde ifade ediyor...*” şeklinde görüş bildirmiştir. E04 kodlu ebeveyn ise konuya yönelik olarak görüşünü “...*Saklambaç oynarız, bu sırada oynarken seni gördüm, der. Şarkı dinlerken ses az olduğunda sesinin az veya çok olduğunu söyler...*” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “*Bebek Kütüphanesindeki Duyu eğitimi programından beklentileriniz nelerdir?*” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak duyu gelişimini sağlamak için uygulanan programdan beklentileri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27. Ebeveynlerin Duyu Eğitimi Programından Beklentilerine Yönelik Görüşleri

Tema	Alt temalar	Ebeveynler	f
Bebeklere Yönelik Beklentiler	Sosyalleşmesinin sağlanması	E03, E04, E05, E06, E08, E09, E12, E13	8
	Yeni etkinlikler edinmesi	E01, E02, E03, E04, E08, E10, E13, E14	8
	Paylaşma duygusunun gelişmesi	E03, E05, E07, E09, E15	5
	Duyu-motor gelişim desteği	E05, E08, E13, E14	4
	Odaklanmasının artması	E03, E06, E09, E11	4
	Dil gelişiminin desteklenmesi	E11, E12	2
	Eğlenebilmesi	E11, E12	2
	Olumsuz davranışların azaltılması	E06	1

Tablo 27. Ebeveynlerin Duyu Eğitimi Programından Beklentilerine Yönelik Görüşleri (devam)

Kendilerine Yönelik beklentiler	Yeni fikirler edinmek	E02, E03, E09, E07, E12, E13	6
	Birlikte verimli vakit geçirmek	E02, E04, E10, E14, E15	5
	Beklenti belirtilmedi	E01, E05, E06, E08, E11	5

Tablo 27 incelendiğinde, ebeveynlerin duyu gelişimini sağlamak için uygulanan programdan beklentilerinin bebeklere yönelik ve kendilerine yönelik olmak üzere 2 farklı tema altında toplandığı görülmüştür. Ebeveynlerin duyu gelişimini sağlamak için uygulanan programdan bebekleri için beklentilerinin sosyalleşmelerinin sağlanması (n=8), yeni etkinlikler edinmesi (n=8), paylaşma duygusunun gelişmesi (n=5), duyu-motor gelişim desteği (n=4), odaklanmasının artması (n=4), dil gelişiminin desteklenmesi (n=2), eğlenebilmesi (n=2) ve olumsuz davranışların azaltılması (n=1) olmak üzere 8 farklı alt temadan; kendileri için beklentilerinin ise yeni fikirler edinmek (n=6), birlikte verimli vakit geçirmek (n=5) ve beklenti belirtilmedi (n=5) olmak üzere 3 farklı alt temadan oluştuğu belirlenmiştir.

Bebeklerinde sosyalleşmenin sağlanması yönünde beklenti içerisinde olduğunu ifade eden E13 kodlu ebeveyn görüşünü “...*Bebek kütüphanesinde bebeğimizin sosyal çevre ve arkadaş ortamına alışmasını, değişik çevre ve yeni insanlar görmesini, duyularının gelişmesini bekliyoruz...*” şeklinde dile getirirken E04 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Çocuk ve benim için beraber gerçekleştirebileceğimiz etkinlikler yaparak onun sosyalleşmesini sağlamak...*” şeklinde betimlemiştir. Bebeklerinde duyu-motor gelişim desteği yönünde beklenti içerisinde olduğunu ifade eden E05 kodlu ebeveyn görüşünü “...*Duyu motor gelişiminin az da olsa desteklenmesini isterim...*” şeklinde dile getirirken E08 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... *Kütüphane ile birlikte özellikle duyu gelişimi ile birlikte oyun alanlarında motor gelişimin olmasını beklerim ...*” şeklinde betimlemiştir. Bebeklerinde odaklanmanın artması yönünde beklenti içerisinde olduğunu ifade eden E11 kodlu ebeveyn görüşünü “...*Beklentim, dikkat dağınıklığının düzelmesi ve eğlenerek yeni bir şeyler öğrenmesi...*” şeklinde dile getirmiştir.

Ebeveynlerin duyu gelişimini sağlamak için uygulanan programdan kendileri için beklentilerine yönelik olarak E02 kodlu ebeveyn görüşünü “...*Örneğin benim düşünemediğim ya da çocuğun ilgisinden dolayı atladığım bir ses, bir kelime bile kazanması, kütüphanenin park gibi her zaman gidebileceğimiz iç içe olduğumuz bir yer olmasının sağlanması yeterli olacaktır...*” şeklinde dile getirirken E03 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...*Mutlaka ki bizim evde veremediğimiz eksiklerimiz vardır. Hem kızımı hem de onun için kendimizi geliştirmek adına beklentilerimiz...*” şeklinde betimlemiştir. E04 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...*Çocuk ve benim için beraber etkili vakit geçirebileceğimiz yer olması beklentisindeyim...*” şeklinde ifade etmiştir.

4.3.2. Eğitim Programı Sonrasında Ebeveynlerden Elde Edilen Bulgular

Bebeklerin duyu gelişimini desteklemek amacıyla verilen duyu eğitimi sonrasında ebeveynlerin beklentilerinin karşılanma durumu, programın kazandırdıkları, programı uygulayan araştırmacı rehberliği, programın yeniden uygulanmasına yönelik düşünceler ve öneriler konularındaki görüşlerini belirlemek amacıyla program sonrası yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Her bir konu alanına yönelik elde edilen veriler aşağı tablolar ve şekiller halinde sunulmuştur.

Ebeveynlerin “*Programdan beklentileriniz karşılandı mı?*” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak programdan beklentinin karşılanması durumuna yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Şekil 3.’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Ebeveynlerin Programdan Beklentilerinin Karşılanması Durumuna Yönelik Görüşleri

Şekil 3 incelendiğinde, ebeveynlerin duyu gelişimini sağlamak için uygulanan programdan beklentilerinin karşılanması durumuna yönelik görüşlerinin karşılandı (n=14) ve karşılanmadı (n=1) şeklinde iki farklı tema altında toplandığı görülmüştür. Beklentilerin karşılanması temasına yönelik olarak ise yaşına ve gelişimine uygun etkinliklerin olması (n=7) , eğlenerek öğrenmeye katkısı (n=6), sosyalleşmeyi sağlaması (n=5), paylaşım duygusuna katkısı (n=4), kütüphane sevgisinin kazandırılması (n=4), bireysel ilginin sağlanması (n=4), duyu gelişim alanına katkısı (n=2) ve dil gelişim alanına katkısı (n=2) olmak üzere 8 farklı alt tema altında görüş bildirdikleri ortaya çıkarılmıştır. İlgili duruma yönelik olarak E03 kodlu ebeveyn görüşünü “...Programdan beklentilerim çocuğumun sosyalleşmesi, değişik oyunlar oynayarak kendini geliştirmesi, paylaşmayı öğrenmesi, öğretmen öğrenci ilişkisine alışması idi...Severek geldiğimiz bir yer, beklentilerimi kesinlikle karşıladı. Öğretmenimizin ilgisi ile çok güzel bir dönem geçirdik...” şeklinde dile getirirken E09 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Paylaşım yapmayı öğrenme, ortak oyun kabiliyetinin gelişmesi, çocuklar arasında sosyallik kazanması beklentilerimizdi... Sıra ile oynamayı öğrenerek paylaşım yapmayı öğrendi. Sosyallik bakımından zaten sorunu yoktu ancak daha da geliştiğini gözlemledik. Ortak oyunlarda ise gayet olumlu bir gelişim kazandı ...” şeklinde açıklamıştır. Benzer şekilde E04 kodlu ebeveyn görüşünü “...Program sürecinde bebeğimin duysal olarak bazı bilgileri edindiğini, bu bilgileri evdeki nesne vb. şeylerde deneme yoluna girdiğini fark ettim. Böyle bir beklentim yoktu ve bu bizim için güzel bir süreçti...” şeklinde dile getirirken E02 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Kütüphane ortamında sadece kitap okumak değil, farklı etkinliklerle hem eğlenmesi hem öğrenmesi ortamı sağlandı. Yaşanan süreç benim beklentimin üstündeydi. Benim ev ortamında aklıma gelmeyecek olan etkinliklerle oğlum çok kaliteli zaman geçirdi...” şeklinde açıklamıştır. Programın beklentisini karşılamadığına yönelik olarak görüş bildiren E06 kodlu ebeveyn ise görüşünü “Programın daha uzun süreli olmasını bekliyordum, bu konudaki beklentimi karşılamadı.” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “Bebek kütüphanesinde verilen eğitim programının kazandırdıklarını değerlendirdiğinizde bebeğinize, size ve bebeğin diğer ebeveynine yansımaları nelerdir?” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak programın

kazandırdıklarına yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28. Ebeveynlerin Duyu Eğitimi Programından Kazanımlara Yönelik Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	Ebeveynler	<i>f</i>
Bebegin Duyu ve Diğer Gelişim Alanlarına Kazandırdıkları	Duyu Alanı	E01, E03, E04, E07, E08, E09, E11, E12, E13, E14	10
	Bilişsel Alan	E01, E03, E04, E06, E08, E09, E10, E12, E13	9
	Sosyal Alan	E02, E03, E04, E05, E06, E07, E15	7
	Dil Alanı	E02, E04, E06, E08, E11, E13	6
	Duygusal Alan	E02, E07, E11, E15	4
	Motor Alan	E05, E08, E11	3
Ebeveynin Kendisine Kazandırdıkları	Bebegi ile Etkileşim Artışı	E01, E02, E03, E04, E05, E08, E09, E10, E11, E12, E13, E14, E15	13
	Yeni Bilgi Edinmesi	E03, E06, E07, E09, E11, E12, E13	7
	Gözlem Fırsatı	E04, E09, E11, E12, E14	5
	Diğer Ebeveynler ile Etkileşim	E10, E14, E15	3
Diğer Ebeveynlere Kazandırdıkları	Bebek ile etkileşim artışı	E01, E02, E04, E05, E06, E07, E09, E11, E12, E13, E14	11
	Yeni bilgi/etkinlik kazanımı	E03, E09, E12, E13	4
	Kazanım gerçekleşmedi	E08, E10, E15	3

Tablo 28 incelendiğinde ebeveynlerin duyu eğitimi programından kazanım durumuna yönelik görüşlerinin bebelere kazandırdıkları, ebeveynlerin kendisine kazandırdıkları ve diğer ebeveynlere kazandırdıkları olmak üzere 3 tema altında toplandığı ortaya çıkarılmıştır.

Verilen duyu eğitim programı ile birlikte; bebeklerin duyu alanı, bilişsel alan, sosyal alan, dil alanı, duygusal alan ve motor alanda kazanım elde ettikleri, ebeveynlerin bebek ile etkileşim artışı, yeni bilgiler edinilmesi, gözlem fırsatı ve diğer ebeveynler ile etkileşim sağlanması konularında kazanım oluşturduğu ve diğer ebeveynlerin (sürece aktif katılım göstermeyen) ise bebek ile etkileşim artışı ve yeni bilgi/etkinlik kazanımı hususlarında kazanım sağladığı belirlenmiştir. Verilen duyu eğitim programının bebelere sağlamış olduğu kazanımlara yönelik olarak E01 kodlu

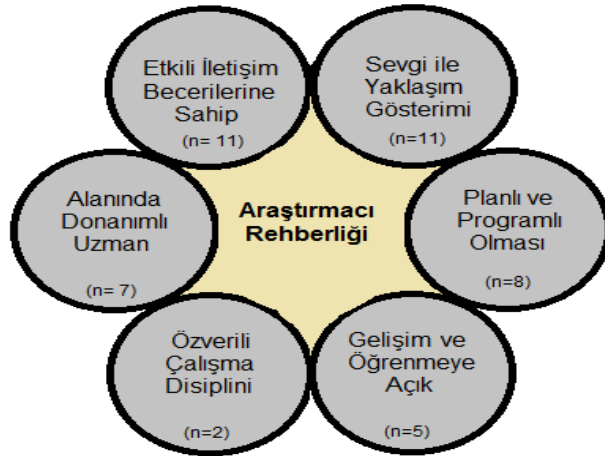
ebeveyn görüşünü “...Dokunarak hissetme, parçaları birleştirme gibi becerileri kazandırdığını, zihinsel gelişime katkı sağladığını düşünüyorum. Öğrendiklerini evde bize göstererek “Bu parlak, pütürlü.” diyerek mutlu oluyor...” şeklinde dile getirirken E14 kodlu ebeveyn ise görüşünü “Duyu gelişiminde çok önemli gelişmeler kaydettik. Örneğin eline bir oyuncak aldığı anda, bak sert, pürüzlü... Çok güzel kokuyor vb. cümleleri duymaya başladım...” şeklinde ifade etmiştir. Konu ile ilgili olarak E08 kodlu ebeveyn görüşünü “...Kızım, kitap okumayı sevmeye başladı, nesnelere birbiriyle birleştirme çalışmalarını siz değerli öğretmenimiz sayesinde öğrendi. Daha meraklı bir çocuk oldu. Tuttuğu nesnelere örneğin, yumuşak gibi kelimeler kullanarak öğrenmeye çalıştığını gördük...” şeklinde dile getirirken E11 kodlu ebeveyn ise görüşünü “... Şarkılar söyleyip oynamaya, eşyalarını paylaşmaya ve anlatmak istediklerini daha kolay anlatmaya ve cümle kurmaya başladı. Duyularını daha iyi kullanabildiğini fark ettik. Örneğin, kafasını gösterip kafa sert demeye başladı...” şeklinde ifade etmiştir. İlgili ifadelerle benzer biçimde E13 kodlu ebeveyn ise “...Duyu etkinlikleri sayesinde bebeğim birçok kavram öğrendi. Örnek verecek olursak, yumuşak, sert, parlak, pütürlü, kaygan gibi... Bir de çiçek resmi görse bile koklama şeklinde oyunlar oynuyor. Hayvan seslerini taklit ediyor” şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

Verilen duyu eğitim programının ebeveynlere sağlamış olduğu kazanımlara yönelik olarak E07 kodlu ebeveyn görüşünü “...Kızım biraz içine kapanıktı, eğitim programı sayesinde bu durumu aştık. Benim için de bir fikir ve deneyim oldu. Yeni şeyler öğrendim. Kütüphane günleri beni hiç üzüyor. O gün çok mutlu uyuyor, ben de mutlu oluyorum...” şeklinde dile getirirken E09 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Bize eksikliklerimizi görme fırsatı sunulmuş oldu. Daha önce yapmadığımız bir şey daha vardı aslında. Çocuğumuzu kenardan seyretmek... Bu yönü ile de çocuğumuza başka bakışlar sağladık ...” şeklinde ifade etmiştir. Konu ile ilgili olarak E14 kodlu ebeveyn görüşünü “...Duyu gelişiminde çok önemli gelişmeler kaydettik. Örneğin eline bir oyuncak aldığı anda, bak sert, pürüzlü...çok güzel kokuyor vb. cümleleri duymaya başladım... Ben bu süreçte gözlem yapma şansına sahip oldum. Bebeğimi daha yakından tanıdım. Etkinliklerdeki tepkilerini gördüm. Evde de tekrar ettik. Babası da oyunlarda bu süreci destekledi...” şeklinde dile getirirken E15 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Çocuğumla kütüphane ortamında benim de etkinliklere

katılmamı sağlayarak, birlikte yaptığımız etkinlikler artmış oldu. Kütüphanedeki diğer aileler ile paylaşım içinde olmak bana ve bebeğime sosyal açıdan iyi ...” şeklinde ifade etmiştir.

Verilen duyu eğitim programının diğer ebeveynlere sağlamış olduğu kazanımlara yönelik olarak E09 kodlu ebeveyn görüşünü “...Ebeveyn olarak atladığımız bazı duyu etkinlikleri bebek kütüphanesinde hocalarımız tarafından gösterildi. Örneğin zıtlıklar; sert-yumuşak, parlak-mat vb. Aslında burada kendi eksikliklerimizi de böylece görme fırsatımız oldu. Evde iki yaş küçük bir kız kardeşi vardı ve ona yeteri kadar zamanı “kıskançlık” duygusunun kabarmaması için ayıramıyorduk. Bir taraftan küçük çocuğumuza haksızlık yaptığımızı da düşünüyorduk. Tam bu ikilemde iken bebek kütüphanesi ile nefes alabildik. Birisi bebek kütüphanesinde bizim daha önce yapmadığımız etkinliklerle becerilerini geliştirirken diğeri evde kalan ebeveyni ile kaliteli zaman geçirebiliyordu...” şeklinde dile getirirken E12 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Duyu etkinlikleri çok eğlendiğimiz etkinlikleri öğrenmemizde faydası oldu... Babasına yansımaları ise, kızımın burada öğrendiklerini eve gidince eğlenerek ve severek anlatması ve tekrar etmesi oldu. Örneğin, parlak güneş, yumuşak yastık gibi örnekleri evde babasına gösterir. Hayvan seslerini tekrar eder...” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “Araştırmacı tarafından yürütülen rehberliğe ait düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak araştırmacı rehberliğine yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Şekil 4.’te sunulmuştur.

Şekil 4. Ebeveynlerin Araştırmacı Rehberliğine Yönelik Görüşleri

Şekil 4. incelendiğinde ebeveynlerin araştırmacı rehberliğine yönelik görüşlerinin etkili iletişim becerilerine sahip (n=11), sevgi ile yaklaşım gösterimi (n=11), planlı ve programlı olması (n=8), alanında donanımlı uzman (n=7), özverili çalışma disiplini (n=2) ve gelişim ve öğrenmeye açık (n=5) olmak üzere 6 farklı tema altında toplandığı ortaya çıkarılmıştır. Ebeveynlerin araştırmacı rehberliğine yönelik görüşleri içerisinde birden çok alt temaya değinmiş olmalarına bağlı olarak görüşleri ele alınmıştır.

E02 kodlu ebeveyn görüşünü “...Öğretmeni, oğluma her zaman sevgiyle yaklaştı. Oğlum kendisinden birçok yeni kavram ve bilgi almasının yanı sıra öğretmen sevgisinin temeli kütüphanede öğretmenimizle başlamış oldu. Birden fazla çocuğun olabildiği durumlarda bile oğlum katılmaya çekindiğinde, öğretmenine olan sevgisinden dolayı hiçbir etkinlikten geri kalmamıştı. Bütün etkinlikleri düzenli olarak yaptık...” şeklinde ifade ederken, E04 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Öğretmen, rehberlik konusunda gayet başarılı idi, rehberlik yapmak için her zaman istekli idi. Bazı etkinliklerde kızım zorlandığında vs. etkinliklerin bebeğimin içinde bulunduğu ayına uygunluğunu açıklayarak durumun normalliği konularında iyi bir rehberlikte bulunmuştur...” şeklinde dile getirmiştir. Konu ile ilgili olarak E09 kodlu ebeveyn görüşünü “...Öğretmenimiz mesleğine saygılı ve aşık biri. Rehberliği, nezaketi, çocuklara olan tavırları vb. her yönü ile çok ve en beğendiğimiz hocamızdır. Örneğin çocuğumuz yürütülecek bir etkinliğe katılmak istemediğinde, tavırlarında en ufak bir olumsuzluk olmaksızın çocuğumuzu yönlendirerek neredeyse etkinliklerin tamamına katılımını sağlamıştır. Açıkçası bu özveriyi onda net bir şekilde gördük... Öğretmenimiz çocuğumuzun bir şekilde etkinliklere katılımını sağlayarak hem bizim hem de çocuğumuzun kalbini kazanmıştır. Bazıları seçtikleri meslek dalında “tesadüfen” bulunur. Bazıları ise o meslek için doğmuştur. Sanırım öğretmenlerimiz arasındaki farklılık bundan ötürüdür...” şeklinde betimlerken, E10 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Öğretmenin öğreticiliği, ilgisi gerçekten çok güzeldi. Sürekli içten ve birebir ilgi göstererek tüm etkinlikleri her hafta bebeğimle yaptı. Bize de yaparken öğretmiş oldu. Örneğin, eve gittiğimde evdeki bir yastıktan bile duyu ya da başka bir şey ile ilgili oyun üretmeyi öğrendim. Ben her anlamda rehberliğinden memnun kaldım...” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “*Verilen eğitim programının yeniden uygulanması durumunda yeni programa yönelik önerileriniz nelerdir?*” sorusuna verdiği yanıtlara bağlı olarak programın yeniden uygulanmasına yönelik görüşleri tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre analiz edilmiş ve Tablo 29’da sunulmuştur.

Tablo 29. Ebeveynlerin Eğitim Programının Yeniden Uygulanmasına Yönelik Önerileri

Temalar	Alt Temalar	Ebeveynler	f
Programa Yönelik	Var olan programın uygulanması	E01, E02, E03, E04, E05, E06, E07, E08, E09, E10, E11, E12, E13, E14, E15	15
	Süresinin uzatılması	E02, E05, E12	3
	Etkinlik sayısının artırılması	E01	1
	Yabancı dil etkinlikleri eklenmesi	E02	1
Sürece Yönelik	Bebek temelli uygulamalar	E01, E02, E03, E04, E05, E06, E07, E08, E09, E10, E11, E12, E13, E14, E15	15
Araştırmacıya Yönelik	Var olan rehberlik yeterli	E01, E02, E03, E04, E05, E06, E07, E08, E09, E10, E11, E12, E13	13
	Rehberliğin detaylandırılması	E14, E15	2

Tablo 29 incelendiğinde, ebeveynlerin eğitim programının yeniden uygulanmasına yönelik önerileri incelendiğinde programa yönelik, sürece yönelik ve araştırmacıya yönelik olmak üzere 3 temaya değinildiği görülmüştür.

Eğitim programının yeniden uygulanmasına yönelik program teması altında var olan programının uygulanması (n=15), süresinin uzatılması (n=3), etkinlik sayısının artırılması (n=1) ve yabancı dil etkinliklerinin eklenmesi (n=2) alt temalarına değinilmiştir. Eğitim programının yeniden uygulanmasına yönelik süreç teması altında bebek temelli uygulamalar (n=15) alt temasına değinilmiştir. Eğitim programının yeniden uygulanmasına yönelik araştırmacı teması altında var olan rehberliğin yeterliliği (n=13) ve rehberliğin detaylandırılması (n=2) alt temalarına değinilmiştir. E01 kodlu ebeveyn görüşünü “...Çocukların yaşına uygun oyun tarzında, eğlenceli

etkinlikler yapıldı. Çocukları eğlendirerek öğretirken daha hareketli etkinlikler de katılabilir. Örneğin daha çok canlandırma, tiyatro gibi etkinlikler yapılabilir. Program sürecinde çocuğuma kattığı şeylere dikkat ettim, yeni birçok şey öğrendik...” şeklinde ifade ederken, E02 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Eğitim programı bizim için çok keyifliydi. Haftada 2 saat yararlanıyorduk keşke daha fazla olsaydı diyebilirim. Belki daha çok öğretmenden yararlanarak uzun soluklu etkinlikler yapılabilir. Temel İngilizce eğitimi eklenebilir. Araştırmacı hanımın daha önce de bahsettiğimiz gibi her anlamda, ilgisi, sevgisi, açıklayıcılığı, rehberliğinden memnun kaldık...” şeklinde dile getirmiştir. Konu ile ilgili olarak E10 kodlu ebeveyn görüşünü “...Programın amacı, süreci, işleyişi gayet güzel ve yeterliydi. Bebeğimin yaşına uygun etkinlikler olmasına dikkat ederim. Ben rehberlikte de eksiklik anlamında bir şey hissetmedim. Devam ettiği sürece de eksiklikleri var ise toparlayarak gideceğine inanıyorum...” şeklinde betimlerken, E12 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Program ve etkinlikler uygundu. Etkinlik zamanlarımız daha uzun olabilirdi. Ben programda bebeğimin etkinliği sevip sevmemesine dikkat ediyorum. Bu programda da öğretmenimiz bu konuda dikkatliydi. Rehberlikten de sorumlumuz olduğunda ya da etkinlik zamanlarında memnunduk...” şeklinde ifade etmiştir.

Ebeveynlerin “Verilen eğitim programı için sizin eklemek istediğiniz düşünceleriniz var mıdır? Var ise nelerdir?” sorularına verdiği yanıtlara bağlı olarak eklemek istedikleri düşüncelere ait tema, alt tema ve frekans kriterlerine göre Tablo 30’da sunulmuştur.

Tablo 30. Ebeveynlerin Eğitim Programı Hakkında Eklemek İstedikleri Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	Ebeveynler	f
	Programın sürekli olması	E02, E03, E04, E06, E08, E09, E11, E13, E14	9
Eklemeler ve Düşünceler	Duyu gelişiminin takip edilmesi	E02, E03, E04, E05, E06, E07, E09	7
	Araştırmacının danışan hissedilmesi	E07, E09	2
	Kreşe hazırlık yapılması	E07	1
	Ek görüş belirtilmeme	E01, E05, E10, E12, E15	5

Tablo 30 incelendiğinde, ebeveynlerin eğitim programına eklemek istediklerine yönelik düşünceleri programının sürekli olması (n=9), duyu gelişiminin takip edilmesi (n=7), araştırmacının danışan hissedilmesi (n=2), kreşe hazırlık yapılması (n=1) ve ek görüş belirtilmemesi (n=5) şeklinde 5 farklı alt temaya değindikleri görülmüştür. E03 kodlu ebeveyn görüşünü “...Eğitim çok güzeldi, tekrar olmasını çok isteriz. Çocuğum burada oyun oynamayı öğrendi, kendi kendine oyun üretmeyi, paylaşmayı öğrendi. Ve en önemlisi sosyalleşti. Evde öğretemeyeceğimiz birçok duyu kavramı öğrendi. Gelişimin sürekli takip edilmesini isterdik...” şeklinde ifade ederken, E07 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Ekleyeceğim bir şey yok. Kızım program sayesinde kütüphaneye çok alıştı. Evde de bir şeyleri koklamaya, parlak gibi duyu kavramları kullanmaya başladı. Hem de kreş için bize güzel bir hazırlık ortamı oldu. Araştırmacının danışan gibi başvurduğumuz biri olması daha etkili olacaktır...” şeklinde dile getirmiştir. Konu ile ilgili olarak E10 kodlu ebeveyn görüşünü “...Aynı programın devam etmesini isterdim. Herhangi bir ekleme yapma düşüncem yoktur. Girişken, arkadaşlarıyla paylaşımı artan oynamak isteyen bir kızım oldu. Her şey için teşekkürler ...” şeklinde betimlerken, E13 kodlu ebeveyn ise görüşünü “...Eklemek istediğim, bu tür etkinliklerin devamlı olmasını bekliyoruz. Gözlediğim değişiklik ise çocuğum oyunlara daha ilgili hale geldi, sosyalleşti. Aynı zamanda duyularını kullanması ve duyuları geliştirdi...” şeklinde ifade etmiştir.

5. TARTIŞMA

Bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik olarak hazırlanan “Duyusal Deneyimler Eğitim Programı (DDEP)”nin bebeklerin duyu gelişimi ve diğer gelişim alanlarına etkisinin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmada, veri toplama araçları kullanılarak elde edilen verilere ait bulgular duyu gelişimi alt alanları ve diğer gelişim alanları üzerindeki etkileri bağlamında tartışılmıştır. Araştırma kapsamında katılımcı ebeveyn görüşlerine ilişkin nitel bulgular da tartışma başlıkları altında değerlendirilmiştir.

5.1. DDEP’nin Dokunma Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma

Duyusal deneyimler eğitim programının dokunma duyusu alt alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçlarının ön test sonuçlarından anlamlı derecede farklılık gösterdiği ve bu farklılığın da son test sonuçları lehine olduğu görülmektedir. İlgili durumun oluşmasında, eğitim kapsamındaki etkinliklerde çimen gibi sert bir yüzeye ya da yumuşak bir nesneden yapılan kelebeğe dokunma gibi dokunma duyusuna yönelik çeşitli etkinliklerin oyunlaştırılarak sunulması, ebeveyni ile birlikte dokunmaya teşvik etmesi, bebeğin ilgisini çekmesi ve dokulardaki farklılıkları hissetmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak, bebeğin tutma-yakalama gibi dokunsal hareketleri bebekliğin başlangıcından itibaren aktif bir biçimde kullanıyor olmasının da bu durum üzerinde etkisi olabileceği düşünülmektedir. Bu duruma yönelik olarak, Robinson (2011) bebeklik döneminde bebeğin ilk tanıştığı ve aktif bir biçimde kullanmaya başladığı duyunun dokunma duyusu olduğunu ifade etmiştir. Rahal (2009) ise sıcak-soğuk, sert-yumuşak, kaygan-yapışkan gibi hislerin bebekler tarafından dokunma duyusu sayesinde anlaşılabilirdiğini bu nedenle de dokunma duyusunun özellikle bebeklik dönemi için önemini vurgulamıştır. Dokunma duyusuna yönelik olarak bebeğin doğumun gerçekleştiği ve anne kucağına verilene kadar ki “ağlama” sesini düşününce, anne kucağına verilen bebeğin bu davranışından vazgeçmesinin altında dokunmanın ve anne-bebek arası etkileşimin varlığından bahsedilebilir. Cascio ve diğerleri (2019) tarafından yapılan

bir araştırmada ebeveynleri ve çocukları arasında bebeklikten itibaren sağlanan sosyal dokunuşların; öğrenme, bağlantılar kurma ve kişilik gelişimi gibi diğer gelişim alanlarına da katkı sağladığı sonuçlarına varılmıştır. Nathan (2007), ilgili duruma yönelik olarak empati ve iletişim kurmanın, şefkat alma ve şefkat verme sürecinin temelinde yer aldığını bunun da dokunma duygusu ile şekillenebildiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda da programın dokunma duygusu alanında etkili olmasının nedeni olarak, materyallerin yumuşak-sert, kaygan-pütürlü, tüylü-tüysüz farklı dokuları içermesi ve ebeveynlerin bebekleri ile etkileşim içinde olarak dokunmak için teşvik etmesi durumları gösterilebilir.

5.2. DDEP'nin Koku Alma Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma

Canlıların, havada çözünmüş halde bulunan partikülleri solunum yolu ile alması ve sinirsel iletme bağlı olarak duyuusal tepkiler vermesi olayın koku alma adı verilmektedir. İnsanlarda diğer canlı türlerine nazaran daha gelişmemiş boyutta bulunan koku alma duygusu dönemseller farklılıklar göstermekle (çeşitli hastalık grupları ve yaşın etkisi) birlikte bebeğin anne karnında olduğu dönemden itibaren başlamaktadır (Lledo, Gheusi ve Vincent, 2005). Yürütölen çalışmalar, bebeklerde koku alma durumunun bebeklik sürecinin 28. haftasından itibaren başladığını ortaya koymaktadır. Özellikle de beslenme açasından anneye bağımlı olduğu bu dönem içerisinde annenin beslenmiş olduğu yiyeceklerin içerdii sıvı içerisindeki kokuyu olarak ona karşı duyarlılık sağlamaktadır. Böylelikle doğum sonrasında da anneyi bulma ve annenin kokusunu tanıma kısa bir süre içerisinde gerçekeşmektedir. Sonrasında ise çevredeki diğer uyaranlara karşı kokuyu algılama, kokudan hoşlanma ya da kokudan rahatsız olma ile birlikte tanıdık kokular içerisinde güvende hissetme gibi davranışlar sergilemektedir (Graven ve Browne, 2008). Dolayısıyla da koku alma duygusu bebeklik dönemi içerisinde gelişim göstermesi beklenen ve istenen alanlardan birisidir. Araştırma kapsamında da ilgili durum göz önüne alınarak hazırlanan duyuusal deneyimler eğitim programı içerisinde koku alma duygusunun gelişimini sağlama adına bebeklerin iki farklı kokuyu (kek ve mandalina vb.) tanıması ve ayırt etmesine yönelik etkinlikler yürütölmüştür. Bu duruma benzer biçimde Beker ve diğerleri (2017) tarafından, erken doğmuş bebeklerde beslenmeyi iyileştirebilmek adına koku ve tadın ne denli önemli olduğunu belirlemek amacıyla bir çalışma yürütölmüştür. Araştırmada

bebeklere sunulan süte karşı, toleranslarının olduğu sütün kokusunu algılayabildikleri ve bu duruma bağlı olarak kokuları ayırt edebilmelerinin beslenme alışkanlıklarına etki edilebileceği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bebeklerde koku alma duyusunun gelişimi ile diğer gelişim alanları üzerinde de etkilerin meydana getirilebileceği ayırt etme ve farklılık sunma gibi etkinliklerin kolaylıkla geliştirilebileceği dile getirilmiştir. Araştırma kapsamında yürütülen etkinliklerde değişik kokuların bebeklere sunulması, bu kokuların birbirinden ayırt edilebilecek şekilde hazırlanmış olması ve kokuların genellikle bebeklerin hoşuna giden kokular olmasından kaynaklı olarak programın koku alma alanında etkili olduğu söylenebilir.

5.3. DDEP'nin Tat Alma Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma

Duyusal deneyimler eğitim programının tat alma duyusu alt alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçlarının ön test sonuçlarından daha yüksek değere sahip olmasına rağmen anlamlı derecede farklılık göstermediği görülmektedir. İlgili durumun ortaya çıkmasında ebeveyn alışkanlıkları ve bebekler için gıda seçiminin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Özellikle de tat alma duyusuna yönelik bebeklerin çeşitli deneyimler geliştirmesine ebeveynler tarafından fırsat sağlanmaması bu duruma örnek olarak verilebilir. Konu alanına yönelik olarak Lo, Cheung, Lee, Tam ve Keung (2015), bebeklik döneminde dengeli beslenmenin önemine vurgu yaparak bebeklik dönemi içerisinde tat alma duyusuna yönelik katkı sağlanabilmesi için öncelikle ebeveynin beslenme alışkanlıklarını düzenli hale getirmesi, bebeğine yararlı olabilecek besin seçimini sağlaması ve sınırlandırılmış gıdalar yerine geniş bir seçim yelpazesi oluşturması gerekliliğini dile getirmiştir. Bu duruma benzer biçimde Horst ve Sleddens (2017) tarafından ebeveynlerin sahip oldukları stillerin bebeklerin beslenme durumu üzerine etkisinin araştırıldığı çalışmada da, ebeveynlerin kendi beslenme stillerini çocuklarına entegre etmeye çalıştıkları bu şekilde de çocuklarda bazı besinlerin hiç tadını bilmedikleri halde yemedikleri ya da yemekten çekindikleri ortaya konulmuştur. Choi ve Jung (2006) tarafından yürütülen araştırmada ise, okul öncesi dönemi içerisinde yer alan çocukların besin alımı ve beslenme alışkanlıklarının değerlendirilmesinin yapılmasında, akranlarına göre daha fazla meyve ve sebze tüketen çocukların ebeveynlerinde de benzer nitelikte davranışların yer aldığı belirlenmiş ve beslenme alışkanlıklarının ebeveynlerden

çocuklara aktarımının sağlandığı ifade edilmiştir. Bu duruma ek olarak ebeveynlerin bebekleri ile gerçekleştirdikleri duyu etkinlikleri içerisinde “tat alma etkinlikleri” diğerlerine göre daha az düzeyde geliştirdiklerini ifade etmiş olmaları, hem alanyazında hem de konu alanında farklılık çıkmaması durumunu destekler bir gösterge olarak belirtilebilir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında bebeklere sunulan tat alma etkinliklerinin sınırlı olması, ebeveynleri tarafından bebekler ile tat alma etkinliklerinin diğer etkinliklere göre daha düşük düzeyde gerçekleştirilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir.

5.4. DDEP’nin Görme Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma

Duyusal deneyimler eğitim programının görme duyusu alt alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçları lehine anlamlı derecede farklılık olduğu görülmektedir. Görme duyusunun bebeklerde en geç gelişen duyu olmasına ve yaklaşık olarak 9 – 12 yaş aralığı içerisinde yetişkinler ile benzer nitelikte görebilme imkanı sağlanabilecek olmasına rağmen ilgili program ile birlikte kazanımlar elde edilmiştir. Bu duruma yönelik olarak eğitim programı içerisinde dikkat çeken nesnelere, canlı renklerin kullanımı, zıt renklerin uyumu ve hareketli materyallerin kullanılmasının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Özellikle de eğitim programı içerisinde renkleri adlandırma, görünüşü ayırt etme ve görünüşü adlandırma temaları üzerinden etkinliklerin yürütülmüş olmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu duruma ilişkin alanyazın incelendiğinde, Bee ve Boyd (2009) bebeklerin 8-12 aylık dönemleri itibariyle görme duyusuna yönelik az da olsa gelişimlerin yaşandığını dile getirmiş ve bebeğin çevresini algılamaya başlamasından gözle nesnelere takip etme ve nesnelere ayırt edebilmeye kadar çeşitli davranışları sergileyebildikleri belirtilmiştir. Özellikle bu dönem içerisinde hareket eden nesnelere karşı duyarlılığın artış gösterdiği ifade edilmiştir. Tassoni ve diğerleri (2005) ise bebeklik döneminin 18-21 ayları arasını ele alarak bu dönem içerisinde bebeğin imgeler oluşturma, imgelere bağlı olarak görsel düşünceler içerisinde bulunma, görseller arası farklılıkları ve benzerlikleri algılama gibi yeterlik alanlarına sahip olabileceğini dile getirmiştir. Her iki araştırma kapsamında da görme duyusunun netleşmesinin uzun bir süreç alacağından bahsedilmiştir. Benzer biçimde Philpott Robinson (2017) tarafından yaşamın ilk yıllarında bebeklerdeki duyu modülasyonunun özelliklerinin belirlendiği tez

çalışmasında da bebekliğin ilk yıllarında görme olayının çok net bir şekilde olmadığı, renkleri ayırt etme konusunda gözün anatomik olarak gelişimini tamamlamadığı durumu aktarılmış ve zaman içerisinde bu durumların gelişimine bağlı olarak bebeğin görme duyu alanında kazanımlar elde edilmeye başladığı dile getirilmiştir. Bu kazanımların elde edilme sürecinin ise özellikle renk, boyut, farklılık gibi kriterlere bağlı anlamlı bir şekilde yürütülmesinde, bebeğin görebileceği uzaklıkta, parlak renklerde, zıt renkleri içeren ve mümkünse hareket edebilen materyallerin kullanımına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda da araştırma kapsamında kullanılan canlı ve zıt renkleri içeren, parlak ve hareket eden materyallerin kullanımının bebeklerin görme duyusu alanına etki ettiği ifade edilebilir.

5.5. DDEP'nin İşitme Duyusu Alt Alanına Etkisine Ait Tartışma

Bebeklere verilen duyu eğitimi programının işitme duyusu alt alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçlarının ön test sonuçlarından anlamlı derecede farklılık gösterdiği görülmektedir. İlgili durumun ortaya çıkmasında bebeğin anne karnından itibaren işitmeye başlıyor olmasının ve eğitim programı içerisinde yer alan etkinliklerde sesli uyanların yer alıyor olmasının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Gallahue ve diğerleri (2011), bebeklerin işitme reseptörlerinin hamileliğin yaklaşık beşinci haftasından itibaren gelişmeye başladığını ve 24. Hafta itibariyle fonksiyonel olarak görevini yerine getirebildiğini dile getirerek işitmenin doğumdan önce döneme ait bir duyu alanı olduğunu belirtmiştir. Bu duruma benzer bir şekilde Lee ve diğerleri (2007) ise bebeğin anne karnındayken annesinin sesi ile diğer dış seslerin ayrımını yapabildiğini ve bu durumlara yönelik tepkilerde bulunabildiğini ifade etmiştir. Saffran vd. (2006) ise doğumdan itibaren hızlı bir şekilde işitme duyusunun gelişimi konusuna odaklanmış ve yaklaşık 5-6 ay içerisinde bebeğin sesin geldiği yöne doğru dönebilmesi, sesin yönünün tespit edilebilmesi ve sesin tanıdıklık özelliğinin anlaşılabilirliğini dile getirmişlerdir. Hannon ve Johnson (2005) ise bebeklerde işitme sürecinde uyanların etkisine yönelik olarak görüşlerini dile getirmişlerdir. Bebeklerin yedinci aylarında çalan bir müziğin zamansal yapısını, melodisini ve ölçüsünü algılayabildiğini ve bunun yanı sıra farklı ritmik düzenlere sahip melodiler arasında ayrım yapabildiklerini ifade etmişlerdir. Ebeveynlerinde bu durumdan etkilendiği ve bebekler ile aralarında özel iletişim kanallarının oluştuğunu

açıklamıştır. Özellikle bebeklere yönelik tasarlanan müzikler ile yetişkinler için tasarlananlar arasındaki farklı duygu durumları ile bebeklerin gösterebildiklerini ve sanki az önceki müziği dinlemek istiyorum dediklerini duyar gibi olduklarını araştırma kapsamında dile getirmişlerdir. Bu duruma bağlı olarak da bebeğin işitme duyusunun gelişim sürecinde çeşitli prosodik özelliklere sahip sesler ile gelişimin desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Konuya ilişkin, Özkale (2010) tarafından yapılan bir araştırmada ise okul öncesi dönemde yapılan ritim çalışmalarının çocukların bilişsel becerileri üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın işitme alanı üzerindeki etkisinin, programda yer alan ritim aletleri kullanılarak yapılan ritim çalışmaları, farklı tonda ve özellikteki sesler ile etkinliklerin yapılması ve bebeklerin ilgisini çeken hayvan sesleri gibi doğa seslerinin oyunla birlikte yer almasıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

5.6. DDEP'nin Bilişsel Gelişim Alanına Etkisine Ait Tartışma

Duyusal deneyimler eğitim programının bilişsel alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçları lehine anlamlı derecede farklılık olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, uygulanan eğitim programı içerisinde duyuların aktif olarak kullanılarak nesneye ve çevreye ait tanımlar gerçekleştirilebilmesinin, bilgiyi anlamlandırma ve transfer etmeye imkân tanıyan ve üst düzey bilişsel becerilerin kullanılmasına yardımcı olabilecek bul-tak, yap-boz gibi etkinliklerin varlığının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Ebeveynlerin duyu eğitimi programından bebeklerinin programdan kazanımlara yönelik görüşlerinde de “bilişsel alan” üzerine kazanımların olduğu dile getirilmiştir. İlgili duruma yönelik olarak alanyazın incelendiğinde ise araştırma sonuçları ile paralellik gösteren sonuçların elde edildiği görülmektedir. Shedd (2005) tarafından yürütülen araştırmada okul öncesi dönemin kişiliğin oluşması, temel bilgi ve becerilerin kazandırılması ve özellikle de bilişsel alana etkili edilebilecek dönem olduğunu dile getirerek bu dönemin bilimsel plan ve programlar ile yürütülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Lawhon ve Cobb (2002) ise bebeklik döneminin yaşam için önemine değinmiş ve bu dönem içerisinde yürütülecek çalışmaların tesadüflere bırakılmaması gerektiğini dile getirerek programlamanın önemini vurgulamıştır. Bu duruma benzer biçimde Goodwin (2008), okul öncesi dönemi içerisinde bireylerin sahip olduğu her bir duyu alanı için

etkinliklerin tasarlanması ve planlı bir şekilde organize edilmesinin önemine vurgu yapmış ve sürecin materyaller ile zenginleştirilmesinin özellikle bilişsel alanda farkındalık yaratabileceğini dile getirmiştir. Robinson (2011) ise ilgili duruma yönelik olarak programların uygulanması sürecinde materyallerin kullanımı hususuna değinerek çocuklarda neden-sonuç ilişkisinin kurulmasından çok boyutlu düşünebilmeye kadar birçok bilişsel alanda kazanım elde edebileceğini ifade etmiştir. Zaporozhets (2002) ise bilişsel gelişime duyuşsal sistemde elde edilen her türlü verinin biriktirildiğı ve saklandığı yer olarak bakmış ve bilgilerin organize edilmesi, kodlamalar ile öğrenimin sağlanması ve ilköğretimden üretkenliğe geçiş sürecine bağlı olarak gelişiminin desteklenmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitimin içeriğinde yer alan etkinliklerin bebeğin bilişsel gelişim alanı üzerinde etkili olduğu ve ilgili alanda gelişimin sağlanabilmesi adına zenginleştirilmiş materyaller aracılığıyla sistematik biçimde uygulamaların gerçekleştirilmesinin etkili olabileceğı söylenebilir.

5.7. DDEP'nin Dil Gelişim Alanına Etkisine Yönelik Tartışma

Dilin, bireyler arasında iletişimi sağlayan, semboller sistemi olduğu düşünöldüğünde bebeğin acıktığı zaman ağlaması ile başlayan iletişim sürecinde iletişim kurmak için çeşitli kanalları kullandığı görölmektedir (Bredenkamp, 2015). Gelişim süreci içerisinde ise bebeklerin ebeveynleri ile birlikte kaliteli zaman geçirmiş olması (etkileşimli kitap okuma, birlikte oyunlar düzenleme, şarkı söyleme vb.) bebeğin dil gelişimi üzerinde etkili olabilecek bir unsur olduğu düşünölmektedir. Araştırma kapsamında bu durumu sağlayabilmek adına oluşturulmuş olan duyuşsal deneyimler eğitim programının dil alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçları lehine anlamlı farklılık ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında etkinlik sürecinde etkileşimli kitap okuma etkinliklerinin, ses-taklit etkinliklerinin ve ebeveyn-bebek etkileşim sürecinin etkisinin olduğu düşünölmektedir. Aynı zamanda eğitimin bebek kütüphanesinde olmasına bağlı olarak etkinliklerde dil gelişimini destekleyen duyu kitapları, resimli kitaplar gibi çeşitli kitapların bulunması, ebeveyn-bebek iletişim ve etkileşimi arttıran ortamın hazırlanmış olmasının, bu duruma etki ettiği söylenebilir. Ebeveynlerin duyu eğitimi programından kazanımlarına yönelik "bebeğı ile etkileşim artışı" görüşleri de

programın dil gelişimi üzerindeki etkilerin kaynağı ile ilgili düşünceleri destekler niteliktedir. Konu alanına yönelik alanyazın incelendiğinde ise ortaya çıkan düşünceler ile araştırmadan elde edilen veriler arasında benzerlikler olduğu gözlemlenmektedir. Meggitt (2012), bebeğin konuşma devamlılığı kazanabilmesinde dil ve konuşma açısından becerilerin kazandırılması ve iletişimsel işlevlerin yerine getirilmesinde ebeveynler ile etkileşiminin önemine dikkat çekmiştir. Süreç içerisinde oyunların ve kavramsal modellerin oluşturulmasının da bebeğin dil gelişim sürecinde olumlu yönde aşama kaydetmesine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bu duruma benzer biçimde Berk (2013), dil gelişiminin bebeklik döneminde tekrarlama, sesi taklit etme, tıpkı ebeveyn gibi tepki gösterme ve onların jest ve mimiklerine göre davranma gibi davranışlara bağlı olarak süreç içerisinde ebeveynlerin kullandığı dilin bebekteki kelime haznesini geliştirebileceği dolayısıyla da sürecin etkinlik temelli uygulamalar ile desteklenmesinin gelişim açısından fayda sağladığını dile getirmiştir. Stayley ve diğerlerinin (1997) yaptığı bir araştırmada ise, renklere yönelik olan temel kavramlar üzerinde renklerin adlandırılması ve konuşma içerisinde kullanılmasında duyuşsal deneyimlerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Akt. Goodwin 2008). Riggs (2008)'in araştırmasında ise, görme, dokunma, işitme ve kinestetik duyulara yönelik verilen eğitimin; öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların sözcük dağarcıkları, akıcı okuma yetenekleri ve anlama becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, araştırma kapsamında yer alan duyu etkinliklerinin ve kütüphane ortamının, dil gelişim alanı üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

5.8. DDEP'nin İnce-Motor Gelişim Alanına Etkisine Yönelik Tartışma

Duyusal deneyimler eğitim programının ince-motor gelişim alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçlarının ön test sonuçlarından anlamlı derecede farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun oluşmasında, eş güdümlü olarak el kullanımı, ince-motor hareketleri gerektiren tak-çıkarmateryalleri, oyunlar ve müzik aletlerinin kullanımı gibi etkinliklerin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Ebeveynlerden bebekleri ile gerçekleştirilen günlük rutinelere yönelik elde edilen verilerde de “oyun oynamak” ve “kahvaltı hazırlamak” gibi içerisinde ince-motor alana etki edebilecek etkinliklerin yürütülüyor olması da ilgili düşünceye destekler niteliktedir. İlgili duruma yönelik olarak alanyazın

incelendiğinde; Gallahue ve diğerleri (2011) bebeklerin motor hareketlerinin çevreyi tanıma çabası ile başladığını dile getirmiş ve bebekliğin ilk döneminde ilkel olan davranışların zamanla daha anlamlı ve amaçlı hala dönüştüğünü ifade etmiştir. Bu süreç içerisinde ise ebeveynlerin çocuğa etkinlik temelli yaklaşımının etkisine değinmiş ve kendi başına yemek yemesine izin verilmesi gibi sorumluluk almalarını sağlayacak fırsatlar ile gelişimin süreklilik kazanacağı ortaya konulmuştur. Oyunun ince-motor gelişim alanına etkisine yönelik olarak Dadkhah (2004) tarafından 48-72 aylık çocuklar üzerinde yürütülen araştırma kapsamında, çocukların el-göz koordinasyonu ile el beceri hızının gelişmesi sürecinde oyunun olumlu etkisinin olduğu vurgulanmıştır. Benzer biçimde Kerkez (2006) tarafından oyunun ve egzersizin 60-72 aylık çocuklardaki etkisini belirlemeyi amaçladığı araştırma kapsamında da özellikle fiziki ölçümler ve motor beceri alanlarında olumlu yönde gelişimin sağlandığı ifade edilmiştir. Alanyazından elden veriler ile araştırma sonuçlarının paralellik gösteriyor olmasına bağlı olarak, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilen duyu eğitim programının oyun temelli olarak yürütülmesinin ve el-göz koordinasyonunu gerektiren duyu materyallerinin kullanılmasının ince-motor alan üzerinde etkili olabileceği düşüncesine ulaşılmıştır.

5.9. DDEP'nin Sosyal-Duygusal Gelişim Alanına Etkisine Yönelik Tartışma

Bebeklere verilen duyu eğitimi programının sosyal-duygusal gelişim alanına etkisine yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test sonuçları lehine anlamlı derecede farklılık olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ebeveyn-bebek etkileşiminin süreç içerisinde sağlanmasının, etkinlikler içerisinde akran gruplarıyla paylaşma yönelik uygulamaların yer almasının ve bebeklerin sahip oldukları özelliklerin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda ebeveynlerin bebeklerine yönelik beklentilerinde “sosyalleşmesinin sağlanması” görüşünü bildirmeleri, bu durumun bebeklerinin sosyal ortamda bulunmaları için fırsat olan kütüphane sayesinde sağlamak istedikleri söylenebilir. Süreç içerisinde etkileşimin, paylaşım ve iş birliğinin önemine yönelik olarak alanyazın incelendiğinde; Simpson ve Creehan (2001) bebeğin sosyal ve duygusal gelişiminde ikili arasında etkileşimi sağlayacak oyunların ve sevgi bağının önemine vurgu yapmıştır. Bebek ile anne arasında sağlanan etkileşimin bebekte pozitif davranışların gelişmesine özellikle de

güven duygusuna bağlı olarak sosyalleşmesinin daha kolay sağlanabileceği hususuna değinilmiştir. Bu duruma benzer biçimde Gartstein ve Iverson (2014) tarafından yürütülen araştırmada bebeğin sosyal ve duygusal açıdan gelişiminde annesi ile kurduğu iletişimin önemli rolü olduğu üzerinde durulmuştur. Annesi ile ilişkisinde sıcak ve samimi davranışlara sahip olan bebeğin çevresi ile olan ilişkilerinde de bu davranışları sergileyebileceği öngörüsü dile getirilmiştir. İlgili durumlara ek olarak Feldman (2010) ise bu durumlara ek olarak anne-bebek arasındaki duyarlılığın sağlanmasında etkileşim temelli uygulamaların ve program dahilinde yürütülmesi gerekliliğini dile getirmiş ve bebeğin sosyal gelişiminin değerlendirilmesinde ebeveynler ile yürütülen uygulamalara odaklanılması konusuna değinmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen verilerle alanyazının benzerlik göstermesi durumu da dikkate alınarak, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik verilerin eğitim programı içerisinde sürecin etkileşim etkinlikleri ile iş birliği temeli üzerine tasarlanmış olmasının bebeklerin sosyal-duygusal gelişimleri üzerinde önemli olduğunu göstermektedir.

Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, araştırma kapsamında oluşturulan duyu eğitimi programının, bebeklerin duyu gelişimleri üzerinde çoğunlukla etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, birden çok duyuya ve gelişim alanına yönelik olan bu eğitim programının bebeklerin bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal alanlarında gelişimsel etkilerinin olduğu ve ebeveyn-bebek etkileşiminin artmasına katkı sağladığı ifade edilebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, araştırmacı tarafından hazırlanan “Duyusal Deneyimler Eğitim Programı”nın bebeklerin dokunma, koku alma, tat alma, görme, işitme duyuları ve bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanları üzerindeki etkisini incelemek ve eğitim programına ilişkin, programın uygulanma süreci ve programın etkililiğine yönelik ebeveynlerin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma kapsamında “Duyusal Deneyimler Eğitim Programı”nın etkililiğine yönelik sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

6.1. Sonuçlar

- İlki araştırmacı tarafından geliştirilen eğitim programının bebeklerin duyu gelişimi alt alanlarını etkileyip etkilemediğine yönelik sonuçlardır. Çalışma grubuna uygulanan son test sonuçlarının dokunma, koku alma, görme ve işitme duyusu olarak dört alanda ön test sonuçlarından anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiş, tat alma duyusu alanında ise anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, verilen duyu eğitimi programının, bebeklerin dokunma, koku alma, görme ve işitme duyularına pozitif yönde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

- Araştırmacı tarafından hazırlanan duyu eğitimi programının bebeklerin bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanlarına etkisinin olup olmadığı araştırmanın ikinci sonucudur. Duyusal Deneyimler Eğitim Programı sonrasında bebeklerin gelişim alanlarına yönelik elde edilen veriler incelendiğinde son test puanları lehine anlamlı farklılığın meydana geldiği görülmüştür. Buna göre, verilen duyu eğitiminin bebeklerin bilişsel, dil, ince-motor ve sosyal-duygusal gelişim alanlarına anlamlı ölçüde olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

- Üçüncüsü ise eğitim programının uygulanması ve etkililiğine yönelik olarak ebeveynlerin görüşlerinin ne olduğu ile ilgili sonuçlarıdır. Ebeveynlerin bebeklerine uygulanan duyu eğitimi programı öncesinde ve sonrasındaki görüşlerinden elde edilen veriler ile araştırmanın bulguları arasında benzerlik olduğu görülmüştür. Bu

kapsamda, ebeveynlerin duyu eğitimi programının bebeklerin duyu gelişimlerini ve diğer gelişim alanlarını olumlu yönde etkilediği, bebeklerin ebeveynleri ile etkileşimlerini arttırdığı, bebekleri ve kendileri için yeni bilgi, deneyim ve etkinlik desteği sağladığı sonuçları elde edilmiştir.

- Araştırmanın dördüncü sonucu ise, çalışmanın kütüphane ortamında uygulanma düşüncesi ile bir bebek kütüphanesi oluşturma fikrinin ortaya çıkmasıdır.

6.2. Öneriler

Araştırmanın bulguları ve alan yazın doğrultusunda oluşturulan öneriler ebeveynlere, eğitimcilere ve araştırmacılara olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmış ve aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

6.2.1. Ebeveynlere Yönelik Öneriler

- Ebeveynler, bebekleri ile doğdukları andan itibaren dokunma, koku alma, tat alma, görme ve işitme duyularını uygun düzeyde uyaracak ortam ve materyaller oluşturulabilir. Bu ortam ve materyaller sayesinde bebek duyularını aktif olarak kullanırken beyin gelişimi desteklenerek yeni öğrenmeler gerçekleştirilebilir. Bu öğrenmeler sırasında bebek ile etkileşime geçilerek dil gelişimi desteklenebilir. Aynı zamanda ortamda, bebeğin ince motor becerilerini kullanması için fırsat oluşturabilir.

- Bebeğin güven duyabileceği şekilde ve rahatça keşif yapabileceği özellikte ortam sağlayabilir. Bu sayede bebek kendini güvende hissettiği için ortamı daha özgürce keşfedebilir. Materyallere ulaşımının rahat olması da kendi kendine deneyimlemesini arttırabilir ve özgüven duygusu geliştirebilir.

- Bebek gözlenerek ilgisi ve gelişimi doğrultusunda ulaşılabilir materyaller ya da hazır duyu materyalleri kullanarak duyularını aktif kılan etkinlikler yapabilir. Ebeveynler, evde bebekleri ile birlikte çeşitli duylara yönelik materyaller tasarlayabilir. Örneğin, evde bulunan kaygan bir saten kumaş ve perde gibi pütürlü bir kumaşı kullanarak dokuları karşılaştırmalarını içeren bir duyu materyali oluşturabilir. Bu materyalleri kullanırken bebeğe oyun şeklinde sunarak, eğlenirken gelişiminin desteklenmesi sağlanabilir.

- Bebeğin farklı tatları, kokuları, dokuları, sesleri ve görselleri deneyimlemesine fırsat sunabilir. Bu deneyimler, çeşitli tatlara sahip besinleri tatma fırsatı sunularak, değişik kokular almasını sağlayarak, yumuşak ve sert gibi farklı dokudaki materyallere dokunması teşvik edilerek, sesli oyuncak, hayvan sesleri gibi işitme duyusunu destekleyici materyaller sunarak ve canlı, parlak renklere sahip çeşitli nesnelere kullanılarak görsel etkinlikler gerçekleştirilebilir.

- Çeşitli oyun, kitap okuma, müzik etkinliklerinin içine duyu deneyimleri eklenebilir ve bebeğe duyu deneyimleri sağlayabilir. Bu şekilde, bebeğin motor, dil, bilişsel, sosyal gelişimleri desteklenirken aynı zamanda duyu gelişimlerine de katkı sağlanabilir.

- Bebeğe zaman ayırarak, sağlayacağı etkinlikleri etkileşim içinde yürüterek, iletişimi arttırabilir. Ebeveynler ile iletişiminin artması, bebeğin özellikle bilişsel, sosyal-duygusal, dil gelişiminde ve kaliteli zaman geçirme konusunda ebeveynlerin aktif rol almasını sağlayarak bebeğe ve ebeveynine katkıda bulunabilir.

- Bebek kütüphanesi imkanı olan bölgelerde, bu kütüphanelerin etkinliklerine katılarak bebeklerin erken dönemde deneyim kazanmasına ve gelişiminin desteklenmesine katkı sağlayabilirler.

6.2.2. Eğitimcilere Yönelik Öneriler

- Bebeklik dönemine yönelik duyu deneyimleri içeren eğitim programlarının kullanımı kütüphaneler dışında kreş gibi eğitim ortamlarında veya Aile Sağlığı Merkezleri gibi bebeklerin sıklıkla bulunduğu ortamlarda oluşturulabilir.

- Kreş ya da gündüz bakım evlerinde oluşturulan ortamlarda duyu materyallerine daha çok yer verilebilir. Bu konuda, kurum yöneticileri ve eğitimciler bilinçlendirilebilir.

- Eğitim ortamlarında, doğal materyallerin de yer aldığı duylara yönelik açık hava etkinlikleri imkanı sunulabilir.

- Bebeklerin aktif olarak duyularını kullanabileceği ve etkileşimin olduğu duyu etkinlikleri eğitimin bir parçası haline getirilebilir.

- Eğitimciler, ebeveynlerle iş birliği sağlayarak duysal deneyimler içeren çalışmaların evde desteklenmesi konusunda öneriler geliştirebilir.

6.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Duyu deneyimi sağlayan benzer özellikteki çalışmalar daha geniş gruplar ya da farklı yaş grupları üzerinde incelenebilir.

- Bebeklik dönemindeki gelişimi ve ebeveyne sağlanan gelişimsel desteği içeren deneysel çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalarda babaların daha aktif rol alması sağlanabilir.

- Farklı kurumlar ile birlikte, bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik olarak interdisipliner çalışmalar yapılabilir.

- Duyu gelişimi ile ilgili yapılacak olan diğer çalışmalarda eğitim ortamı, bebeğin bakım vereni, ebeveynlerin eğitim durumu, bebeklerin kendisinden büyük kardeşe sahip olma durumu gibi farklı değişkenlerin ortak etkileri göz önünde bulundurulabilir.

- Duyu eğitimi çalışmalarının etkisi, normal gelişim göstermeyen bebeklerin özelliklerine göre daha kapsamlı ve özel hazırlanmış programlar ile incelenebilir.

7. KAYNAKLAR

- Acar Şengül, A. ve Yükselen, A. İ. (2017). Bebeklikte sosyal ve duygusal gelişim. Turan, F. ve Yükselen, A. İ. (Eds.), *Çocuk Gelişimi I Bebeklik Döneminde Gelişim* içinde (s. 184-201). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Akoğlu, G. ve Turan, F. (2017). Bebeklikte iletişim ve dil gelişimi. Turan, F. ve Yükselen, A. İ. (Eds.), *Çocuk Gelişimi I Bebeklik Döneminde Gelişim* içinde (s. 166-182). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Aksoy, A. B., Özkan, H. K., Aksoy, M. ve Köycekaş, A. (2018). Erken çocuklukta gelişimi desteklemek. Aksoy, B. (Ed.), *Çocuk ve Oyun* içinde (s. 154-182). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Aksoy, P. ve Baran, G. (2017). Dil gelişimi. Köksal Akyol A. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim I* içinde (s. 270-290). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aksoy, S., İnal, Ö. ve Kayıkçı, M. E. (2010). Kekeme çocuklarda duyu bütünlüğünün değerlendirilmesi. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*, 21(3), 117-124.
- Aksoy Zor, E. (2019). *Sınıf Öğretmenlerinin Umutsuzluk Düzeyleri ile İş Doyumları, İş Yaşam Kaliteleri ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Altıntaş, T. T. ve Yılmaz, Y. (2015). Duyuları destekleyici ortam ve duyu materyalleri. Yıldız Bıçakçı, M. (Ed.), *Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim: Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi* içinde (s. 305-338). Ankara: Eğiten Kitap.
- Altmışdört, G. (2013). Dil edinimi ve dil öğrenimi olgusuna beyin ve dil gelişimi açısından bir bakış. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(2), 41-62.
- Aracikül Balıkçı, A. F. (2014). *Bebekler için Duyusal Fonksiyonlar Testinin Uyarlanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aral, N. ve Kadan, G. (2018). Sosyal gelişim. Aral, N. ve Temel, F. (Eds.), *Çocuk Gelişimi* içinde (s. 236-262). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Arı, R. (2018). Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı. Doğan, Ö. (Ed.), *Gelişim Kuramları* içinde (s. 40-60). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Arslan Bülbül, F., Sakar, Ş., Beşir, H., Eroğlu, Ş., Saydam, V., Feyzioğlu, G., Akbulut, B., Yücelsoy, A. ve Çınar, H. (2020). Halk kütüphanelerinde bebek kütüphanesi açılması veya oluşturulması. Ceylan, Ş. ve Akkaya, M. A. (Haz.), *Bebek Kütüphaneleri Çalıştayı* içinde (s. 13-18). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Arslan, E. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim. Deniz, E. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim* içinde (s. 1-25). Ankara: Ertem Yayınları.

- Atli, S. (2018). *Ev Merkezli Bilişsel Gelişim Destek Programının 18-24 Aylık Bebeklerin Bilişsel Gelişimlerine ve Adaptif Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Avcı, N. (2007). *Gelişimde 0-3 Yaş: Yaşama Merhaba*. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.
- Aydoğan, Y. (2006). Ev ortamının çocuğun gelişimine göre düzenlenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 3(10), 27-33.
- Bacanlı, H. (2002). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Bee, H. and Boyd D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. (Çev. Gündüz, O.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Beker, F., Opie, G., Noble, E., Jiang, Y. and Bloomfield, F. H. (2017). Smell and taste to improve nutrition in very preterm infants: A randomized controlled pilot trial. *Neonatology*, 111(3), 260-266.
- Benson, J. B. and Haith, M. M. (2010). *Social and Emotional Development in Infancy and Early Childhood*. San Diego: Academic Press.
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve Çocuklar: Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa*. (Çev. Işıkoğlu Erdoğan, N.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bohrer, C. N. (2005). Libraries as early literacy centers. *Public Libraries*, 44(3), 127-132.
- Bonovitz, C. and Harlem, A. (2018). *Developmental Perspectives in Child Psychoanalysis and Psychotherapy*. London & New York: Routledge.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma ve Kaybetme*. (Çev. Soylu, T. V.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bredenkamp, S. (2015). *Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bruder, M. B. (2010). Early childhood intervention: A promise to children and families for their future. *Exceptional Children*, 76(3), 339-355.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Caçola, P., Gabbard, C., Santos, D. C. and Batistela, A. C. T. (2011). Development of the affordances in the home environment for motor development–infant scale. *Pediatrics International*, 53(6), 820-825.
- Can Yaşar, M. (2018). Ev merkezli programlar. Temel, Z. F. ve Aral, N. (Eds.), *Gelişimsel Destek Programları: Tanımlar ve Programlar* içinde (s. 236-270). Ankara: Hedef Yayıncılık.

- Carrigan, E. M. and Coppola, M. (2016). Successful communication does not drive language development: Evidence from adult homesign. *Cognition*, 158, 10-27.
- Cevher, N. (2015). *Ankara'daki Halk Kütüphaneleri Çocuk Bölümlerinin Çocukların Okuma Alışkanlığındaki Rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ceylan, Ş. (2009). *Vineland Sosyal-Duygusal Erken Çocukluk Ölçeğinin Geçerlik-Güvenirlik Çalışması ve Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Beş Yaş Çocuklarının Sosyal Duygusal Davranışlarına Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ceylan, Ş. ve Akkaya, M. A. (2020). *Bebek Kütüphaneleri Çalıştayı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ceylan, Ş. ve Beşir, H. (2019). Bebeklerle duygusal deneyimler eğitim programı: Etkinlik örnekleri. Aras, G. (Ed.), 3. *Uluslararası Kadın Çocuk Sağlığı ve Eğitim Kongresi Kitabı* içinde (s. 275-284). İstanbul: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.
- Ceylan, Ş., Özgün, H., Altın, Ü. ve Dede, A. (2018). Bebekler artık kütüphanede: Karabük İli örneği. Kakırman Yıldız, A. ve Özdemir, L. (Haz.), 1. *Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 538-545). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Charitou, S., Asonitou, K. and Koutsouki, D. (2010). Prediction of infant's motor development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 456-461.
- Chilvers, D. and Cole, A. (2006). Using sensory approach with children who challenge. *Support for Learning*, 21(1), 30-32.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Boston-ABD: Pearson.
- Cresswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev. Beşir Demir, S.). Ankara: Eğiten Yayıncılık.
- Creswell, J. W. and Plano-Clark, V. L. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*. (Çev. Dede, Y. ve Beşir Demir, S.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A., Seçer Şahin, Z. ve Arı, R. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çakmak, A. ve Akıncı Demirbaş, E. (2018). Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı. Doğan, Ö. (Ed.), *Gelişim Kuramları* içinde (s. 86-107). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Çelebi Öncü, E. (2016). *Bebekler ve Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklar için Duyu Oyunları*. Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler Maatbacılık.

- Çetin Sultanoğlu, S. ve Aral, N. (2015). Duyuların gelişimi. Yıldız Bıçakçı, M. (Ed.), *Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim: Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi* içinde (s. 205-222). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik: Spss ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çolaklar, H. (2019). Bartın il halk kütüphanesindeki okul öncesi dönem çocuk kitaplarının dış yapı ölçütleri: Yazım, dil, biçim ve içerik özelliklerine göre değerlendirilmesi. *Bilgi Yönetimi*, 2(2), 145-168.
- Dadkhah, M. (2004). The impact of educational play on fine motor skills of children. *Middle East Journal of Family Medicine*, 6(6), 1-10.
- Danişman, Ş. (2012). Montessori yaklaşımına genel bir bakış ve eğitim ortamının düzenlenmesi. *Journal of Policy*, 1(2), 85-113.
- Dehart, G., Sroufe, L and Cooper, R. (2004). *Child Development: Its Nature and Course*. New York: Mcgraw-Hill Education.
- Dere, Z. (2019). Yaşamın ilk yıllarında bilişsel gelişim. Gülay Ogelman H. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim: Gelişim Bağlamında Yaşamın İlk Yılları* içinde (s. 177-212). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- DeGangi, G. A., Breinbauer, C., Roosevelt, J. D., Porges, S. and Greenspan, S. (2000). Prediction of childhood problems at three years in children experiencing disorders of regulation during infancy. *Infant Mental Health Journal*, 21(3), 156–175.
- Demir, M., Karaman Benli, G., Yıldırım, Z., Çopur, G., Temiz, N., Kömür, E., Hamidi, E. Ş., Cevher, N., Turla, A., Sert, İ., Koç, D. ve Şenses, E. S. (2020). Bebek kütüphaneleri için nitelikli materyal seçimi. Ceylan, Ş. ve Akkaya, M. A. (Haz.), *Bebek Kütüphaneleri Çalıştayı* içinde (s. 39-45). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Demircioğlu, H. (2016). Sosyal duygusal gelişim. Metin, N. (Ed.), *Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi* içinde (s. 163-196). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Didin, E. (2017). Algısal gelişim. Akyol, A. K. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim 0-36 Ay* içinde (s. 298-311). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Didin, E. ve Köksal Aydın, A. (2017). Development of humor in children. *Educational Research and Practice*, 324-330.
- Dikici Sığırtmaç, A. (2015). *Okul Öncesi Dönemde Müzik Eğitimi*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Dikici Sığırtmaç, A. (2018). Müzik ve gelişim. Artan, İ. (Ed.), *Çocuk ve Müzik* içinde. Ankara: Hedef Basın Yayın.
- Doğan, C. ve Tecimer, B. (2019). Anasınıfına devam eden çocukların matematiksel akıl yürütme becerilerine piyano destekli müzik etkinliklerinin etkisi. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 13-31.

- Dominy, N. J, Ross, C. F. and Smith, T. D. (2004). Evolution of the special senses in primates: Past, present, and future. *The Anatomical Record Part A: Discoveries in Molecular, Cellular, and Evolutionary Biology: An Official Publication of the American Association of Anatomists*, 281(1), 1078-1082.
- Doty, R. L. and Shah, M. (2008). Taste and smell. Benson, J. B. (Ed.), In *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development* (p. 316-324). Oxford: Elsevier.
- Doty, R. L., Shah, M. and Bromley, S. M. (2008). Drug-induced taste disorders. *Drug Safety*, 31(3), 199-215.
- Dunn, W. (2004). A sensory processing approach to supporting infant-caregiver relationship. Sameroff, A. J., McDonough, S. C. and Rosenblum, K. (Eds.), In *Treating Parent-Infant Relationship Problems: Strategies for Intervention* (p. 152-159). New York: Guilford Press.
- Dunn, W. and Daniels, D. B. (2002). Initial development of the infant/toddler sensory profile. *Journal of Early Intervention*, 25(1), 27-41.
- Durmuşoğlu Saltalı, N. (2013). Erken çocukluk döneminde gelişim. Yıldırım Doğru, S. S. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim* içinde (s. 14-24). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Dursun, Ö. Ö. (2011). Okul öncesi eğitimde materyal geliştirme süreci ve ilkeleri. Erişti, S. D. (Ed.), *Okul Öncesinde Materyal Geliştirme* içinde (s. 1-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Durukan, H., Koyuncuoğlu, K. ve Şentürk, U. (2016). Okul öncesi çocuklarda temel jimnastik programının motor gelişim açısından incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2), 131-140.
- Edwards, C. P. (2006). Montessori education and its scientific basis. *Faculty Publications, Department of Child, Youth and Family Studies*, 33.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Elibol, F. (2017). Bebeklerde bilişsel gelişim. Turan, F. ve Yükselen, A.İ. (Eds.), *Çocuk Gelişimi 1 Bebeklik Döneminde Gelişim* içinde (s.146-164). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Elibol, F. (2018). 0-36 aylık çocuklarda bilişsel gelişim. Ünüvar, P. (Ed.), *Bebeklik Döneminde Gelişim ve Eğitim* içinde (s. 150-172). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erben, S. (2005). *Montessori Materyallerinin Zihin Engelli ve İşitme Engelli Çocukların Alıcı Dil Gelişiminden Görsel Algı Düzeyine Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erdemir, S. (2009). *Erken Destek Eğitim Programının 18-36 Aylık Çocukların Gelişimine Etkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Ergül, C., Karaman, G., Akoğlu, G., Sarıca, A. D. ve Tufan, M. (2015). Ana sınıflarında gerçekleştirilen birlikte kitap okuma etkinliklerinin "Etkileşimli kitap okuma" bağlamında incelenmesi. *Mersin University Journal of The Faculty of Education*, 11(3), 603-619.
- Ergül, C., Sarıca, A. D. ve Akoğlu, G. (2016). Etkileşimli kitap okuma: Dil ve erken okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir yöntem. *Özel Eğitim Dergisi*, 17(2), 193-204.
- Erkan, S. (2015). Fiziksel gelişim. Özbay, Y. ve Erkan, S. (Eds.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (s. 51-66). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erol Çelik S. (2013). Duyular. Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. Erişim adresi: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/51854/mod_resource/content/0/F%C4%B0ZYOLOJ%C4%B0-%202013.%20Duyular.pdf.
- Estes, L. S. (2004). *Essential of Child Care and Early Education*. USA: Pearson Education.
- EURead (2020). *Bookstart (United Kingdom)*. Erişim Adresi: <https://www.euread.com/projects/projects-programmes/baby/bookstart/>.
- Feldman, R. (2010). The relational basis of adolescent adjustment: Trajectories of mother child interactive behaviors from infancy to adolescence shape adolescents' adaptation. *Attachment & Human Development*, 12, 173-192.
- Ferber, S. G., Feldman, R. and Makhoul, I. R. (2008). The development of maternal touch across the first year of life. *Early Human Development*, 84(6), 363-370.
- Fowler, S. (2006). *Sensory Stimulation, Sensory-Focused Activities For People with Physical and Multiple Disabilities*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Frost, J. L., Wortham, S. C. ve Reifel, R. S. (2008). *Play and Child Development*. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Merrill Prentice Hall.
- Gallahue, D. L., Goodway, J. D. and Ozmun, J. C. (2011). *Understanding Motor Development: Infants, Children, Adolescents, Adults*. New York: McGraw-Hill.
- Gander, M. J. and Gardiner, H. W. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Çev. Çelen, N. ve Dönmez, A.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gartstein, M. A. and Iverson, S. (2014). Attachment security: The role of infant, maternal, and contextual factors. *International Journal of Psychology Therapy*, 14(2), 261-276.
- Giagazoglou, P., Kyparos, A., Fotiadou, E. and Angelopoulou, N. (2007). The effect of residence area and mother's education on motor development of preschool-aged children in Greece. *Early Child Development and Care*, 177(5), 479-492.
- Gizir, Z. (2017). Motor gelişim. Köksal Akyol, A. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim* içinde (s. 201-232). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goodwin, P. M. (2008). *Sensory Experiences in the Early Childhood Classroom: Teachers' Use of Activities, Perceptions of the Importance of Activities and Barriers to Implementation* (Unpublished master's thesis). Oklahoma State University, Faculty of the Graduate College, Oklahoma.

- Gök, A. N. (2018). Erken çocukluk döneminde kütüphane deneyimi: Bornova Mehmet Akif Ersoy çocuk ve gençlik kütüphanesi örneği. Kakırman Yıldız, A. ve Özdemir, L. (Haz.), *I. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 60-72). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gönen, M., Burçak, F., Uysal, H. ve Bediz, E. (2015). 0-3 yaş dönemi kitapları. Gönen, M. (Ed.), *Çocuk Edebiyatı* içinde (s. 77-89). Ankara: Eğiten Yayıncılık.
- Graven, S. N. and Browne, J. V. (2008). Chemosensory development in the fetus and newborn. *Newborn and Infant Nursing Reviews*, 8(4), 18-186.
- Gredler, M. E. (2009). *Learning and Instruction: Theory into Practice*. New York: Macmillan.
- Greenspan, S. I., DeGangi, G. and Wieder, S. (2001). *The Functional Emotional Assessment Scale (FEAS): For Infancy & Early Childhood*. USA: Interdisciplinary council on developmental and learning disorders.
- Gündoğdu, Y. B. (2016). Psikanalitik kişilik kuramlarına göre gelişim ve değişimin imkanı. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(17), 373-404.
- Gür, Ç. (2020). *Bebeklik Döneminde Gelişim ve Eğitim: Etkinlik Örnekleriyle 0-3 Yaş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gürdal Tamdoğan, O., Polat, C., Erdoğan, S., Aydın, S., Ak, M., Gündüz, O., Midilli, N., Tokay Ünsal, E., Özcan, K., Güler, H. N. ve Şenses, E. S. (2020). Bebek kütüphanelerinde kurumlar arası iş birliği. Ceylan, Ş. ve Akkaya, M. A. (Haz.), *Bebek Kütüphaneleri Çalıştayı* içinde (s. 29-37). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Gürkan, T. (2015). Okul öncesi eğitim programlarının genel özellikleri ile kazanım ve göstergeler. Köksal Akyol, A. (Ed.), *Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 15: Okul Öncesi Eğitim Programları* içinde (s. 34-60). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Hannon, E. E. and Johnson, S. P. (2005). Infants use meter to categorize rhythms and melodies: Implications for musical structure learning. *Cognitive Psychology*, 50, 354-377.
- Haywood, K. M. and Getchell, N. (2019). *Life-span Motor Development*. Ontario: Human Kinetics Publishers.
- Holmes, J. (2017). Attachment theory. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory*, 1-3.
- Howard, V. F., Williams, B. and Lapper, E. C. (2011). *Özel Gereksinimi Olan Küçük Çocuklar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hussein, H. (2012). The influence of sensory gardens on the behaviour of children with special educational needs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 38, 343-354.
- Isbell, C. and Isbell, A. (2007). *Sensory Integration: A Practical Guide for Preschool Teachers*. ABD: Gryphon House.
- James, A. R. (2000). When i listen to music. *Young Children*, 55(3), 36-37.

- Kamide, A., Hashimoto, K., Miyamura, K. and Honda, M. (2015). Assessment of feeding and swallowing in children: validity and reliability of the ability for basic feeding and swallowing scale for children (ABFS-C). *Brain and Development*, 37(5), 508-514.
- Kandır, A. (2005). *Bilişsel Gelişim*. İstanbul: Morpa Yayıncılık.
- Karacan, E. (2000a). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3(4), 263-268.
- Karacan, E. (2000b). Çocuklarda dil gelişimini etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9 (7), 1-8.
- Karademir, A. (2019). 0-36 ay motor gelişim. Seven, S. (Ed.), *Bebeklik Dönemi Gelişim ve Eğitim* içinde (s. 114-131). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kasten, H. (2013). *0-3 Jahre: Entwicklungspsychologische Grundlagen*. (Emre, O., Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kayıhan, H. ve Kars, S. (2019). Katılım temelli duyu bütünleme. *Türkiye Klinikleri Physiotherapy and Rehabilitation-Special Topics*, 5(2), 37-42.
- Kaytez, N. (2018). Bebeklik ve erken çocukluk döneminde gelişim. Güngör Aytar, A. (Ed.), *Gelişim Psikolojisi* içinde (s. 74-115). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Kelmann, P. J. and Artberry, M. E. (2006). Infant visual perception. Damon, W. and Lerner, R. M. (Eds.), In *Handbook of child psychology* (p. 109-161). New York: Wiley.
- Kerkez, İ. F. (2006). *Oyun ve Egzersizin Yuva ve Anaokuluna Giden 5-6 Yaş Grubu Çocuklarda Fiziksel ve Motor Gelişime Etkisinin Araştırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Khan, A. (2018). Re-inventing children's spaces for a new generation. Kakırman Yıldız, A. ve Özdemir, L. (Haz.), *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 24-29). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kılıç, Ş. (2019). *Okul Öncesi Eğitimde Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.
- Korkmaz, Y. (2009). *Fen Öğretiminde Rubrik Kullanma Eğitiminin Öğretmenlerin Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Görüş Ve Uygulamalarına Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kotaman H. (2009). Rudolf steiner ve waldorf okulu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 174-194.
- Koyuncuoğlu, B. (2017). *Anasınıfına Devam Eden Dört Beş Yaş Çocukların Yaratıcı Düşünme Becerilerine Duyu Eğitim Programının Etkililiğinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köksal Akyol, A. (2017). *Erken çocukluk döneminde Gelişim I*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçüküran, A. G. ve Keleş, S. (2017). Sosyal duygusal gelişim. Köksal Akyol, A. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim I* içinde (s. 319-351). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Kranowitz, C. S. (2014) Senkronize Olamayan Çocuk: Duyu Bütünleme Bozukluğunu Anlayabilme Ve Onunla Başa Çıkabilme (Çev. Baggio, E.Ş.). İstanbul: Pepino Yayıncılık.
- Lee, C. T., Brown, C. A., Hains, S. M. J. and Kisilevsky, B. S. (2007). Fetal development: voice processing in normotensive and hypertensive pregnancies. *Biological Research for Nursing*, 8(4), 272-282.
- Lawhon, T. and Cobb, B. J. (2002). Routines that build emergent literacy skills in infants, toddlers and preschoolers. *Early Childhood Education Journal*, 30(2), 113-118.
- Levine, J. (2006). *The Everything Toddler Actives Book*. USA: Adams Media.
- Lledo, P., Gheusi, G. and Vincent, J. (2005). Information processing in the mammalian olfactory system. *Physiol Rev.*, 85, 281-317.
- MacLean, J. (2008). Library preschool storytimes: Developing early literacy skills in children. *Library Preschool Storytimes*, 1-13.
- Malti, T. and Noam, G. G. (2015). Social-emotional development: From theory to practice. *European Journal of Developmental Psychology*, 13(6), 652-665.
- Manz, P. H., Lehtinenn, J. and Bracaliello, C. (2013). A case for increasing empirical attention to head start's home-based program: An exploration of routine collaborative goal setting. *School Community Journal*, 23(1), 131-144.
- Marino J. (2003). *Babies in the Library!*. Lanham: Scarecrow Press.
- Marrotz, L. R. and Allen, K. E. (2016). *Developmental Profiles: Pre-Birth Through Adolescence*. United States: Cengage Learning.
- Meggitt, C. (2012). *Çocuk Gelişimini Anlamak*. İstanbul: Optimist Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2012). *Duyu Organları*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). *0-36 Aylık Çocuklar için Eğitim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2015). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: 0-72 Ay Motor Gelişim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Montessori, M. (2015). *Emici Zihin*. (Çev. Gündüz, O.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Morgan, C. T. (2009). *Psikolojiye Giriş*. (Çev. Karakaş, S. ve Eski, R.). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Miller, P. H. (2010). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. Ankara: İmge Yayınları.
- Mol, S. E. and Neuman, S. B. (2014). Sharing information books with kindergartners: The role of parents' extra-textual talk and socioeconomic status. *Early Childhood Research Quarterly*, 29(4), 399-410.

- Morrison, G. S. (2007). *Fundamentals of Early Childhood Education*. United States: Coral Graphic Service.
- Nathan, B. (2007). The sense of touch-a philosophical surprise. *Journal of Holistic Healthcare*, 4(4), 24-31.
- Nazzi, T. and Ramus, F. (2003). Perception and acquisition of linguistic rhythm by infants. *Speech Communication*, 41(1), 233-243.
- Newman, B. M. and Newman, P. R. (2017). *Development Through Life: A Psychosocial Approach*. UK: Cengage Learning.
- Nordlund, C. (2013). Waldorf education: Breathing creativity. *Art Education*, 66(2), 13-19.
- Oğuz, V. ve Köksal Akyol, A. (2006). Çocuk eğitiminde Montessori yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 243-256.
- Oktay, A. (2000). Çocuk edebiyatından eğitimde yararlanma. Şirin, M. R. (Ed.), *99 Soruda Çocuk Edebiyatı* içinde (s. 173-174). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Owens Jr, R. E. (2016). *Language Development: An Introduction*. USA: Pearson.
- Özen, G. ve Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 394-422.
- Özkale, B. (2010). *Ritim Çalışmalarının Altı Yaş Çocuklarının Bilişsel Becerilerine Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, C. ve Çepni, S. (2018). Elektrik akımı ile oluşturulan yapay duygular: Bir STEM öyküsü ve yarattığı eğitim potansiyeli. *Fen, Matematik, Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 1(1), 89-107.
- Özözen Danacı, M. (2018). Erik Erikson'un psikososyal gelişim kuramı. Doğan, Ö. (Ed.), *Gelişim kuramları* içinde (s. 62-81). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Öztekin, C. (2018). Bebek ruh sağlığı açısından anne-babalık becerileri. *Türkiye Klinikleri*, 4(1), 10-18.
- Parke, R and Gauvain, M. (2009). *Child psychology: A contemporary viewpoint*. USA: McGraw Hill.
- Payne, V. G. and Isaacs, L. D. (2011). *Human motor development: A lifespan approach*. New York: McGraw-Hill.
- Philpott-Robinson, K. R. (2017). *Characteristics and Moderators of Sensory Modulation in Infants, in the First Year of Life* (Unpublished doctoral dissertation). University of Newcastle, Master of Philosophy, Callaghan.
- Pomfrett, C. J. (2009). Special senses. *Anaesthesia & Intensive Care Medicine*, 10(3), 155-157.

- Rahal, L. A. (2009). *Continuous Tactile Perception Algorithms for Vibrotactile Displays* (Unpublished master's thesis). University of Ottawa, Faculty of Graduate and Postdoctoral Studies, Canada.
- Raikes, H. H. and Love, J. M. (2002). Early head start: A dynamic new program for infants and toddlers and their families. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 23(1-2), 1-13.
- Ramazan, O. ve Güven, G. (2019). Yaşamın ilk yıllarında fiziksel gelişim. Gülay Ogelman, H. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim: Gelişim Bağlamında Yaşamın İlk Yılları* içinde (s. 107-157). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Razali, N. M. and Wah, Y. B. (2011). Power comparisons of shapiro-wilk, kolmogorov-smirnov, lilliefors and anderson-darling tests. *Journal of Statistical Modeling and Analytics*, 2(1), 21-33.
- Ribot, K. M., Hoff, E. and Burrige, A. (2017). Language use contributes to expressive language growth: Evidence from bilingual children. *Child Development*, 89(3), 929-940.
- Riggs, E. R. (2008). *Multi-Sensory Approaches to Spelling and Reading Instruction for Students with Learning Disabilities* (Unpublished master's thesis). The Faculty of the College of Education Ohio University, Ohio.
- Robinson, M. (2011). *Understanding Behaviour and Development in Early Childhood A Guide to Theory and Practice*. New York: Routledge & CRC Press.
- Roggman, L. A., Boyce, L. K. and Cook, G. A. (2009). Keeping kids on track: Impacts of a parenting-focused early head start program on attachment security and cognitive development. *Early Education and Development*, 20(6), 920-941.
- Ruffin, N. (2019). Understanding growth and development patterns of infants. *Virginia Cooperative Extension*, 350, 1-6.
- Sağlam, M. (2018). Bilişsel gelişim. Aras, N. ve Temel, F. (Eds.), *Çocuk Gelişimi* içinde (s. 172-197). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Saffran, J. R., Werker, J. F. and Werner, L. A. (2006). *The Infant's Auditory World: Hearing, Speech, and the Beginnings of Language*. New York: Wiley Publishing.
- San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2007). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Santer, J. and Griffiths, C. (2007). *Free Play in Early Childhood: A Literature review*. London: National Children's Bureau.
- Santrock, J. W. (2011). *Life-span Development*. New York: McGraw Hill.
- Savaş, M., Akarsu, R. ve Karalı, F. S. (2019). CHD8 gen mutasyonu olan bir olguda dil ve konuşma terapisi ile duyu bütünleme terapisinin etkililiğinin incelenmesi. 4. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, Yalova, 105-116.
- Schultz, D. P. and Schultz, S. E. (2005). *Theories of Personality*. Wadsworth: Cengage Learning.

- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seven, S. (2019). *Bebeklik dönemi gelişim ve Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sezer, S. (2005). Öğrencinin akademik başarısının belirlenmesinde tamamlayıcı değerlendirme aracı olarak rubrik kullanımı üzerinde bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(18), 61-69.
- Shedd, M. K. (2005). *Parent Behavior Change in Developing Literacy Skills in Young Children* (Unpublished master's thesis). Michigan State University, Department of Family and Child Ecology, Michigan.
- Simatwa, E. M. (2010). Piaget's theory of intellectual development and its implication for instructional management at pre-secondary school level. *Educational Research and Reviews*, 5(7), 366-371.
- Simpson, K. R. and Creehan, P. A. (2001). *Postpartum Care: AWHONN's Perinatal Nursing*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Singh, R. (2005). The montessori method. *Seminar- New Delhi*, 546, 38-43.
- Smith-Autard, J. M. (2002). *The Art of Dance in Education*. London: A&C Black.
- Sobo, E. J. (2014). Play's relation to health and well-being in preschool and kindergarten: A Waldorf (Steiner) education perspective. *International Journal of Play*, 3(1), 9-23.
- Sönmez, V. ve Alacapınar Füsün, G. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Streri, A. (2005). Touching for knowing in infancy: the development of manual abilities in very young infants. *Eur. J. Dev. Psychol.* 4, 325-343.
- Şahin, S. (2017). Bebeklik döneminde motor gelişim. Turan, F. ve Yükselen, A. İ. (Eds.), *Çocuk Gelişimi I Bebeklik Döneminde gelişim içinde* (s. 120-144). Ankara: Hedef CS Basın Yayın.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019, 6 Ekim). *Bu Çalıştay "Bebeklere" Özel*, Erişim adresi: <https://basin.ktb.gov.tr/TR-244050/bu-calistay-bebeklere-ozel.html>.
- Tan, E. (2020). *Yaratıcı Drama Eğitiminin Annelerin Öz Yeterlik Becerileri ve Bebeklerinin Sosyal-Duygusal Gelişimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Taştepe, T. ve Başbay, M. (2015). Gelişim kuramları ve eğitim programlarında duyu gelişimi. Yıldız Bıçakçı, M. (Ed.), *Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim: Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi içinde* (s. 227-248). Ankara: Eğitim Kitap Yayıncılık.
- Taygur Altıntaş, T. ve Yılmaz, Y. (2015). Duyuları destekleyici ortam ve duyu materyalleri. Yıldız Bıçakçı, M. (Ed.), *Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim: Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi içinde* (s. 305-336). Ankara: Eğitim Kitap Yayıncılık.

- Tepeli, K. (2011). Fiziksel gelişim. Deniz, E. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim* içinde (s. 55-89). Ankara: Ertem Yayınları.
- Tercan, H., Dursun, Ş. S. ve Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve ilk çocukluk dönemi tipik (normal) gelişim gösteren çocukların gelişimsel özellikleri. Yıldız Bıçakçı, M. (Ed.), *Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim: Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi* içinde (s. 23-84). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Tierney, A. L. and Nelson III, C. A. (2009). Brain development and the role of experience in the early years. *Zero to Three*, 30(2), 9-13.
- Tokinan, B. Ö. ve Bilen, Ş. (2007). Okul öncesi eğitimi ve yaratıcı dans. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 69-85.
- Toran, M. (2019). Steiner pedagojisi ve Waldorf okulları. Temel, Z. F. (Ed.), *Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşımlar* içinde (s. 14-37). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Trawick Swith, J. (2013). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim: Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı*. (Çev. Akman, B.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tunalı, S. B., Gözü, Ö. ve Özen, G. (2016). Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması "Karma araştırma yöntemi". *Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 24(2), 106-112.
- Turan, F. (2012). Normal ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının dil edinimine ilişkin görüşleri ile çocuklarıyla etkileşim biçimlerinin karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 289-302.
- Turner, J. C. (2005). A place for Attachment theory in child life programming: The potential to assess the quality of parent-child relationships. *Child and Youth Care Forum*, 34(3), 195-207.
- Türkoğlu, B. (2018). *Oyun Temelli Bilişsel Gelişim Programının 60-72 Aylık Çocukların Bilişsel Gelişimine Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu [IFLA]. (2007). *Bebekler ve Küçük Çocuklar için Kütüphane Hizmetleri Rehberi*. Çev. Gürbüz M, Ekici S. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/100-tr.pdf>.
- Ulutaş, İ. ve Tutkun, C. (2019). Montessori eğitim yöntemi ve uygulama örnekleri. Temel, Z. F. (Ed.), *Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşımlar* içinde (s. 40-67). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Vouloumanos, A. Werker, J. F. (2007). Listening to language at birth: Evidence for a bias for speech in neonates. *Developmental science*, 10(2), 159-164.
- Yağmurlu, B ve Kodalak, A. C. (2010). Bağlanma, mizaç ve ebeveyn-çocuk ilişkileri. Solmuş, T. (Ed.), *Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi* içinde (s. 11-125). İstanbul: Sistem.
- Yalaz, K., Anlar, B. ve Bayoğlu, B. U. (2010). *Denver II Gelişimsel Tarama Testi "Türkiye Standardizasyonu"*. Ankara: Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği.

- Yazıcı, E. (2013). *Okuma Yazma Becerilerini Destekleyici Duyu Eğitimi Programının 61-66 Aylık Çocukların Okuma Yazma Becerilerine Etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcı, E., Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2014). Duyu eğitimi programının çocukların yaratıcı düşünme becerilerine etkisi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 1-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız Bıçakçı, M., Dere Çiftçi, H., Karatepe, T., Kılınç, E. F., Kurnaz, F. B., Aslıyürek, M. K., Beyoğlu, T., Selçuk Bozkurt, Ö., Karataş, D. ve Duran, S. (2020). Bebek kütüphanelerinde aile destek programları ve etkinlikler. Ceylan, Ş. ve Akkaya, M. A. (Haz.), *Bebek Kütüphaneleri Çalıştayı* içinde (s. 47-53). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yılmaz, B. ve Ekici, S. (2011). Çocuk kütüphanesi hizmetleri için ilkeler. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(4), 545-552.
- Yılmaz, E. (2018). Bağlanma kuramı. Doğan, Ö. (Ed.), *Gelişim Kuramları* içinde (s. 180-195). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Yılmaz, M., Güneş, P. ve Biber, B. T. (2016). Rubrik kullanma özyeterlik ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 49(1), 85-104.
- Yükselen, A. ve Aldış, B. (2018). Duyusal gelişim. Aral, N. ve Temel, F. (Eds.), *Çocuk Gelişimi* içinde (s. 94-109). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Zafeiriou, D. I. (2004). Primitive reflexes and postural reactions in the neurodevelopmental examination. *Pediatric Neurology*, 31(1), 1-8.
- Zaporozhets, A. V. (2002). The development of sensations and perceptions in early and preschool childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 40(2), 22-34.

8. EKLER

EK 1. Dereceli Puanlama Anahtarı

Bebeğin Cinsiyeti:

Tarih:

Doğum Tarihi:

PERFORMANS BOYUTLARI		PERFORMANS ÖLÇÜTLERİ				PUAN
		Önemli Eksiklikleri Var (1)	Geliştirilmesi Gerekir (2)	İyi (3)	Çok İyi (4)	
Dokunma Duyusu	Dokuları ayırt etme	Yumuşak ve sert nesnelere hiçbirini gösteremez.	Yumuşak ve sert nesnelere birini gösterir.		Yumuşak ve sert nesnelere ikisini de gösterir.	
		Kaygan ve pütürlü nesnelere hiçbirini gösteremez.	Kaygan ve pütürlü nesnelere birini gösterir.		Kaygan ve pütürlü nesnelere ikisini de gösterir.	
		Tüylü ve tüysüz nesnelere hiçbirini gösteremez.	Tüylü ve tüysüz nesnelere birini gösterir.		Tüylü ve tüysüz nesnelere ikisini de gösterir.	
	Dokuları isimlendirme	Yumuşak ve sert nesnelere hiçbirini isimlendiremez.	Yumuşak ve sert nesnelere birini isimlendirir.		Yumuşak ve sert nesnelere ikisini de isimlendirir.	
Koku Alma Duyusu	Kokuları ayırt etme	Kokulu ve kokulu olmayan nesnelere arasından kokulu olanı gösteremez.			Kokulu ve kokulu olmayan nesnelere arasından kokulu olanı gösterebilir.	
	Kokuları isimlendirme	Kokulu ve kokulu olmayan nesnelere arasından kokulu olanı isimlendiremez.			Kokulu ve kokulu olmayan nesnelere arasından kokulu olanı isimlendirebilir.	
Tat Alma Duyusu	Tatları ayırt etme (ebeveyne sorulabilir)	Tattırıldığında portakal ve limon arasından hiçbirini gösteremez.	Tattırıldığında portakal ve limon arasından birini gösterir.		Tattırıldığında portakal ve limon arasından ikisini de gösterir.	
	Tatları isimlendirme	Tattırıldığında portakal ve limon arasından hiçbirini isimlendiremez.	Tattırıldığında portakal ve limon arasından birini isimlendirir.		Tattırıldığında portakal ve limon arasından ikisini de isimlendirir.	

Görme Duyusu	Renkleri ayırt etme	Kırmızı, mavi ve sarı renkten hiçbirini gösteremez.	Kırmızı, mavi ve sarı renkten birini gösterir.	Kırmızı, mavi ve sarı renkten ikisini gösterir.	Kırmızı, mavi ve sarı renkten üçünü de gösterir.	
	Renkleri isimlendirme	Kırmızı, mavi ve sarı renkten hiçbirini isimlendiremez.	Kırmızı, mavi ve sarı renkten birini isimlendirir.	Kırmızı, mavi ve sarı renkten ikisini isimlendirir.	Kırmızı, mavi ve sarı renkten üçünü de isimlendirir.	
	Görünüşü ayırt etme	Parlak olan ve parlak olmayan nesne arasından parlak olanı gösteremez.			Parlak olan ve parlak olmayan nesne arasından parlak olanı gösterir.	
	Görünüşü isimlendirme	Parlak olan ve parlak olmayan nesne arasından parlak olanı isimlendiremez.			Parlak olan ve parlak olmayan nesne arasından parlak olanı isimlendirir.	
İşitme Duyusu	Sesleri ayırt etme	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden hiçbirini gösteremez.	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden bir ya da ikisini gösterir.	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden üçünü gösterir.	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden dört ya da daha fazlasını gösterir.	
	Sesleri tanımlama	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden hiçbirini tanımlayamaz.	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden bir ya da ikisini tanımlar.	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden üçünü tanımlar.	Kedi, köpek, inek, kuzu, kurbağa seslerinden dört ya da daha fazlasını tanımlar.	
	TOPLAM					

EK 2. Kontrol Listesi (Örnek Maddeler)

	Kontrol Listesi (Devam)	Evet	Hayır
	“Hangisi yenir?” diye sorulunca elma/armut/üzüm/karpuz/çilek cevabını verir.		
	“Ayaklarımız üşüyünce ne giyeriz?” sorulduğunda, çorap ya da patik cevabını verir.		
	“Kelebek uçabilir mi?” sorusuna uygun yanıtlar (uçabilir, evet vb.) verir.		
	“Uğur böceği uçabilir mi?” sorusuna uygun yanıtlar (uçabilir, evet vb.) verir.		
	4. Sözel oyunlar oynar.		
	Hayvan kuklalarını seslendirerek oyunlar oynar.		
	5. Bildiği şarkı ya da tekerlemelere eşlik eder.		
	Söylenen “Kaç kaç ayı” şarkısına eşlik eder.		
İNCE MOTOR	1. Nesnelerin kapağını yerine yerleştirir.		
	Kapaklı nesneyi açıp kapatır.		
	2. Oyunlarda her iki elini eşgüdümlü kullanır.		
	Birden fazla kuklayı iki elini kullanarak eşgüdümlü olarak oynatır.		
	İki elini kullanarak ritim çubukları ile ritim tutar.		
	3. Açılır kapanır nesnelere açma kapama yapar.		
	Duyu kitaplarını açıp kapatır.		
SOS DUY	1. Başkasının duygularını anlamak için yüzüne bakar.		
	Karşıdaki mutlu, üzgün, şaşkın ya da kızgın duygu ifadelerini taklit ederken izler.		
	2. Başkasının duygusal ifadelerini taklit eder. Aşağıda duyguların isimleri verilmiştir. Çocuğun taklit ettiği durumları + ile işaretleyiniz.		
	Mutlu		
	Üzgün		
	Şaşkın		
	Kızgın		
	3. Yetişkinle etkileşimli oyunlar oynar.		
	Yetişkin ile birlikte kuklaları seslendirerek çeşitli oyunlar oynar.		
	Yetişkinin yönergelerine uyarak onunla birlikte taşıt yapbozu oyunu oynar.		
Yetişkinin yönergelerine uyarak yetişkinle birlikte oyun oynar.			
4. Eylemleri uygun ses taklitleriyle ifade eder.			
Yetişkinin çıkardığı gemi sesini taklit eder.			
Yetişkinin çıkardığı balık sesini taklit eder.			

EK 3. Program Öncesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bebeğin Cinsiyeti:
Doğum Tarihi:

Tarih:

GÖRÜŞME SORULARI

- 1) Bazı durumlarda çevremizdeki insanlar, nesne ya da durumlar hakkında tanımlamalarda bulunuruz. Örneğin içtiğimiz çayı tavşan kanı, oğlumuzu aslan, kızımızı prenses gibi benzetmelerle tanımlarız. Bazen de içedönük, dışadönük, güçlü vb. tanımlamalarda bulunuruz. Siz bebeğinize isimler takıyor musunuz? Bebeğinizi nasıl tanımlarsınız? Bebeğinizin özelliklerini açıklar mısınız?
- 2) Bebeğiniz ile normal bir gününüzü nasıl geçirirsiniz? Günlük rutinlerinizi örnek vererek açıklayınız.
- 3) Bebeğiniz ile birlikte gerçekleştirdiğiniz aktiviteler/etkinlikler nelerdir? Bebeğinizin bu aktivitelere tepkisi neler oluyor? Örnek vererek açıklayınız.
- 4) Bebeğiniz ile duyularını (görme, koku alma, tat alma, işitme, dokunma) içeren aktiviteler yapıyor musunuz? Neler yapıyorsunuz? Bebeğinizin bu aktivitelere tepkisi neler oluyor? Açıklayınız.
- 5) Bebek kütüphanesindeki programda uygulama öncesi beklentileriniz nelerdir? Örneklendirerek açıklayınız. (Arka sayfayı kullanabilirsiniz.)

EK 4. Program Sonrası Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bebegin Cinsiyeti:

Tarih:

Doğum Tarihi:

DUYUSAL DENEYİMLER EĞİTİM PROGRAMI (DDEP) SONRASI GÖRÜŞME SORULARI

1. Bebek kütüphanesindeki programda uygulama öncesi, uygulama süreci ve uygulama sonrasına ilişkin beklentilerinizi değerlendirdiğinizde, beklentileriniz ve karşılanmasına ilişkin görüşleriniz nelerdir? Örneklendirerek açıklayınız.

Program öncesi:

Program uygulama sürecinde ve sonrası:

2. Bebek kütüphanesindeki programın kazandırdıklarını değerlendirdiğinizde;

- Bebeğinizin duyu ve diğer gelişim alanlarına,
- Sizin kendinize,
- Bebeğin diğer ebeveynine yansımaları nelerdir? Örnek vererek açıklayınız.

3. Bebek kütüphanesindeki programın uygulama sürecinde araştırmacı (Hatice Beşir) tarafından yürütülen rehberliği nasıl değerlendirirsiniz? Örneklerle açıklayabilir misiniz?

5. Programın yeniden uygulandığını düşündüğünüzde;

- Siz, programda neler olmasını isterdiniz?
- Program sürecinde nelere dikkat ederdiniz?
- Araştırmacının rehberliğinin nasıl olmasını isterdiniz?

6. Bu sorular dışında eklemek istediğiniz düşünceleriniz varsa ya da programın uygulanması sonrası çocuğunuzda gözlemlediğiniz değişiklikleri ekleyebilir misiniz?

EK 5. Ebeveyn İzin Formu

EBEVEYN İZİN FORMU

Değerli Anne-Baba,

Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümünde danışmanım Doç. Dr. Şehnaz CEYLAN ile “Bebek Kütüphanesinde Verilen Duyusal Deneyimler Eğitim Programının Bebeklerin Gelişim Alanlarına ve Duyu Gelişimine Etkisinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmamı yürütmekteyim. Bu araştırma dahilinde bebekler ile, Bebek Kütüphanesinde duyu materyalleri kullanılarak, 15 farklı duyu etkinliği uygulanacak ve etkinlikler sırasında bebeğe etkileşim içeren basit düzeyde sorular sorulacaktır. Bu uygulamalar, bebeğin yaşı, gelişimi ve ilgisine göre olacak, her bebekle bireysel olarak yapılacak ve dikkat süreleri göz önünde bulundurulacaktır. Uygulamalar esnasında sizlere de aktivite ve gelişim desteği sağlanacak, rehberlik edilecektir. Bebeğin ve sizin araştırma sürecine katılabilmeniz için izninizin olması gerekmektedir. İsimleriniz ve genel bilgileriniz araştırmacı tarafından gizli tutulacak ve sadece araştırma için kullanılacaktır. Bu bilimsel çalışmaya vereceğiniz destek ile ülkemizde bebeklik dönemine ait duyu gelişiminin desteklenmesine yönelik katkıda bulunacaksınız. Katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ediyorum.

Hatice BEŞİR
Okul Öncesi Öğretmeni

İletişim Adresi:

Karabük Şehit Metin Arslan İlkokulu
Yenişehir Mahallesi Şahin Tepesi Cad. No1
Merkez/KARABÜK
Tel: 0 539 730 06 67
E-posta: haticebesir@gmail.com

Çocuğumun bu çalışmaya katılmasına izin veriyorum.

Tarih :

Ebeveynin Adı-Soyadı :

İmzası :

EK 6. Eğitim Programı Etkinlik Örneği

Duyu Materyalinin Adı: Kukla Sepetim

Yaş Grubu: 12-36 ay

Desteklediği Duyu Alanları: Dokunma, Görme, İşitme Duyu Alanı

Gelişim Göstergeleri

Bilişsel

1. Nesnelerin ya da kişilerin adlarını söyler.
2. Özellikleri söylenen nesnelere gösterir.
3. Bir grup arasından söylenen nesneyi gösterir.
4. Birbiriyle ilişkili iki nesneyi bir araya getirir.

Dil

1. Sözel oyunlar oynar.

Sosyal-Duygusal

1. Yetişkinle etkileşimli oyunlar oynar.

İnce-Motor

1. Oyunlarda her iki elini eşgüdümlü kullanır.

Duyusal

1. Çeşitli dokular ile temas ederek dokuları ayırt eder.

Kavramlar: Büyük-küçük, yavru.

Kullanılan Materyaller: Yuvarlak kap, hasır ip, kurdele, renkli ipler, farklı renklerde keçe (kahverengi, pembe, sarı, lila, siyah, beyaz, kırmızı, turuncu, yeşil, mavi), farklı renklerde eva (sarı, bej), yapışkan cırt, elyaf, çitçit, zil, maket kartonu, pamuk, boncuk, dikiş aletleri (ince ve kalın ip, iğne), fermuar, makas, yapışkan.

Kimlerle Oynanacağı: Bebeğin yakınındaki kişiler (ebeveynler, öğretmen vb.)

Kaç Kişi Oynanacağı: 2 ya da daha fazla kişi

Kukla Sepetim Duyu Materyali Sepeti ve Kuklaları

Materyalin Tanıtımı:

Kukla sepetim duyu materyali, büyük bir kap ve tutma yeri hasır ipe sarılarak, kenarlarına kurdele takılmış üzerinde renkli iplerle materyalin ismi yazılı materyaldir. İçinde çeşitli duyuları içeren sekiz tane el kuklası, sekiz tane parmak kukla yer alır. El kuklalarında hayvanın kendisi, parmak kuklalarda yavrusu ve ayrı olarak yediği besinler yer alır. Maymun kuklası, kahverengi keçeden yapılmıştır. Üzerinde pembe keçeden yavru maymun, parmak kuklası olarak yer alır, çıtçıt ile ana kuklaya takıp çıkarılabilir. Hemen yanında içi pamuk doldurulmuş sarı keçeden muz figürü yer alır ve çıtçıt ile ana kuklaya takıp çıkarılabilir. Fare el kuklası ve yavrusu parmak kukla mavi keçeden yapılmıştır. Hemen yanında peynir sarı evadan yapılmıştır. Peynir ve yavru fare, ana kuklaya yapışkan cırt ile takılıp çıkarılabilir. Arı kuklası ve parmak kukla yavru arı sarı, siyah keçeler kullanılarak oluşturulmuştur. Arı el kuklasının üzerinde çeşitli renklerde yaprakları olan içi elyaf doldurulmuş ve içinde lavanta kokusu bulunan keçeden çiçek yer alır. Çiçek ve yavru arı, ana kuklaya çıtçıt ile takıp çıkarılabilir. İnek el kuklası ve yavrusu parmak kukla buzağı beyaz, siyah, pembe keçeler kullanılarak yapılmıştır ve üzerlerinde ziller bulunur. İneğin üzerinde buzağının yanında, keçeden yapılmış otlar yer alır. Buzağı parmak kukla ve ot ineğe yapışkan cırt ile takıp çıkarılabilir. Tavşan el kuklası ve yavrusu parmak kukla açık mavi keçe kullanılarak yapılmıştır. Tavşan kuklanın üzerinde keçeden yapılmış içine maket kartonu yerleştirilmiş havuç figürü yer alır. Parmak kukla ve havuç ana kuklaya yapışkan cırt ile takıp çıkarılabilir. Köpek el kuklası ve yavrusu parmak kukla köpek siyah kırmızı keçeden yapılmıştır. Ana kuklanın üzerinde evadan yapılmış kemik figürü yer alır. Yavru köpek ve kemik figürü çıtçıt ile takıp çıkarılabilir. Tavuk el kuklası lila keçeden ve yavrusu civciv parmak kuklası sarı keçeden yapılmıştır. Tavuk kuklanın üzerinde keçeden yapılmış içi boncuk doldurulmuş mısır figürü yer alır. Civciv ve mısır figürü tavuğa yapışkan cırt ile takıp çıkarılabilir. Son kukla olan ayı el kuklası ve yavrusu parmak kukla ayı kahverengi keçeden yapılmıştır. Ayı kuklanın üzerinde içi elyaf doldurulmuş

keçeden armut figürü yer alır. Yavru ayı ve armut figürü, ayıya yapışkan cırt ile takip çıkarılabilir.

Materyalin Oynanışı:

Kukla sepeti duyu materyaline “Bu sepette hayvanlar var. Birlikte bakalım mı?” gibi ifadelerle kuklalar ele ya da parmağa geçirilerek dikkati çekilir. Bebek ile birlikte hayvanlar ve üzerindeki materyalleri incelenir. İncelenirken “Kahverengi bir maymun. Hadi eline geçir.”, “Bu da pembe yavrusu. Bunu da ben parmağıma geçireyim. Hmm, oldukça acıkmış görünüyorlar. Sence bu maymunlar ne yer?” ifadeleriyle muz figürü de alınarak “Hadi maymunun karnına yapıştıralım da muz yiyip karnımı doyursun.” diyerek çocuğun her hayvan, yavrusu ve yiyeceği ile ilişki kurması sağlanır. Bazı hayvanların sesi taklit edilebilir. İnek kuklalarında ise ziller yer alır. Kuklalar ele ve parmağa geçirilerek “İnekler ot yemeye geliyor, zilleri çalıyor.” gibi ifadelerle otları bulması sağlanabilir. Bazen de yiyecekleri yeme taklidi yapılabilir. Tavuk kuklasının yanındaki mısır figüründe ise içinde boncuklar vardır. “Bu mısır da tane taneymiş. Elime mısır taneleri değıyor, sen de dokunmak ister misin?” diyerek bebek dokunmaya teşvik edilir ve dokunma duyusu desteklenir. Hayvanlar, yavruları ve yediğı besinler hem dokunarak hem görsel olarak incelenir ve eşleştirilir. Bebeğın ilgisi doğrultusunda istediğı el kuklaları, parmak kuklaları ve yiyeceklerle konuşturularak oyunlar oynanabilir. Ek olarak bu kuklalara yaşadığı alanlarla ilgili ek duyu materyalleri yapılabilir.

EK 7. Eğitim Programı Sonrası Bebeklere Verilen Belge Örneği

EK 8. Etik Kurul İzni

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
KARARLARI

TOPLANTI TARİHİ 27.02.2019
TOPLANTI NO : 2019/04

Karar 13:

15/02/2019 tarihli ve 8007 sayılı Doç.Dr. Şehnaz CEYLAN 'ın dilekçe ve ekleri görüşüldü.
Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden Doç.Dr. Şehnaz CEYLAN 'ın danışmanlığında yürütülen “Bebek Kütüphanesinde Bebeklerin Duyu Gelişimlerini Destekleyici Eğitim Programı Uygulanması ve Etkilerinin İncelenmesi ” konulu çalışma kapsamında uygulanmak üzere ekte sunulan anket çalışmasının etik kurallara uygunluğu oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

ASLI GİBİDİR

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Zeki Tekin'.

Prof. Dr. Zeki TEKİN

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

EK 9. Kütüphane Bilimsel Çalışma İzni

T.C.
KARABÜK VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Zübeyde Hanım İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü

Sayı : 22976555-200-E.20821
Konu : Kütüphane İşleri (Genel)

08.01.2019

Sayın Hatice BEŞİR

İlgi : Hatice BEŞİR'in 03.01.2019 tarihli başvurusu.

Kütüphanemizin Bebek Kütüphanesi Bölümünde, bebeklerin duyu gelişimlerini destekleyici eğitim programı uygulaması ve etkisinin incelenmesi konulu yüksek lisans tezinizin uyguluma çalışmanızı Kütüphanemizde yapmanız Müdürlüğümüze uygun görülmüştür.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

 e-İmzalıdır
Hülya ÖZGÜN
Kütüphane Müdürü

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Merkez Yenışehir Mahallesi Ömer Lütfi Özyatın Cad. No:3 KARABÜK
Tel : Faks:(0370) 412 26 70
kutuphane78@kultur.gov.tr

Bilgi için: Orhan GÜNDÜZ
Kütüphaneci V.

EK 10. Eğitim Sürecine Yönelik Örnek Fotoğraflar

Araştırmada etik kurallar gereğince kişilerin yüzleri program aracılığı ile gizlenmiştir.

9. ÖZGEÇMİŞ

Hatice BEŞİR 1996 yılında Trabzon’da doğdu; ilk ve orta öğrenimini aynı şehirde tamamladı; Trabzon İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nden mezun olduktan sonra 2013 yılında Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi bölümünü kazandı; lisans eğitimini 2017 yılında tamamladıktan sonra bir yıl okul öncesi öğretmeni olarak görev yaptı. 2019’dan beri Avrasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi bölümünde araştırma görevlisi olarak görevine devam etmektedir.

ADRES BİLGİLERİ

Adres : Avrasya Üniversitesi, Ömer Yıldız Yerleşkesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, 2. Kat, Ortahisar/TRABZON.

Tel : 0539 730 06 67

e-posta : haticebesr@gmail.com

